T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KÂDÎ ŞÜREYH VE HADÎS İLMİNDEKİ YERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NURULLAH BİÇER

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNAN ERDİM

KASTAMONU 2022

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KÂDÎ ŞÜREYH VE HADÎS İLMİNDEKİ YERİ

NURULLAH BİÇER

HADÎS ANA BİLİM DALI

SİNAN ERDİM

2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Nurullah BİÇER

ÖZET

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI HADÎS PROGRAMI

KÂDÎ ŞÜREYH VE HADÎS İLMİNDEKİ YERİ

NURULLAH BİÇER

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADÎS BİLİM DALI
DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESI SİNAN ERDİM

Çalışmamızda, "Kâdî Şüreyh ve Hadîs İlmindeki Yeri" konusu ele alınmaktadır. Bu bağlamda Şüreyh'in Kütüb-i Sitte ve öncesi eserlerdeki rivâyetleri ele alınarak incelenmiştir. Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu ve sınırlılıklarına, araştırmamızın amacı ve önemine, araştırmanın metodu ve kaynaklarına dair bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde kavramsal çerçeve, kadılık ve tarihi gelişimi, kadılık üzerine yapılan çalışmalar, hicrî ilk üç asrın önde gelen kadıları ile ilgili bilgiler ele alınmıştır. İkinci Bölümde Kâdî Şüreyh'in hayatı ve ilmi kişiliği, adı nesebi ve doğumu, hocaları, talebeleri, cerh ve ta'dîl âlimlerin Şüreyh hakkındaki görüşleri, kadılığı hüküm verme metodu ve kaynakları, şâirliği ve vefatı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Şüreyh'e ait Kütüb-i Sitte ve öncesi eserlerdeki rivâyetler kaynaklarından tahrîc edilerek rivâyet, tercüme ve değerlendirilmelerine, Şüreyh'ten nakledilen rivâyetlerin kaynaklarına değinilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER:Kâdî, Şüreyh, Rivâyet, Hadîs, Fetvâ, Kütüb-i Sitte.

2022, 73, Sayfa

ABSTRACT

DEPARTMENT OF BASİC ISLAMİC SCİENCES HADITH PROGRAM

QADI SUREYH AND ITS PLACE IN HADITH

NURULLAH BİÇER

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASİC ISLAMİC SCİENCES
HADITH SCIENCE
SUPERVISOR:DR. ÖĞR. ÜYESI SINAN ERDIM

In our study, the subject of "Qadi Şüreyh's Place in the Science of Hadith" is discussed. In this context, the narrations of Şüreyh's in Kutub-i Sitte and earlier works have been studied. Our study consists of an introduction and three parts. In the introduction, information about the subject and limitations of our research, the importance and purpose of our research, the method and sources of the research are given. In the first chapter, the conceptual framework, the qadi and its historical development, the studies on the qadi, the information about the leading Qadis of the first three centuries of the hijri are discussed. In the second part, the life and scientific personality of Qadi Şüreyh, his name, lineage and birth, his teachers, his students, the opinions of the cerh anda ta'dil scholars in the people of Şüreyh, his method and sources of judgement, his poetry and his death are discussed. In the third chapter, the narrations, translations and evaluations of Şüreyh, in the Kutub-i Sitte and earlier works, and the sources of the narrations transferred from Şüreyh are mentioned.

KEYWORDS: Qadi, Shurayh, Narration, Hadith, Fatwa, Kutub-i Sitte.

2022, 73, Page

TEŞEKKÜR

Çalışmamızda emeği geçen, fikir ve tavsiyeleriyle bizi teşvik eden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sinan ERDİM'e, bu süreçte birçok tecrübelerinden müstefîd olduğum ve gönül rızası ile yardımcı olan Doç. Dr. Şemsettin KIRIŞ hocama, tezimize ilave, tashîh ve eleştirileriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ (Bartın Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Eyyup AKDAĞ, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KİSBET hocalarıma, ayrıca bu süreç içerisinde maddi manevi anlamda her türlü desteği sağlayan aileme teşekkürü bir borç bilirim.
Bize düşen gayretti, muvaffakiyet ise Allah'tandır…

NURULLAH BİÇER

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI iii
TAAHHÜTNAME iv
ÖZET iv
ABSTRACT vi
TEŞEKKÜR vii
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR ix
GİRİŞ 2
1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları 2
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 2
3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları 3
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
1.1. Kadılık ve Târîhi Gelişimi 5
1.2. Kadılık Üzerine Yapılan Çalışmalar 11
1.3. Hicrî İlk Üç Asrın Önde Gelen Kadıları 13
2. BÖLÜM: KÂDÎ ŞÜREYH HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ 16
2.1. Adı Nesebi ve Doğumu 16
2.2. Hocaları 20
2.3. Talebeleri 20
2.4. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerin Şüreyh Hakkındaki Görüşleri 22
2.5. Kadılığı Hüküm Verme Metodu ve Kaynakları 25
2.6. Şüreyh'in Şâirliği 37
2.7. Vefatı 39
3. BÖLÜM 41
3.1. Kütüb-i Sitte Öncesi Eserlerdeki Rivâyetler 41
3.1.1. Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770) 41
3.1.2. Mâlik b. Enes (ö. 179/795) 42

3.1.3. Tayâlisî (ö. 204-819) *42*
3.1.4. Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27) *42*
3.1.5. Hümeydî (ö. 219/834) *42*
3.1.6. İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849) *42*
3.1.7. İshâk b. Râhûye (ö. 238/853) *43*
3.1.8. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *43*
3.1.9. Dârimî (ö. 255/869) *43*
3.2. Kütüb-i Sitte'de ve Ahbâru'l Kudât'ta Yer Alan Rivâyetleri 43
3.2.1. Buhârî (ö. 256/870) *43*
3.2.2. Müslim (ö. 261/875) *44*
3.2.3. İbn Mâce (ö. 273/887) *44*
3.2.4. Ebû Dâvûd (ö. 275/889) *44*
3.2.5. Tirmizî (ö. 279/892) *44*
3.2.6. Nesâî (ö. 303/915) *44*
3.2.7. Kâdî Vekî' (ö. 306/918) *45*
3.3. Şüreyh'ten Nakledilen Merfû, Mevkûf ve Maktû Rivâyetler 47
3.3.1. Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i *47*
3.3.2. İshâk b. Râhûye'nin Müsnedi *48*
3.3.3. Dârimî'nin Süneni *48*
3.3.4. İmâm Buhârî'nin Sahîhi *50*
3.3.5. Ebû Dâvûd'un Süneni *51*
3.3.6. İmâm Tirmizî'nin Süneni *54*
3.3.7. İmâm Nesâî'nin Süneni *54*
3.3.8. Kâdî Vekî'nin Ahbâru'l-Kudât'ında Yer Alan Rivâyetler *56*
3.4. Şüreyh'ten Nakledilen Maktû Rivâyetlerin Kaynakları 59
3.4.1. Kaynağı Kur'ân Olan Rivâyetleri *59*
3.4.2. Kaynağı Merfû Hadîs Olan Rivâyetleri *61*
3.4.3. Kaynağı Mevkûf Hadîs Olan Rivâyetleri *62*
3.4.4. İcmâ veya Kendi İctihâdı Olan Rivâyetleri *63*
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 66
KAYNAKLAR 69

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.md. : Adı geçen madde

b. : Bin, İbn (oğul)

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslâm Ansiklopedisi

Dr. : Doktor

Hz. : Hazreti

r.a. : Radiyallahu anh, Radiyallahu anhâ, Radiyallahu anhüma

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem

sy. : Sayı

TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkîk

trcm. : Tercüme

tsh. : Tashîh

t.y. : Tarih yok

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

yay. : Yayınları, Yayınevi

y.y. : Yayın yeri yok, yayımcı yok

GİRİŞ

Kadılık kurumu her ne kadar İslâmiyet'in ilk dönemlerinde sistem haline gelmemiş olsa da o dönemlerde Müslümanlar icraat itibariyle kadılık müessesesinin levâzımını ortaya koymuşlardır. O dönemlerde kadılık kurumu teorikte yok idi fakat pratikte bu kurumun gereklilikleri yerine getirilir idi. Kadılar bir yandan günlük hayattaki olayların çözümünü sağlarken öte yandan da kendilerine gelen birçok meseleye dair fetvâ vermişlerdir. Fetvâ verirken de dayandıkları en önemli kaynaklardan biri de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti olmuştur.

Bu bağlamda özellikle hicrî ikinci ve üçüncü asırda görev alan kadıların Hadîs ilmine ve rivâyetlerin nakledilmesine önemli ölçüde katkıları olmuştur. Kâdî Şüreyh, bahsinde bulunduğumuz kadıların önde gelenlerindendir. Daha sonra da zikredileceği üzere Şüreyh, kazâ ve fetvâlarında en önemli kaynak olarak Hz. Peygamber'in sünnetine başvurmuştur.

Genel itibariyle kadıların çoğu hadîs ve sünneti önemli bir kaynak olarak görmüşlerdir. Kadılar Merfû ve mevkûf rivâyetlerin yanı sıra maktû rivâyetlere de çokça yer vermişlerdir. Metin ve senet açısından ele alındığında Kâdî Şüreyh'ten aktarılan, mevzû edindiğimiz maktû rivâyetlerin çoğu merfû ve mevkûf rivâyetlerle uyuştuğu görülecektir.

1. Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

Araştırmamız, "Kâdî Şüreyh ve Hadîs İlmindeki Yeri"ni konu edinmektedir. Çalışmamızda öncelikle kadılık müessesesinden yola çıkarak kadılık ve kadılığın teşekkül süreci ele alınacaktır. Bu bağlamda konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Kadılar hakkında genel ve muhtasar bir değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra ise tezimizin konusu olan Kâdî Şüreyh'in hayatı, hadîs ilmindeki mevkii, rivâyetleri ve kadılığı incelenecektir. Bu bağlamda Kâdî Şüreyh'in kadılığında vermiş olduğu fetvâlarında muhaddislik yönünü de kullanarak fetvâlara kaynaklık teşkil eden hadîslerin esas maksatlarına uyumlu bir tarzda ele aldığı da görülecektir.

Kâdî Şüreyh'in *Kütüb-i Sitte* ve öncesi eserlerde yer alan rivâyetleri de ele alınacaktır. Bilhassa hicrî ikinci ve üçüncü asırda görev yapan bazı önemli kadılar da zikredilecektir. Kâdî Şüreyh'in rivâyetleri ile verdiği fetvâların merfû hadîslerle olan ilişkisi de ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmamızdaki amaç Kâdî Şüreyh'in hadîs ilmindeki yeri ve rivâyetlerini tespit etmek ve bu manada hadîs ilmine katkıda bulunmaktır. Kadıların tarihi süreç içerisinde İslâmî açıdan konumları önem arzetmektedir. Bu sebeple fetvâlarındaki maksat İslâmiyet'i doğru anlatmak ve İslâmiyet'e lâyık doğruluğu ifâde etmektir. Bihassa sorunların çözümünü gâye edinerek bir arayış içerisinde olmaları da ayrı bir değere sahiptir. Kadıların bu arayışta veya sorunu çözmede kullandıkları metodun kaynak değerinin ne olduğu bilinmesi ve bunun sıhhat açısından ele alınması gerekmektedir. İslâmiyet'in iki ana kaynağından biri olan Hadîs ve Sünnet kadılar için vazgeçilmez hale gelmiştir.

Bu konunun seçilmesindeki amaçlardan biri ve en önemlisi daha önce Şüreyh'in muhaddisliği üzerine bir çalışmanın bulunmamasıdır. Belirtileceği üzere kadıların İslâmiyet'i anlama ve kimi anlaşılmazlıkları çözmedeki rolleri kayda değer bir konumdadır. Târihî süreç içerisinde birçok kadı görev almıştır. Bununla beraber her bir kadının yöntemi, hadîsleri ele alması aynı olmamıştır. Dolayısıyla kimi kâdî'nîn fıkhî açıdan verdiği fetvâlarla aslında hadîs açısından sorun hale gelebilmektedir.

Araştırma konusu olan Kâdî Şüreyh'in bu noktadaki konumu daha da farklıdır. Çünkü fetvâ verirken ve fıkhî konulara açıklama getirirken kaynak olarak kullandığı hadîsleri maksatlarından uzak tutmadan ve hadîse halel getirmeden kullanmıştır. Bu ifadelerimiz ile kesinlikle diğer Kâdî ve müçtehitlerin hadîse halel getirdiğini ifade etmediğimizi belirtmek isteriz.

3. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

"Kâdî Şüreyh ve Hadîs İlmindeki Yeri" isimli bu çalışmamızda zikredeceğimiz kaynaklar ile beraber Kâdî Vekî'nin *Ahbâru'l-Kudât* adlı eserinde Şüreyh hakkında yer alan kısım da genişçe ele alınacaktır.

Kadıların hadîslerle olan irtibatları ve Kâdî Şüreyh'in hayatı hakkında yeteri kadar bilgi ve eserin bulunmaması çalışmayı zorlaştırdı. Konu bahsi olan Kâdî Şüreyh'in sahâbîliği noktasında da ihtilâflar yer almaktadır. Çalışmanın konu içeriği çok eskiye dayanmasından dolayı kaynak bulma, araştırma yapabilme ve konuya özgün sahîh bilgiler elde edebilmek açısından güçlükler çekildi.

Çalışmamızı oluştururken burada ele alacağımız eserlerin dışında birçok eserden de istifade ettik. Fakat çoğunluk olarak bu eserlerden istifade ettiğimiz için zikredeceğimiz eserleri ön planda tutmamızın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızda Kâdî Şüreyh'i tanıtma bağlamında İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) **Tabakâtu'l-Kübrâ'**sı, İbn Sa'd eserinde, Şüreyh için ayrı bir bölüm oluşturmuştur. Onun fizikî şemâiline, kadılığına, fıkhî yönüne, şairliğine değinmektedir. Az hadîs

rivâyet ettiği, Hz. Ömer, Hz. Alî gibi sahâbîden Hz. Âişe gibi sahâbîyyeden rivâyette bulunduğunu zikretmektedir. Alanının en iyi ve en eski eseri olması hasebiyle bizim çalışmamız için de önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Buhârî'nin (ö. 256/870) **Târîhu'l-Kebîr'**i, Kâdî Vekî'nin (ö. 306/918) **Ahbâru'l-Kudât'**ı, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref Nevevî'nin (ö. 676/1277) **Tehzîbu'l Esma' ve'l-Luğât'**ı, Mizzî'nin (ö. 742/1341) **Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl**'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) **Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'**sı, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) **Tehzîbu't-Tehzîb'**i. İbn Hacer eserinde Şüreyh hakkında ayırmış olduğu kısımda onun güvenilir ve sika bir râvî olduğunu ifade etmektedir. İbn Hacer Askalânî'nin eseri Şüreyh'in gerek cerh ve ta'dîl yönü ile ilgili gerek hoca ve talebelerinin mühimlerine değinmesi bilhassa hicrî ilk üç asrın önde gelen kadıların biyografisini ele alması hasebiyle bizim çalışmamız için önem arzetmektedir. Ebû Bekr b. Abdillah b. Eybek Devaddârî'nin (ö.y.) **Kenzu'd-Durer ve Câmiu'l-Ğurer'**i, Şemsuddîn Ebû Muzaffer Yusuf b. Abdillahil Ma'rûf'un **Merretu'z Zemân fî't-Tevârîhi'l A'yân'**ı gibi kaynaklara başvurulacaktır.

Burada özellikle sık sık başvurduğumuz Vekî'nin Ahbâru'l-Kudâtı'na değinmek istiyoruz. Yaklaşık iki yüz sayfa kadar onu tanıtmakta ve rivâyetlerini içermektedir. Bu eseri ileride ayrıntılı olarak ele alacağız.

Rivâyetlerin incelenmesi bağlamında ise Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) **Câmî**'i, Tayâlisî'nin (ö. 204/819) **Müsned**'i, Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın (ö. 211/826-27) **Musannef**'i, Humeydî'nin (ö. 219/834) **Müsned**'i, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) **Musannef**'i, İshâk b. Râhûye'nin (ö. 238/853) **Müsned**'i, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) **Müsned'**i, Dârimî'nin (ö. 255/869) **Sünen'**i ve **Kütüb-i Sitte** başvurduğumuz kaynaklardır.

Yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde, kadılık üzerine kaleme alınan ve basımı yapılan eserler ve yazımı devam eden eserlerin ekseriyet itibariyle Arapça olduğu görülmüştür. Bununla birlikte tez konumuza kaynaklık eden Aydın TAŞ'ın *"Şureyh'in Hayatı, İlmî Mevkii ve Kadılığı"* adlı makale Türkçe olarak basılmıştır. Bu eserde; Şüreyh'in hayatı, ilmî mevkii, kadılığa tayini, kadılık müddeti, yargılama usûlü ve yargılamadaki tavrı gibi konular ele alınarak daha çok Şüreyh'in fıkhî boyutuna değinilmiştir. Araştırmamızı hazırlarken gerekli olan kısımlar için bu eserden istifade ettik. Şükrü Özen tarafından ele alınan bu maddede -Kâdî Şüreyh, DİA- Şüreyh hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Şükrü Özen Şüreyh'in doğumu, bağlı olduğu kabile, nesebi, büyük tâbiîlerden olduğu, rivâyetlerindeki titizliği gibi hususları ele almıştır. Hollandalı oryantalist Gautier Herald A. Juynboll tarafından yazılan "*Hadîs Târihî'nin Yeniden İnşası"* eseri de bu çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Juynboll eserinde ilk dönem hadîsin çıkış zamanı, yeri ve sorumlularına ilişkin bir takım incelemelerde bulunmaktadır. 2002 yılında Sâlih Özer tarafından Türkçeye çevrilen eserin aslı İngilizce olup toplam beş

ana bölümden oluşmaktadır. Eserin İngilizce adı *"Müslim Tradition"*dır. Juynboll eserinin II. Bölümünü hadîslerin yayılmasında kadıların rolüne ayırarak Şüreyh'in de içerisinde olduğu toplam dört yüz kadıyı ele alarak incelemektedir. Juynboll'un mevzû bahis ettiğimiz bu eseri aynı zamanda Goldziher'in teorileri ile de bütünlük kazanmakta ve aynı yazarın bir bütün olarak hadîs araştırmalarını konu edinen *"Muhammedanische Studien"* eserinin ikinci cildiyle büyük bir ivme kazanmaktadır.

Juynboll, çalışmasında kadıları ele alırken nispet edildikleri yerlere göre;

Mısır, Suriye, Medine, Mekke, Basra, Kûfe, Bağdat ve Diğer merkezdeki kadılar olarak sekiz ayrı başlık altında tasnif etmiştir.[1]

Tezimizin de konusu olan Kâdî Şüreyh, Kûfî (Kadılığının çoğunu Kûfe'de geçirmiş) olması nedeniyle Juynboll da araştırmasında Kâdî Şüreyh'i Kûfe kadıları içerisinde saymaktadır.[2]

Juynboll kadılar hakkında ele almış olduğu çalışmasında onları yalancılık ve hadîs uydurma ile ittiham etmiştir.[3] Biz, onun bu iddiasını ileride genişçe ele alacağız.

Arapça olarak hazırlanan tezler olarak ise karşımıza şu eserler çıkmaktadır:

Âmir Mustafâ Verdânî tarafından Şüreyh'in fıkıh ve kazâsı ile ilgili yöntemlerini ele alan "منهج الامام شريح القاضي الفقهي" adında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Âmir Mustafâ Verdânî tarafından hazırlanan bu çalışma 2001 yılında Kâhire'de tamamlanmıştır. Bu çalışmada Şüreyh'in kaza ve fıkıh konularında kullandığı metotlara değinilmiştir.

Kâdî Şüreyh'in Fıkıhçılığını ele alan Muhammed Bedri Fehd'in de *"Sîretuhû ve edebuhû ve fikhuhû ve kazâuhû"* adlı bir eseri yer almaktadır. Bu son iki çalışma Arapça olarak basılmıştır.

[1] Juynboll, G. H. A., ***Hadîs Târîhi'nin Yeniden İnşası*** (trc. Salih Özer), s. 110-123, Ankara 2002.
[2] Juynboll, a.g.e, s. 119.
[3] Juynboll, a.g.e, s. 110, 114, 115, 116.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tez konusunun bütün yönleriyle ele alınıp değerlendirilebilmesi açısından kavramsal çerçevesinin ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmamızla ilgili öne çıkan kavramlara değinmemin isabetli olacağını düşünüyoruz. Kadılıktan yola çıkarak; Kadı Literatürü, teşekkülü, Kâdî Şüreyh'in kadılığı ve ilmî mevkiine değinilecektir.

1.1. Kadılık ve Târîhi Gelişimi

Kadâ; insanlar arasında hüküm vermek, yerine getirmek, îfa etmek, kazâ etmek, tevdî etmek, ölçülü biçimsi olmak, insanlar arasındaki uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları gidermek manasında kullanılan bir hukûk kavramıdır. Kâdî sözcüğü ise aynı kökten ism-i fâil olup ve hâkim anlamına da gelmektedir. Kazâ vazifesi, iyiliği emretmek, kötülükten ise nehyetmektir. Kimi hukûkçuların ifade ettiklerine göre, bu durumun dinî yükümlülüklerden yerine getirilmesi gereken bir iş ve Müslümanların maslahâtlarından da bir maslahât olduğunu söylemişlerdir.[4]

Mecelle'nin tarifine göre ise, Kâdî anlam bakımında şunu ifade etmektedir: *"Hâkim, insanlar arasında meydana gelen dava ve düşmanlıkları, meşrû hükümler ile makul bir tarzda çözüme kavuşturan devlet başkanı tarafından nasbedilen ve görevlendirilen kimseye denilir."*[5]

Kazâ'nın meşrû oluşu Kitap, Sünnet ve icmâ delillerine dayanmaktadır. Kur'ân-ı Hakîm'de bu hususta şunlar zikredilmektedir: *"Ey Dâvûd! Muhakkak ki seni yeryüzünde halîfe kıldık. İnsanlar arasında hak ile hükmet. Nefis ve isteklerine ittiba etme, yoksa seni hak yolundan alıkoyar. Hak olan Allah'ın yolundan dönenlere hesabın görüleceği gün unutmalarından dolayı şiddetli bir azap vardır."*[6]

Kur'ân-ı Hakîm'de Kâdî sözcüğü birçok defa zikredilmektedir. Bir yerde "*hükmünü veya sözünü geçiren*"[7] anlamında sözlük manasıyla, hâkim kelimesinin cem'i olan hükkâm da başka bir yerde "*uhdesinde veya yargı yetkisinde bulunan kişiler*"[8] anlamında kullanılmıştır.

Mâide Sûresinde ise emir kipinde şöyle geçmektedir: *"O kimselerin aralarında Allah'ın gönderdiği ile hükmet, o kimselerin isteklerine tabi olma, Allah'ın sana gönderdiği hükümlerin bazısından seni döndürmemeleri için o kimselerden uzak*

[4] Meydânî, Abdulğanî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımeşkî, ***el-Lubâb***, Kâhire ts, IV, 77.
[5] Mecelle, md. 1785.
[6] Sâd, 38/26.
[7] Tâhâ, 20/72.
[8] Bakara, 2/188.

dur.”[9] Yine aynı Sûrenin başka bir âyetinde meâlen şunlar kaydedilmektedir: *“O kimseler ki sürekli yalana kulak asıp ve devamlı haram yiyenlerdir. Sana geldikleri vakit o kimselerin aralarında hükmet veyahut o kimselerden sakın. Onlardan sakınırsan onların sana hiçbir zarar vermeye güçleri yoktur. O kimselerin aralarında hükmettiğin vakit hak ile hükmet. Muhakkak ki, Allah hak ile hükmedeni sever.”*[10] Nisâ Sûresinde ise şöyle geçmektedir: “*İnsanlar arasında Allah’ın indirdiğine göre hükümveresin diye hakikatı barındıran Kitâb’ı sana gönderdik; hâinlik yapan kimselerden olma.*”[11]

Efendimiz’in (s.a.v.) hadîslerinde hem hâkim hem kâdî sözcüğü çokça zikredilmekte olup hâkim ile kamu yararı vazifeyi ifa ederek mâlî, idârî, kazâî gibi hususlarda idare etme ve karar alma yetkisine sahip idarecilerle naslardan hüküm çıkarabilen âlimler kastedilmiştir. Kâdî sözcüğü ile de vazife ünvanı kâdî olsun olmasın insanların aralarında ortaya çıkan davalara nezâret edip hüküm verenler olarak murâd edilmişlerdir. Amr b. Âs’tan rivâyet edildiğine göre, Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *“Hâkim ictihat ederek hükmedip, bunda isabet edip doğru yaparsa, onun için iki ecir vardır. İctihatla hükmettiği halde yanılırsa (yani hükmettiği şey yanlış çıkarsa), onun için ise bir ecir vardır.”*[12]

Mü’min kimselerin arasındaki sorunların mahkeme yolu ile halledilmesinin meşrû olduğu husûsunda Müslüman hukûkçular arasında bir ihtilâf gözükmemektedir.

Hâkimlik görevinin farz-ı kifâye olduğu bilinmektedir. İdarecilerin, insanlar arasındaki davalara nezâret için bilgi ve zamanları yeterli olmamaya başlaması üzerine, hâkimliğin kazâ işleri ile ilgilenen özel vazifedârlara tevdî edilmesi gerekli hale gelmiştir.

Hz. Peygamber’den (s.a.v.); “Kadıları üç sınıfa ayırdığı ve bunlardan birinin cennette diğer iki kısmının ise ateşte yani cehennemde olduğu rivâyet edilir. Cennette olanın vasfı, hakkı bilip ve bu bildiğiyle amel ederek hüküm veren kişi diye nitelendirilmektedir. Hakkı bildiği halde hükümde bildiği ile amel etmeyip haksızlık edenin de ateşte olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar arasında bilgisizce hüküm verenin de ateşte olduğu”[13] nakledilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi döneminde adâleti bizzat kendisi yerine getirirdi. Zaten o dönemde o kadar da sorun ortaya çıkmamıştır. Zira o dönemde örfler birbirine çok yakın ve İslâm toprakları o kadar da genişlememişti. Bütün sorunların halli ise Hz. Peygamber eksenliydi. Hz. Peygamber döneminde adâletin sağlanma şekline dâir şu örneği verebiliriz:

Hz Peygamber (s.a.v.) kendisine gelen iki tarafı da iyice dinledikten sonra, davacıya delil davalıya ise yemini uygun görmüştür.[14]

---

[9] Mâide, 5/49.
[10] Mâide, 5/42.
[11] Nisâ, 4/105.
[12] Buhârî, İ’tisâm, 21; Müslim, Akdiye, 15.
[13] Ebû Dâvûd, Akdiye, 2; Tirmizî, Ahkâm, 1; İbn Mâce, Ahkâm, 3. Elbânî, hepsi için de sahîhtir demektedir.
[14] Buhârî, Rehn, 6; Tirmizî, Ahkâm, 12.

İlk dönemlerde kadılar, insanlar arasındaki davalara bakmak için mescitlerde bu vazifeyi îfa ederlerdi. Fakat daha sonraki dönemlerde vazifenin ehemmiyeti ve yüklenilen sorumluluğun azameti, burada görülen davaların husûsî yerlerde, ihtişamlı ve heybetli bir şekilde görülmesi gerekli hale gelmiştir.

Emevîler zamanında hâkimler veya kadılar istisnaî olarak halîfeler tarafından tayin edilip bu hususta vâlîler de geniş yetkilere sahiptiler. Hâkimlerin halîfe ve vâlîler tarafından tayini meselesinde Abbâsîler zamanında Kâdî'l-Kudât, Emevîlerde ise Kâdî'l-Cemâa teşkilatları bina edilinceye kadar bu tarzda devam edegelmiştir. Târîh'te bilinen ilk Kâdî'l-Kudât'ın ise Ebû Yûsuf olduğu bildirilmektedir.[15]

İslâm Hukûku'nun tanımına göre kâdî veya hâkim kendisinin su-i zanna yani kötü düşünceye maruz kalacağı davalara bakamaz. İleri düzeyde akraba veya kendisi ile menfaat ilişkisinde bulunan kimselerin davalarına bakması da uygun görülmemiştir. Nitekim bu derecede akraba sayılanlar için birbirlerinin lehine delil veya şâhit olmaları da kabul edilmemiştir.

Kâdî hem davacı hem de davalıya İslâm'ın adâlet ilkesi gereği eşit davranmak durumundadır. Her türlü psikolojik etkenden uzak bir şekilde konuyu karara bağlamakla yükümlüdür.

Mezhepler ortaya çıkmadan önce kadılar, müctehit hukûkçulardan seçilirlerdi; Şâyet Kitab, sünnet ve icmâ'ya göre bu meselelere ilişkin bir çözüm bulamazlarsa reyleriyle hüküm vermeleri kendilerinden talep edilirdi.

Bu demek değildir ki fıkıhçılar veya hukûkçular bir meselede kendi hevalarına göre hüküm verirler idi. Bilakis İslâm'ın ana kaynaklarından sonra, onlardan istinbat ettikleri mana ile reyleri devreye girer. Bağımsız olmaktan ziyade naklin kontrolünden hareketle rey ile hüküm verirlerdi. Zira bunun en iyi örneği Hz. Ömer'in, Ebû Mûsa Eş'âri ve Kâdî Şüreyh'e gönderdiği mektuplardır.[16] Dolaysıyla bu metodun izlerini ilk dönem İslâm târîhinde de görmek mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'de emaneti ehline tevdî etmek manasına şu şekilde değinilmektedir; *"Muhakkak ki Allah sizlere, emanetleri müstahak olanlara bırakmanızı ve insanlar arasında karar aldığınız vakit hak ile hüküm vermenizi ister."*[17] Ve *"O kimseler ki yalancılık etmek üzere pür dikkat kulak verenler, sürekli haram yiyicidirler. Ancak sana uğrarlarsa, artık aralarında hükmet veyahut o kimselerden sakın! Eğer*

[15] Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, ***Târîhu'l-Bâğdâd***, Beyrut, ts, XIV, s. 242.

[16] Kâdî Şureyh'in (ö. 80/699) nakline göre Hz. Ömer kendisine gönderdiği mektupta kendisine şunları tavsiye etmiştir: "Sana hükmü Allah'ın Kitabı'nda olan bir dava geldiğinde, onunla hükmet; insanlar seni o hükümden vazgeçirmesin. Sana hükmü Allah'ın Kitabında bulunmayan bir dava geldiğinde Rasûlullah'ın Sünneti'ne bakıver onunla hükmet. Allah'ın Kitâbı'nda olmayan Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünneti'nde bulunmayan bir şey gelirse o zaman insanların icmâ halinde oldukları şeylere bak ve onunla amel et. Allah'ın Kitabı'nda olmayan Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünneti'nde de bulunmayan senden önce hiçbir kimsenin üzerinde durmadığı bir şey gelirse o zaman şu iki şeyden hangisini istersen onu seç, istersen kendi görüşünle ictihâd eder hemen o anda bir çözüme bağlarsın, istersen acele etmez düşünürsün. Acele etmeyip düşünmenin senin hayrına olacağını düşünüyorum." Hz. Ömer'in Kâdî Şureyh'e: "Allah'ın kitabında bulunmayan bir meseleyi Rasûlullah'ın Sünnet'inden delillendirmesi" gerektiğine dair talimatı onun Sünnet'ten bir istişhâd ile hüküm vermesinin isâbetli bir karar olacağına dair en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir." Köycü, Erdoğan, "Hadislerin Hz. Peygambere (s.a.s.) Âidiyetini Tespitte Hz. Ömer'in Kullandığı İstişhad Metotunun Hadis İlmine Katkısı", İnternational Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) 2017: III (Special Issue), s. 416.

[17] Nisâ, 4/58; Mâide, 5/42-50, 9; Sâd, 38/26.

onlardan sakınırsan, sana asla zarar vermeye güçleri yetmez. Ancak hükmedersen, hak ile hükmet! Çünkü Allah, adâletli olanları sever."[18]

Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek kamu gerekse diğer görevlerin ehil olan kimselere bırakılması hususunda titiz davranmaktadır. Nitekim yargı görevini üstlenecek sahâbe efendilerimizin de buna muvâfık hassasiyetlere muktedir olmalarını arzu etmiştir. Mezkûr durumda hüküm verirken elinden geleni yapması halinde aynen müctehit gibi yanılsa bile yine ecir alacağını ifade ederek vazifeye teşvikte bulunmuştur. Yeterli ve gereken şartları taşımayanların görev taleplerini de reddederek geri çevirdiği nakledilmektedir.[19]

Kur'ân-ı Hakîm'de, önceki Peygamberlerin kıssa ve hayatlarından bahsedilirken doğrudan veya dolaylı bir biçimde onların aynı zamanda yargı işleriyle de tavzîf edildiklerine temas edilir: *"Kendisinde kurtuluşa ulaştıran ve ışık bulunan Tevrât'ı şüphesiz biz gönderdik. Allah'a boyun eğmiş Nebîler, Yahûdî kimselere Tevrât ile hükmederlerdi; Allah'ın indirmiş olduğu hakikatı korumakla vazifedâr olmalarından dolayı Rabbânîler ve Ahbâr da; çünkü ona gözcülük eden kimseler idiler. Dolayısıyla insanlardan çekinmeyin; ancak benden çekinin ve sizlere göndermiş olduğumuz hakikatleri az bir fiyat ile değiştirmeyin! Artık kim Allah'ın gönderdiği hüküm ile hüküm vermez ise işte onlar kâfir topluluğun ta kendileridirler"*[20] diye geçmektedir.

İslâmiyet ilk geldiği dönemde daha öce var olan kimi örf ve âdetlerin bazılarını biçimlendirerek İslâmî bir yaşama uygun gelecek bir tarzda şekillendirmiştir. Özellikle Cahiliyye döneminde de yer alan hakemler, kabile reisleri ve sözü geçen önderler gibi o zamanın örf ve âdetlerine istinaden şifâhî yargılama usûlü, İslâm döneminde Kur'ân'a uygun bir biçimde ıslâh edilerek belli esaslara da bağlı kılınarak kamu vazifesi haline getirilmiştir.[21] Daha önce de ifade edildiği üzere geçmiş dönemlerden itibaren kadılık müessesesi bir isimleşme veya ekol haline gelmemiş olsa dahi insanlar kendi örf, adet ve geleneklerine göre fiilî olarak bu kurumun gerekliliklerini yaşamış ve yaşatmışlardır.

Hz. Muhammed'in Müslüman halkın çoğalması ve görülecek kaza ve davaların adedindeki yükseliş ile beraber Hz. Ömer'e, Hz. Amr b. Âs'a, Hz. Ukbe b. Âmir'e, Hz. Huzeyfe b. Yemân'a Medine'de hükmedebilme vazifesi verdiği bilinmektedir. Kimilerini cezaların infazına vazifeli şehir ve mıntıkalara idârî işleri yürütmek için vâlîler olarak görevlendirdiği ve onlara yargı vazifesi de verdiği bilinmektedir. Birkaç tanesini örnek verecek olursak; Hz. Muâz b. Cebel'i Cened'e, Hz. Alî b. Ebû Tâlib'i Yemen'e, Hz. Osman b. Ebû'l-Âs'ı Tâif'e, Hz. Muhâcir b. Ebû Ümeyye'yi San'a'ya, Hz. Ziyad b. Lebid'i Hadramevt'e, Hz. Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e ve Hz. Attab b. Esid'i ise Mekke'ye Medine dışına kâdî ve vâlî olarak göndermiştir.[22]

Peygamber Efendimizin yetiştirdiği kadılardan bazıları şunlardır: Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Muâz b. Cebel.

---

[18] Mâide, 5/42.
[19] Ebû Dâvûd, Akdiyye, 2-3; Nesâî, ***Adâbu'l-Kudât***, 4.
[20] Mâide, 5/44.
[21] Atar, Fahrettin, Kâdî, **DİA**, XXIV s. 66.
[22] İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, ***et-Tabakâtu'l-Kubrâ***, Beyrut: Dâru's-Sâdır, c. II, s. 169; İbn Hişâm, ***es-Siretu'n-Nebeviyye***, 1955, Kâhire, c. VI, s. 246; et-Taberî, Muahmmed b. Cerîr ***Târîhu'l Umem ve'l-Mulûk***, 1407, Beyrut, c. III, s. 159-167.

Hüküm icra etmede şu sıraya uyulmuştur: Kitap, Sünnet, ictihat (İslâm'ın yargılama usûlü). Bilindiği üzere Peygamber Efendimizin vefatından sonra Hz. Ebû Bekir onun vekîli olmuştur, Hz. Ebû Bekir'in danışmanının da Hz. Ömer olduğu bilinmektedir.

İslâm geleneğinde halîfe ana merkez sayılacak yerlere bakarken ondan daha dar ve oraya da bağlı yerler olarak vilâyetlere de vâlîlerin görevlendirildikleri bildirilir. Kadılar davalara bakarken sadece medenî davalar ile ta'zîr cezasına yönelik davalara bakmakla yetkili kılınan kimselerdir. Vâlîler ise vilâyetlerde sınır ve cinâyet cezalarına bakarlardı. Bu sebepledir ki bu devirde kadıların fâliyeti bir vecihle fetvâya da benzemesinden dolayı kendilerine müftü denilmiştir.[23] Her ne kadar ilk zamanlarda kâdî ve müftü arasındaki ayırım çok açık gözükmezse de daha sonraki devirlerde kâdî ve müftü Müslüman halkın dünyevî ve sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli rollere hâiz fakat iki ayrı kişiliği temsil ettiğini söylemek mümkündür. Bu metot hem Hz. Osman hem de Hz. Alî dönemlerinde de aynı tarzda sürdürülmüştür. Emevîler'in ilk halîfesi olan Hz. Muâviye'nin, Dımaşk'ta hukûkî olarak üstlendiği ve aynı zamanda görevlendirdiği kâdî'ye yargı yetkisini de devretmiştir. Hal böyle olunca tayin edilmiş olunan kadılar hem medenî hem de cezâî davaların hepsine bakmaktayken, halîfe ve vâlîler ise yalnız mezâlim mahkemeleri ile ilgili olan davalara bakmaktaydı.[24]

Özellikle kadılar yetkilendirildikleri diğer ek görevlerden dolayı da o mıntıkanın üst idarecilerinden olup ilk baştan beri idârî düzenlenme ve siyâsî gelişmelerde yetkili bir mevkii olan kimseler idiler. İlk devirlerde ilim ve maneviyatı ile bilinmiş kimi şahsiyetler, kendilerine sunulan kadılık görevini manevî sorumluluğunun büyüklüğü nedeniyle kabul etmemişlerdir.[25]

Kadılarda Bulunması Gereken Şartlar

İslâm hukûkuna göre, kâdîlik mesleğini yürütecek kimsede bazı vasıfların bulunması gerekmektedir. Bulunması gereken özelliklerden bazısı şunlardır: En önemli vasıflar olan görme ve tekellüm organlarının sağlamlığı yanı sıra, hukûk formasyonu ve bir takım ahlâkî özelliklerin de kendisinde bulunması gerekmektedir. Mezhep imâmları hâkimin Müslüman, bülûğ, akıl, hür, işitme, görme ve konuşma azalarının sağlamlığı gibi vasıfları da taşıması gerektiğinde görüş birliği halindedir. Ancak adâlet, ictihat ve cinsiyet şartlarında görüş ayrılığı olduğunu söylemek yararlı olacaktır.[26] Aşağıda da görüleceği üzere bu hususta her bir mezhebin kendine özgü şartları vardır. Maksatta ihtilâf olmamakla beraber vesâilde farklı yöntem ve metotlar benimsenmiştir.

---

[23] Vekî', Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân ed-Dabbî, ***Ahbâru'l-Kudât***, Mektebetü Medain, Riyad, 1947c. I, s. 288.

[24] Atar, Fahrettin, Kâdî, **DİA**, XXIV s. 66-67.

[25] Vekî', a.g.e, c. I, s. 19-29; Abbâsî Halîfesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'un (ö. 158) Kâdı'l-Kudât teklifini reddettiğinden dolayı gadrine uğrayan ve hapsedilen "mihne" denilen sıkıntılara göğüs geren İmâm A'zam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150), baskılara rağmen fikirlerinden vazgeçmediği için şiddete maruz kalmış ve bu baskılar onu yıldırmamış, hak bildiği dava ve fikirlerinden asla taviz vermemiştir." Köycü, Erdoğan. *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadîs Anlayışına Dair Bazı Mülâhazalar*, İnternational Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) 2017: III (Special Issue), s. 438.

[26] Bk. Mecelle mad. 1792-1794.

Hukûkçular arasında ihtilâfa medâr olan bazı görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

a) Adâlet: Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre hâkimin yani Kâdî'nin adâlet vasfına sahip olması icap eder. Bu da aynı zamanda; sözünde sadâkat ve emaneti gözeten, haramlardan ve günahlardan ictinâb eden, rıza ve öfke hâlinde mutedil bir yol ile davranabilen kimsenin vasfı olarak tanımlanır.[27]

Fâsık ve kendisine güvenilemediği sebebiyle şâhitliği kabul olunmayan kimsedir. Bu sebeple hâkimlik veya kadılık görevi ile tavzif edilemez. Hucûrat Sûresinde bu hususta şunlar zikredilir: *"Ey Îmân edenler! Eğer fâsık bir kimse size bir haber getirirse, önce iyice araştırın ki bilmeyerek bir topluluğa sataşırsınız da yaptığınıza pişman olan kimseler olursunuz."*[28] Bu âyetten de anlaşıldığı üzere bir kimsenin şâhitliği kabul edilmediği müddetçe hâkimliği de kabul edilmez.

Hanefîlere göre ise, adâlet sıfatı hâkimlikte aranan bir vasıf değildir. Zarûret ve ihtiyaç nedeniyle hüküm vermek üzere tayin edilen fâsık bir kimsenin kadılığı geçerli kabul edilmiştir. Fakat zarûret olmadıkça şâhitlikte de olduğu gibi böylesinin tayin edilmemesi her şekilde daha makuldür. Aksi halde, kazâ organlarının işlerinde meydana gelebilecek adâletsizlik nedeniyle tayin eden uhrevî bakımdan mes'ul olur.[29]

b) Cinsiyet (erkek olmak): Kâdî tayininde aranan başka bir vasıf da erkek olmasıdır. Erkeklerin her türlü velâyet sorumluluğunu yüklenmeye elverişli sayıldığı bilinmektedir. Kadınlar ise bu durumda erkekler ile aynı vasıflara sahip değildir. Bu nedenle erkekler her türlü toplum işlerini yürütebilirken kadınların toplum içerisinde istihdamında makul ve kadınların lehine olan kimi sebeplerden dolayı bazı kısıtlamalar getirilmiştir.[30]

Hanefîler dışındaki cumhûr hukûkçularına göre, hâkimlik erkek olmayı gerektirmektedir. Kadının kazâ görevine getirilmesi uygun görülmemiştir. Bu görüşte olanlar nass'tan bazı deliller getirirler. Kur'ân'dan şu âyeti delil olarak gösterirler: *"Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler. Bu ise Allah'ın bazılarını bazısından üstün kılması ve mallarından sarf etmeleri sebebiyledir. Sâliha kadınlara gelince, onlar itâatkâr olanlardır. Allah'ın korumasına mukâbil, gaybı muhâfaza eden kadınlardır."*[31] Bu delîlin yanı sıra İran şahı (Kisra) vefat ettiği zaman, yerine kızının getirilmesi üzerine, Rasûl-i Kibriyâ (s.a.v.); *"İşlerini kadına bırakan bir to*

[27]Kâsânî, Bedâyîu's Sanayi, IV, 3; İbn Rüşd, ***Bidâyetü'l Mücteheid***, II, 449; İbn Kudame, ***el-Muğnî***, IX, 39; el-Mâverdî, ***el-Ahkâmu's-Sultâniyye***, Mısır 1909, (Max enger neşri, Bonn 1853, jynboll) s. 53, 54.
[28]Hucûrat, 49/6.
[29]Zuhaylî, ***el-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletûh***, Dimaşk, 1986, VI, 482.
[30]Mâverdî, a.g.e. s. 53.
[31]Nisâ, 4/34.

plum payidâr olamaz-felâh ve ferâha eremez-"[32] diye buyurmasını da delil olarak gösterirler.

İbn Cerîr Taberî'ye (ö. 310/922) göre, kadın ehil olduğu sürece her meselede fetvâ verebildiği gibi, hâkimlik vazifesini de mutlak olarak üstlenebilir.[33]

Uygulama olarak sahâbe döneminde kadın hâkime veya kâdîye rastlanılmamaktadır. Fakat Hz. Peygamber Semra binti Nüheyk Esedî isimli bir hanımı Medine'de muhtesip olarak vazifelendirdiği ve Hz. Ömer zamanında da bu vazifesine devam ettiği nakledilmektedir. Muhammed Hamidullah hisbe teşkilâtında vazife gören Şifâ binti Abdillah hakkında şunları ifade eder: "Bu hanım Sahâbiyye'nin en azından ticarî ihtilâfları üzerinde muhâkeme yetkisini kullanması gerekmiştir."[34]

c) İctihâd: Şâfiî, Mâlikî, Hanbelîlere ve Kudurî gibi bazı Hanefîlere göre, hâkimin ictihâd yapacak hukûk formasyonuna sahip olması lazım. Daha Şer'î hükümleri idrâk edemeyen bir kimse hâkim olarak vazifelendirilemez. Çünkü daha önceden de sözünü ettiğimiz gibi böyle bir kimse fetvâ vermeye ehil olmadığı için, kazâ ameline de ehil sayılmış olunamaz. Bu görüşü beyân edenlerin istinat ettikleri delîl ise şudur: *"(Ey Rasûlüm) Hem onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma ve Allah'ın sana indirdiği şeylerin bir kısmından seni şaşırtmalarından sakın. Buna rağmen yüz çevirirlerse, artık bil ki Allah ancak, onlara bazı günahları yüzünden bir musîbet vermek istiyor. Ve şüphesiz ki insanların birçoğu gerçekten fâsıktırlar."*[35]

Kadılık ve târihî gelişimi husûsuna detaylı olmasa da muhtasar bir şekilde değinildi. Konunun devamı olarak da kadılık hakkında kaleme alınan önemli eserlere ve hicrî ikinci ve üçüncü dönemlerde görev yapan kimi kadılara değinmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

1.2. Kadılık Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kadılar hakkında kaleme alınan birçok eserin varlığından söz etmek mümkündür. Fakat hadîs ilmi ile doğrudan alakadar ve bu bağlamda hareket eden kadıların varlığına ulaşmak yanı sıra onlarla ilgili yazılmış eserleri bulabilmenin biraz zor olduğunu ifade etmek isteriz. Zira kadılık hadîsten ziyade fıkıh ile doğrudan alakalı olduğu için bu hususta ele alınan eserlerin çoğu fıkha dairdir. Eserlerin büyük bir

[32]Nesâî, ***Âdâbu'l-Kudât***, 8; Tirmizî, Fiten, 75; Buharî, Meğâzî, 82.
[33]İbnu'l-Arabî, ***Ahkâmu'l-Kur'ân***, Kâhire, 1958, III, 1445, 1446; el-Mâverdî, a.g.e. s. 53.
[34]M. Hamidullah, ***İslâm Peygamberi***, trc. Tuğ, Salih Mutlu, İstanbul 1969, II, 95.
[35]Mâide, 5/49.

çoğunluğu Arapça kaynaklardır. Kadılara ait, eski eserlerden hadîs ilmine dair Türkçe basılmış hatırı sayılır sayıda eser yoktur.

Kadılık hakkında yazılan eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Ahbâru'l-Kudât

(nşr. Abdülazîz Mustafâ Merâğî). Kâhire 1947. Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî' Dabbî'nin (ö. 306/918) ele almış olduğu bir eserdir.

b) Şerhu Edebi'l-Kâdî

Ebû Hafs Hüsâmuddîn Sadruşehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Maze Buhârî Sadrüşşehîd, 536/1141; müst. Ömer b. Hasan b. Osmân. [y.y.]: Yazma, 649. II, 357 vr.

c) Tezkiretu'l-Kâdî ve'l-Müstakdî Zaferu'l-lazi bimâ Yecibu fî'l-Kazâi ale'l-Kâdî.

Ebü't-Tayyib Muhammed Kannevci Sıddîk Hasan Han, 1307/1890; şerh ve tahkik Mustafa Nedvî. Mansûre: Dar-u Nedveti'l-Ulemâ li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 2015/1436. 873 s.

d) el-İhkâm fî Temyizi'l-fetâva ani'l-Ahkâm ve Tasarrufatu'l-Kâdî ve'l-İmâm

Ebû'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdurrahîm Karaî, 684/1285; thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetu'l-İslâmiyye, 1967. 303 s.

e) Edebu'l-Kâdî

Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîbi, 450/1058; (thk. Muhyî Hilâl Serhan). Bağdat: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1971/1391. 1. c. (740 s.).

f) Kâdî'l-Kudât fi'l-İslâm

İsâm Muhammed Şebârû. Beyrut: Dâru Misbahi'l-Fikr, 1988. 369 s.

ğ) Sultatu'l-Kazâiyye ve Şahsiyyetu'l-Kâdî

Muhammed Abdurrahmân Bekir. Kahire: ez-Zehrâ li'l-İ'lâmi'l-Arabî, 1988. 789 s.

h) Şureyh'in Hayatı, İlmî Mevkii ve Kadılığı

Taş, Aydın Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, sayı: 1, s. 349-376.

ı) Osmanlı Devletinde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2005, Cilt: III, Sayı: 5 [Türk Hukûku Tarihi Sayısı], s. 417-439. 2. Ekrem Buğra Ekinci'nin hazırlamış olduğu bir çalışmadır.

i) Kâdî Şüreyh el-Kûfî

(Sîretuhû ve edebûhû ve fıkhuhû ve kazâuhû). Bedrî Muhammed Fehd. Ammân: Cüheyne li'n-Neşr, 2006/1427. 272.

j) Husnu't-Tekadî min Hukmi Ehadi'l-Muhakkemeyn alâ Ğaibin Kable'l İ'zâr fîmâ Yahtassu bi'l-Kâdî

Muhammed Saîd b. Muhammed b. Beddi. Dımaşk: Dâru'l-Beyrûtî, 2008/1429. 431 s.

1.3. Hicrî İlk Üç Asrın Önde Gelen Kadıları

Bu kısımda zikrinde bulunacağımız kadıların çoğu hicrî ikinci ve üçüncü dönemlerde görev yapan kadılardır. Konumuz münasebetiyle de özellikle ilk dönem kadılarını ele almamız gerektiğinden bizim açımızdan önem arz eden bir husustur.

İsimlerini zikredeceğimiz kadıları görev yaptıkları yerlere göre tasnîf ettik. Araştırmamızda yer verdiğimiz kadılar şunlardır:

a) Suriye Kadıları

Ebû Derdâ (ö. 32/652), Ebû İdrîs Havlanî (ö. 80/679), Yezîd b. Ebî Mâlik (ö. 130/748), Muhammed b. Hasen Şeybânî (ö. 189/805) Rakka kadısıdır.[36]

b) Medine Kadıları

Abdullah b. Hâris b. Nevfel (ö. 79-84/698-703)[37], Ebû Seleme b. Abdurrahmân b. Avf (ö. 94/713)[38], Ebân b. Osmân b. Affân (ö. 105/723)[39], Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm (ö. 110/728)[40], Yahyâ b. Saîd Ensârî (ö. 143/700)[41], Ebû Bekr b. Abdillah İbn Ebî Sebre (ö. 162/779).[42]

c) Mekke Kadıları

Ubeyd b. Hüneyn (ö. 105/723)[43], İbn Ebî Müleyke Abdullah b. Ubeydillah (ö. 117/735).[44]

d) Basra Kadıları

Bilâl b. Ebî Burde (ö. 107/727)[45], Haccâc b. Ertât (ö. 145/762)[46], Sevvâr b. Abdillâh (ö. 156/773).[47]

e) Kûfe Kadıları

Şureyh b. Hâris (ö. 78/617)[48], Abdullah b. Şubrume (ö. 144/761)[49], Nuh b. Derrâc (182/798)[50], Vekî‘ b. Cerrâh (ö. 196/812).[51]

---

[36] İbn Hacer, Ahmed b. Alî Askalânî, ***Tehzîbu't-Tehzîb***, Matbaatu Meclisi Dâireti'l Meârif en-Nizamiyye, Hind 1325, c. XI, s. 303; Vekî‘, a.g.e. c. III. s. 202; Juynboll, a.g.e. s, 115-283
[37] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 113.
[38] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 116.
[39] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 110.
[40] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 135.
[41] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 178.
[42] İbn Hacer, a.g.e, c. VII, s. 20-21; c. XI, s. 193; Vekî‘, a.g.e. c. III. s. 253; Juynboll, a.g.e. s. 116.
[43] Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 262.
[44] İbn Hacer, a.g.e, c. VII, s. 58; Vekî‘, a.g.e. c. I. s. 261; Juynboll, a.g.e, s. 117.
[45] Vekî‘, a.g.e. c. II. s. 22.
[46] Vekî‘, a.g.e. c. II. s. 44.
[47] İbn Hacer, a.g.e, c. I, s. 439; Vekî‘, a.g.e. c. II. s. 57; Juynboll, a.g.e, s. 118.
[48] Vekî‘, a.g.e, c. II. s. 189-399.
[49] Vekî‘, a.g.e. c. III. s. 36.
[50] Vekî‘, a.g.e. c. III. s. 182.
[51] İbn Hacer, a.g.e, c. V, s. 287; Juynboll, a.g.e, s. 119.

f) Bağdat Kadıları

Şerîk b. Abdillah (ö. 177/793)[52] Vâsıt kadısır, Hafs b. Ğıyâs (ö. 194/810).[53]

g) Ürdün Kadıları

Ömer b. Hafs (ö. 150/767), Hâlid b. Yezîd b. Sâlih (ö. 167/784).[54]

ğ) Cezîre Kadıları

İsmâil b. Müslim el-Abdî (ö. 110/728), Meymûn b. Mihrân (ö. 116/734), Adî b. Adî b. Amîre (ö. 120/738), Abdullah b. Muharrer (ö. 150/767).[55]

h) San‘a Kadıları

Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), Vehb b. Münebbih (ö. 110/728), Atâ b. Müslim es-San‘ânî (ö. 125/743), Abdullah b. Tâvûs (ö. 132/750), Ma‘mer b. Râşîd (ö. 154/770), Hişâm b. Yusuf (ö. 197/813).[56]

ı) İran Rey Kadıları

Abdullah b. Abdillah Ebû Ca‘fer Râzî (ö. 100/718), Alî b. Abdi’l-A‘lâ (ö.110/728), Şuayb b. Hâlid (ö. 145/762), Anbese b. Saîd (145/762), Utbe b. Saîd (ö. 150/767), Saîd b. Abdirrahman b. Abdillah Zübeydî (ö. 156/773), İkrime b. İbrâhîm Ezdî (ö. 150/767), Alî b. Mücâhid (ö. 181/797), Cerîr b. Abdilhamîd (ö. 188/804), Selem b. Fadl (ö. 190/806).[57]

[52] Vekî‘, a.g.e. c. III. s. 149.
[53] İbn Hacer, a.g.e, c. IV, s. 293; Juynboll, a.g.e, s. 123.
[54] İbn Hacer, a.g.e, c. III, s. 108; Juynboll, a.g.e, s. 273.
[55] İbn Hacer, a.g.e, c. X, s. 349; Juynboll, a.g.e, s. 273.
[56] İbn Hacer, a.g.e, c. XI, s. 147; Juynboll, a.g.e, s. 284.
[57] İbn Hacer, a.g.e, c. VII, s. 88; IV, s. 308; Juynboll, a.g.e, s. 283.

2. BÖLÜM: KÂDÎ ŞÜREYH HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Adı Nesebi ve Doğumu

Tam ismi Ebû Ümeyye Kâdî Şüreyh b. Hâris b. Kays el-Kindî el-Kûfî'dir.

Kâdî Şüreyh'in ismi hakkında kaynaklarda bir ihtilâf söz konusudur. Zira araştırmalar neticesinde kaynaklarda Şüreyh'in birden çok isim ile müsemmâ olduğu görülmektedir.

Örneğin Şüreyh hakkında en geniş bilginin yer aldığı Kâdî Vekî'in (ö. 306/919) *Ahbâru'l-Kudât* isimli eserinde farklı isimlerin mevcut olduğunu görmekteyiz. İmâm Nevevî'nin *Tehzîbu'l Esmâ' ve'l-Luğât* adlı eserinde de Şüreyh hakkındaki farklı isimler bir bütün olarak Kâdî Şüreyh hakkında ayrılan kısmın nihâyetinde ele alınmıştır. Zehebî ve İbn Hacer de bu hususa değinmişlerdir. Şüreyh hakkında kullanılan isimler şunlardır:

Şureyh b. Şurehbîl, İbn Şerâhîl, Şureyhu'l-Kâdî, Kâdî Şureyh, Ebû Ümeyye (Aynı zamanda künyesidir), Şureyh b. Hâris, Şureyh b. Abdillah, Şureyh el-Irakî, Hz. Alî'ye olan yakınlığı ve aralarındaki münasebete binâen Sâhibu Alî gibi farklı lakap veya unvanlar ile de anılmaktadır.[58]

Hadîs kaynaklarında Şüreyh, genelde; ***Şureyhu'l-Kâdî*** şeklinde geçmektedir.

Kaynaklarda Şüreyh b. Hânî adında birinden de sıkça zikredilmektedir. Şüreyh b. Hânî Kûfe'de yer alması, yemen ehlinden olması, Hz. Alî, Hz. Âişe'den rivâyette bulunmuş olması gibi benzerliklerinden dolayı Şureyh b. el-Hâris ile karıştırılmaktadır.

İbn Maîn'in *Târîh*'inde bu husus hakkında şöyle bir bilgi yer almaktadır:

يقول شريح بن هانئ وأيضا شريح بن الحارث ويقال إنه بن عبد الله.[59]

İmâm Buhârî, *Târîh*'inde her iki Şüreyh için ayrı ayrı bölümler oluşturmakta ve gereken açıklığı ortaya koymaktadır. Şüreyh b. Hânî için olan bölümde şunları ifade etmektedir; Aslen Yemenlidir. Hz. Alî ve Hz. Âişe'den rivâyette bulunmuştur. Mikdâm b. Şüreyh adında biri ondan rivâyet nakletmiştir ve bu kişi onun oğludur.[60]

---

[58] Vekî', a.g.e, c. II, s. 198; Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn b. Şeref, ***Tehzîbu'l Esmâ' ve'l-Luğât***, 1996, Beyrut, s. 341; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Farikî ed-Dımeşkî, ***Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ***, 1986, Beyrut, c. V, s. 100; İbn Hacer, a.g.e, c. V, s. 287.

[59] Yahya b. Maîn, Ebû Zekeriyyâ, ***Târîhu İbn Maîn***, (Thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf). Mekke-i Mükerreme, 1399. c. III, s. 430.

[60] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî ***et-Târîhu'l-Kebîr***, Dâiretu'l Meârifu'l Osmaniyye, Haydarabad, c. IV, s. 228.

Şüreyh b. el-Hâris ise; Künyesi olan "Ebû Ümeyye" ile tanıtılmaktadır. Burada da Hâris'in oğlu, Raişoğullarından olduğu ve kinde kabilesine mensup olduğunu ifade etmektedir. Kinde kabilesi ise Yemende bulunan bir kabile olup bir önceki kısımda belirtildiği üzere Şüreyh b. Hanî için de geçerli olan bir durumdur. Kadılığı ile bilindiği, Kûfe'de yaşadığı, Hz. Ömer'den rivâyette bulunduğu kendisinden de Şa'bî'nin rivâyette bulunduğunu belirtmektedir.[61] Şüreyh b. Hanî'nin sahâbîliği husûsunda herhangi bir ihtilâf gözükmemektedir. Fakat Şüreyh b. Hâris'in sahâbîliği tartışılır vaziyettedir. Kanaatimizce ikisini ayıran en temel husus budur.

Başta İbn Maîn (ö. 233/848) İmâm Buhârî gibi muhaddisler olmak üzere birçok ilim erbabına göre Şüreyh'in künyesi Ebû Ümeyye'dir**.**[62]

Kaynak eserlerde Şüreyh'in doğum tarihi ve İslâmiyeti ne zaman kabul ettiği hakkında kesin bir bilgi belirtilmemektedir. Fakat kendisinin câhiliye devrini idrâk ettiği ifade edilmektedir.[63]

Aydın Taş'ın yapmış olduğu hesaplamaya nazaran Kâdî Şüreyh yaklaşık milâdî 594 yılında dünyaya gelmiştir. Şöyle ki; Hz. Ömer tarafından 13/634 yılında 40 yaşında iken kadılık vazifesine getirilmiştir.[64] Matematiksel olarak Miladî 634'ten 40 çıkarttığımızda ise miladî 594 yılı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Peygamberimizin (s.a.s.) doğumu miladî 570/571'de olduğuna göre Kâdî Şüreyh dünyaya geldiğinde, Rasûl-i Ekrem takriben 24 yaşlarında idi.[65]

Bir önceki hesaplamada Şüreyh'in hicrî 13 yılında Hz. Ömer tarafından 40 yaşında iken kadılık görevine getirildiğini ifade ettik. Ancak Şükrü Özen'in tespitlerine göre, Şüreyh'in hicrî 18 yılında göreve getirildiği ifade edilmektedir.[66] Bu rivâyete göre ise 18/639 yılında göreve başladığı ortaya çıkmaktadır. Bu iki rivâyette göreve başlama zamanı noktasında her ne kadar farklı rakamlar varsa da Şüreyh'in 40 yaşında ve Hz. Ömer tarafından göreve getirildiği husûsunda bir ihtilâf gözükmemektedir.

İkinci rakama göre de bir hesaplama yapacak olursak; Hicrî 18/ Milâdî 639 yılında 40 yaşında göreve başladığını varsaydığımızda, aynı şekilde Milâdî 639'dan 40 çıkarttığımızda geriye Milâdî 599 kalmaktadır. Dolayısıyla 599'dan da Hz. Peygamberin 571 Milâdî doğumunu çıkarttığımızda Şüreyh doğduğunda, Peygamberimiz takriben 28 yaşında idi. İbn Zübeyr (ö. 73/692) ile ilgili olayda hicrî 65 ile başlayıp 72 ile sonlanan ve Şüreyh'in göreve ara vermiş olduğu zaman dilimi de ilk rakamın daha isabetli, yani Şüreyh'in hicrî 13 yılında göreve başladığı daha kuvvetli görülmektedir.

İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) naklettiği bir habere göre Kâdî Şüreyh, Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuştur. Yemen'de kendisinin kalabalık bir ailesinin olduğunu Hz. Peygamber'e söylemesine binâen ailesini getirmekle

---

[61] Buhârî, a.g.e, c. IV, s. 228.
[62] İbn Sa'd, ***et-Tabakâtu'l-Kubrâ***, VI. s. 131; Yahya b. Maîn, ***Târîhu İbn Maîn***, c. III. s. 409, s. 57; Buhârî, a.g.e, c. 4. s. 228-229.
[63] Devaddârî, Ebû Bekr b. Abdillah b. Eybek, ***Kenzu'd-Durer ve Camiu'l Ğurer*** (Thk. Muhammed Saîd Cemâluddîn vd.). y.y. 1402. c. IV. s. 61.
[64] Devaddârî, a.g.e, c. IV. s. 61; Şemsuddîn Ebû Muzaffer Yûsuf b. Ğalî b. Abdillahi'l Ma'rûf, ***Merretu'z Zemân fi't-Tevârîhu'l A'yân***, (Thk. Muhammed Berkât vd.). Dımeşk, 1434. c. IX. s. 170.
[65] Taş, Aydın, ***Şureyh'in Hayatı, İlmi Mevkii ve Kadılığı***, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ, 1996. s. 352.
[66] Özen, Şükrü, Kâdî Şüreyh, **DİA**, İstanbul, 2001, c. XXIV, s. 119.

emrolunmuştur. Onları almak için Hz. Peygamber'in yanından ayrılarak gider. Döndüğünde ise Hz. Peygamber'in vefat ettiği nakledilmektedir.[67] Böylelikle Kâdî Şüreyh'in Hz. Peygamberi gördüğü görüşünde olanlara göre Şüreyh ashâbtandır.[68] Her ne kadar bu rivâyete dayanılarak Şüreyh'in sahâbî olduğu düşünülse de daha sonra değineceğimiz üzere birçok kuvvetli rivâyete göre Şüreyh sahâbî olmayıp tâbiîn büyüklerinden sayılmaktadır. Zira Şüreyh'in Peygamberimizi gördüğünü ifade eden rivâyetin kuvvetini delillendirecek hiçbir kaynağa rastlanılmamaktadır. Zehebî bu rivâyetin sahîh olmadığını ifade etmektedir.[69]

İbn Asâkir'in eserine kaydettiği rivâyetin Arapça kısmı şu şekilde geçmektedir:

أسلم على يد رسول الله - ﷺ -، وقال: إنَّ لي أهلَ بيت ذوي عددٍ باليمن، فقال: "جئ بهم". فجاء بهم ورسولُ الله - ﷺ - قد قُبض.[70]

Fakat tetkiklerimiz neticesinde İbn Maîn, İbn Mende (ö. 395/1005), Zehebî, İbn Hacer (ö. 852/1449) gibi muhaddislerin ifadelerine göre Kâdî Şüreyh sahâbe olmayıp **kibâr-ı tâbiîn**'dendir.[71] Şüreyh'in **tâbiîn** büyüklerinden olduğu birçok kaynak ve rivâyetler ile desteklenmektedir.[72]

Yukarıda da zikrinde bulunduğumuz üzere Şüreyh, Hz. Peygamber daha hayatta iken Müslüman olan, fakat onunla görüşemeyenlerden yani muhadramûndan[73] olup Hz. Ebû Bekir devrinde Yemen'den Medine'ye geçmiştir.[74] Yemenden Medine'ye göç etmesi, Yemende kalabalık bir ailesinin bulunması ve aynı zamanda İslâmiyeti Yemende Hz. Muâzdan (ö. 17/638) öğrenmiş olması, onun aslen Yemenli olduğu yönündeki rivâyetleri kuvvetlendirir ki Şüreyh'in Yemenin Kinde kabilesine mensup olduğu da bizzat kendisinden nakledilmiştir.[75]

Şüreyh'in aslen nereli olduğuna dair birbirinden muhtelif bilgilerin veya rivâyetlerin yer aldığını ifade etmekte yarar vardır. Fakat daha önce de zikrettiğimiz gibi kendisinin en çok kabul edilen görüşe göre Yemenin Kinde kabilesine sonradan gelen ve oraya yerleşen Farslılardan biri olduğudur.[76]

Şüreyh'in Kûfeli olduğu kanaatinde olanlar da olmuştur.[77] Kanaatimizce onun Kûfe'de uzun yıllar görev yapması Kûfeli olduğu yönündeki algıya sebep olmuştur. Çünkü bu hususa bizzat kendisi açıklık getirmiş olmaktadır.[78]

Şüreyh'in Kinde kabilesinden Raişoğulları'na nispet edilmesinden ve Haccâc'ın îdama mahkûm etmiş olduğu Saîd b. Cübeyr'e (ö. 94/713), kendisinin dışında Arap olmayan birini Kâdî olarak görevlendirmediğini ifade etmesinden, netice itibariyle

---

[67] İbn. Asâkir, Ebû Kâsım Alî b. Hasan b. Heybetillahi'l-Ma'rûf, ***Târîhu'd-Dımeşk***, Dâru'l-Fikr, 1415. c. XXIII. s. 9.
[68] Ebû Bekr b. Abdillah, a.g.e, c. IV. s. 61.
[69] Zehebî, a.g.e, c. V, s. 100.
[70] İbn Asâkir, a.g.e, c. XXIII. s. 9.
[71] İbn Mende, ***Şerhu Mezâhîbu Ehli Âsar***, c. I, s. 90; İbn Maîn, a.g.e, s. 38; İbn Hacer, a.g.e, c. IV, s. 288; Özen, Şükrü, a.g.md, DİA, s. 119.
[72] Şemsüddîn Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX. s. 170.
[73] İbn Sa'd, a.g.e, VI. s. 132; Şemsuddîn Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX. s. 170.
[74] Vekî', a.g.e, c. II, s. 199; Özen, Şükrü, a.g.md, **DİA**, s. 119.
[75] İbn Sa'd, a.g.e, VI, s. 132; İbn Sa'd a.g.e, c. II, s. 76; Şemsuddîn Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX, s. 170.
[76] İbn Sa'd, a.g.e, VI, s. 132; Ebû Bekr b. Abdillah a.g.e, c. IV, s. 61.
[77] Yahya b. Maîn, a.g.e, c. III, s. 264; c. IV, s. 38, 56, 90; İbn Sa'd, a.g.e, c. II, s. 76.
[78] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132; İbn Sa'd, a.g.e, c. II, s. 76; Şemsuddîn Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX, s. 170.

Arap olduğu anlaşılsa da İmâm Buhârî onun Kinde kabilesinin mensûbu olması hasebiyle bu nisbeyi aldığını ifade etmektedir.[79]

Bununla birlikte Şüreyh'e hangi kabileden olduğuna yönelik soru sorulduğunda ise kendisinin Müslüman bir kişi olduğunu ve Kinde[80] kabilesinin divanına da kayıtlı olduğunu ifade ederek Arap olmadığını Müslüman (mevâlî) tavrı sergilediği kaynaklarda yer almaktadır.[81] Kâdî Şüreyh henüz Yemen'de iken İslâmiyet'i Hz. Muâz b. Cebelden öğrenmiştir.[82]

İbn Sa'd *Tabakât* adlı eserinde, Şüreyh'in Şâirlik gibi birçok öne çıkan maharet ve yeteneklerinin bulunduğunu zikretmektedir.[83] Zehebî ise *Târîh*'inde, Şüreyh'i tanıtırken kendisinde; belâğat, fesâhat, anlaşılır, kerîm ve cevvâd gibi özelliklerin bulunduğunu nakletmektedir.[84]

Şüreyh'in köse olduğu da zikredilmektedir.[85] Kâdî Şüreyh, mert bir kişiliğe sahip olup hiçbir şekilde mukâbilini ve mislini vermediği hediyeyi kabul etmezdi.[86]

Kaynaklarda belirtildiğine göre Şüreyh, üzerinde iki aslan arasında bir ağacın bulunduğu ve bununla da bilindiği bir yüzüğü vardı.[87] Bu yüzüğün resmî mühür olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla Şüreyh'in şahsî bir zîneti olma ihtimali yüksektir.

Şüreyh, selama çok ehemmiyet verirdi. O'na gelen iki kişiden selam vererek başlayanın daha evlâ olduğunu zikrederdi.[88] Kendisine verilen selama daima ziyadesiyle mukâbele ederdi. Kaynaklarda bu mesele hakkında şöyle bir rivâyete rastlanılmaktadır: Bir adam Şüreyh'e gelerek; Esselamu Aleykum dedi. Şüreyh "Ve Rahmetullah" nidâsını ekleyerek "Ve Aleykum Selam ve Rahmetullahi" diyerek karşılık verdi. Adam bu sefer; "Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi" diye selam verince, Şüreyh buna mukâbil "Ve Berekâtuhu" kelimesini ekleyerek "Ve Aleykum Selam ve Rahmetullahi ve Berekâtuhu" diye karşılık verdi. Verdiği selamı da başı kalkık bir şekilde verir ve Esselamu Aleykum şeklinde nidada bulunurdu.[89] Bu hususa Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle değinilmektedir: *"Size bir selâm verildiği zaman ya o selâmın dengiyle ya da daha güzeli ile karşılık verin..."*[90]

---

[79] Buhârî, ***Târîhu'l-Kebîr***, s. 428-429.
[80] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132.
[81] Özen, Şükrü, a.g.md, DİA, c. XXIV, s. 119.
[82] Özen, Şükrü, a.g.md. s. 119.
[83] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 131.
[84] Zehebî, ***Târîhu'l- İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhir ve'l-A'lâm***, (Thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî) Lubnan, 1407. c. XLIII, s. 118.
[85] İbn Mende, a.g.e, s. 89-90; el-Fesevî, Ya'kûb b. Sufyân b. Cevanî el-Farısî Ebû Yûsuf, (ö. 277/891), ***Ma'rifetu ve't-Târîh***, Beyrut, 1981, III, s. 587.
[86] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 142.
[87] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 138.
[88] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 141
[89] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 141.
[90] Nisâ, 4/86.

2.2. Hocaları

Kâdî Şüreyh'in hocaları şunlardır:

Hz. Ömer (ö. 23/644) (r.a.), Hz. Alî (ö. 40/661) (r.a.), Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53) (r.a.), Hz. Âişe (ö. 58/678) (r.anh.).[91] Farklı kaynaklarda şu şekilde de gelmektedir; Hz. Zeyd b. Sabit, Hz. Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Abdurrahmân b. Ebî Bekr, Hz. Âişe, Hz. Urvetu'l-Barıkî, Hz. Alî b. Ebî Tâlib, Hz. Ömer b. Hattâb. [92]

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Şüreyh şunlardan rivâyette bulunmuştur: Hz. Peygamber-yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Şüreyh'in Hz. Peygamber ile görüştüğüne dair olan rivâyet zayıf görülmüştür. Dolayısıyla İbn Hacer Askalânî'nin de belirttiği üzere Hz. Peygamber'den olan rivâyeti mürsel hükmündedir.[93] İbn Sa'd *Tabakâtu'l-Kubrâ* adlı eserinde Şüreyh hakkında olan bölümde kendisinin Hz. Ömer, Hz. Alî, Hz. Sa'd b Ebî Vakkâs ve Hz. Âişe'den rivâyetlerde bulunduğunu hatırlatmaktadır. Bununla beraber Şüreyh'in Hz. Alî'nin yakın bir arkadaşı olduğunu ifade ederek Şüreyh'ten sahîh hadîslerin varlığından söz etmektedir.[94]

Zikrinde bulunduğumuz üzere Şüreyh'in kendilerinden rivâyette bulunduğu kişilerin tamamı şöhret bulan şahsiyetlerdir. Şüreyh'in hocaları ise tamamına yakını sahâbî efendilerimizdendir. Bu da kanaatimizce Şüreyh'in rivâyetinde bulunduğu hadîslerin sıhhatini ortaya koymaktadır. Bu durum Şüreyh'in rivâyetlerini ele alacağımız kısımda daha belirgin bir halde ortaya çıkacaktır.

2.3. Talebeleri

Kâdî Şüreyh'in hocalarında olduğu gibi talebeleri içerisinde de çok önemli şahsiyetler ve ilim erbâbı yer almaktadır. Hepsini teker teker ele alıp üzerinde durmaya imkânımız olmadığından talebelerinin birçoğunu ismen zikredeceğiz. Şüreyh'in talebeleri arasında şu zatlar bulunmaktadır; İbrâhîm en-Nehaî (ö. 96/714), Hasen el-Basrî (ö. 110/728), Şa'bî (ö. 104/722), Muhammed b. Sîrin (ö. 110/729), Meyseretün b. Şüreyh, Muaviye b. Meysere el-Kûfî, Yezîd b. Şerîk Temîmî, Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Câbir b. Zeyd el-Ezdî, Şekîk b. Selemetün Esedî, Süleymân b. Rabîa, Muhammed b. Abdillah Sulemî, Ğâib b. Abdillah.[95]

---

[91] İbn Hacer, ***Tehzîbu't-Tehzîb***, c. V, s. 287; Vekî', a.g.e, c. II, s. 189, 190, 191.
[92] Buhârî, ***Târîhu'l-Kebîr***, c. V, s. 228; İbn Hacer, a.g.e, c. V, s. 287; Zehebî, ***Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ***, c. V, s. 101; Tirmizî, Sünen, s. 86: Vekî', a.g.e, c. II, s. 196, 200-388.
[93] İbn Hacer, a.g.e, c. V, s. 287.
[94] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 128.
[95] Vekî', a.g.e, c. II, s. 191.

Irak (rey) ekolünün silsilesinde yer alan Şa'bî ve İbrâhîm en-Nehaî, İmâm-A'zam Ebû Hanîfe'nin de aynı zamanda üstadı olan Hammâd b. Ebî Süleymân'ın (ö. 120/738) hocaları arasında yer almaktadır.[96]

Yahya b. Maîn'in belirttiğine göre Hammâd b. Ebî Süleymân Kâdî Şüreyh'ten rivâyette bulunmamıştır.[97] Fakat Şüreyh'ten rivâyette bulunan Ebû Sâlih Hanefî el-Kûfîden Hammâd b. Ebî Süleymân'ın rivâyeti bulunmaktadır.[98] Araştırmalarımız neticesinde elde ettiğimiz bilgilere göre Şüreyh'ten rivâyette bulunanların bir kısmı şu şekildedir; İbrâhîm en-Nehaî, Enes b. Sîrin, Temîm b. Seleme, Saîd b. Hıyan et-Temîmî, Şüreyh b. Hâris el-Kûfî-ondan başkası-, Ebû Vâil Şekîk b. Seleme, Âmir Şa'bî, Abdul A'lâ b. Âmir, Ebû Kays Abdurrahmân b. Servân, Abdulazîz b. Rafî', Abid b. Nestas Vâlîdu Ebî Ye'fur el-Kûfî, Ebû Huseyn Osmân b. Âsim el-Esedî, Atâ b. Sâib, Cebr b. Nevf el-Kûfi, Hasan b. Ebî Eşres, Hakem b. Atîbe, Hâkim b. ed-Deylemî, Zeyyâd b. Zeyd es-Sevâî, Saîd b. Hayyân et-Teymî, Sufyân b. Zeyyâd, es-Sa'ferî, Abbâs b. Zerîh[99], Alî b. Akmer b. Amr b. Hâris[100], Amr b. İmrân Ebû Sevdâ en-Nehdî el-Kûfi[101], Îsâ b. Âsım el-Esedî el-Kûfî[102], Îsâ b. Ebî Uzze[103], Muhammed b. Abdillah b. Saîd Ebû Avn es-Sekafî el-Kûfî[104], Semiu ez-Zeyyât[105], Ebû'l-Muhtâr et-Tâî[106], Ömer b. Kays el-Masir, Kays b. Ebî Hâzim, Kays b. Zeyd, Mücâhid b. Cebr el-Mekkî, Muhammed b. Sîrîn, Meretu Tayyib, Meğrau Dabî, Muğire es-Sekkafî Vâlîdu Hişâm b. Muğîre, İbnu Ebî Safiyye el-Kûfî, Ummu Dâvûd Vabişiyye. Zikrettiklerimiz dışında başkalarının da Kâdî Şüreyh'ten rivâyet ettiklerini tespit ettik.[107]

Muhammed b. Halef Vekî', Şüreyh'ten rivâyette bulunanları ele alırken bir kısmını; Basriyyûn olupta Şüreyh'ten rivâyette bulunanlar diye ayırmaktadır, onlar ise şu kişilerdir: Eyyub, Muhammed, Halas b. Ömer, Âbidetu Selmanî, Abîdullah b. Utbe b. Mes'ûd, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ, Ebû Burdetu b. Ebî Mûsâ, Saîd b. Cubeyr, Âmir b. Şerâhil, Abdulmelik Ömer el-Hâmî, Kâsım b. Abdirrahmân b. Abdillah b. Mes'ûd, Hasan b. Hasan el-Kindî, Saîd b. Eşve' Hemedânî, Îsa b. Mesîb el-Becelî, Hukkem b. Ayîne b. Nehas -Hâkem b. Uyeyne-, Muğîretu b. Ayîne, Abdullah b. Nevfu es-Sâmî, Muhârib b. Desar es-Sudûsî, Abdullah b. Şubrime b. et-Tafil**.**[108]

Kâdî Vekî'nin eserini incelediğimizde Şüreyh'ten en çok rivâyette bulunan ilk beş kişi ise şu isimler olarak karşımıza çıkmaktadır;

---

[96] Muhammed Ebû Zehrâ, ***Ebû Hanîfe*** (Çevr. Osman Keskioğlu), İstanbul, l981, s. 85.
[97] İbn Maîn, a.g.e, c. III, s. 482.
[98] Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Huseyn Ğaytabî el-Hanefî Bedruddîn, ***Meğâni'l-Ahyâr fî Şerhi Esâmî Ricâlî Meâni'l-Âsâr***, c. I, s.482.
[99] İbn Hacer, ***Tehzîbu't-Tehzîb***, c. V, s. 103.
[100] İbn Hacer, a.g.e, c. VII, s. 250.
[101] İbn Hacer, a.g.e, c. VIII, s. 73.
[102] İbn Hacer, a.g.e, c. VIII, s. 194.
[103] İbn Hacer, a.g.e, c. VIII, s. 198.
[104] İbn Hacer, a.g.e, c. IX, s. 286.
[105] İbn Hacer, a.g.e, c. XII, s. 118.
[106] İbn Hacer, a.g.e, c. XII, s. 203.
[107] İbn Hacer, a.g.e, c. I, s. 328; Zehebî, ***Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ***, c. V, s. 101; Geniş bilgi için bkz. Vekî', ***Ahbâr***, c. II, s. 388-390.
[108] Vekî', a.g.e, c. II, s. 244.

a) İbn Sîrîn: Muhammed b. Sîrîn el-Basrî'dir.

İbn Sîrîn, Kâdî Şüreyh'in en yakın talebesi olup ondan en çok rivâyette bulunan kişiler arasında birinci sırada yer almaktadır. İbn Sîrîn, Şüreyh'ten toplam 247 tane maktû rivâyette bulunmuştur.

b) Şa'bî: Şa'bî daha evvel de ifade ettiğimiz üzere tâbiî'nin önde gelen âlimlerinden Kâdî Şüreyh'in en yakın talebeleri arasında yer almaktadır. Şüreyh'ten fazla rivâyetiyle de bilinmekte olup İbn Sîrîn'den sonra en çok rivâyet edenlerin ikincisidir. *Ahbâr*'da yer alan bilgilere göre Şa'bî Şüreyh'ten toplam 179 tane maktû rivâyet nakletmiştir. Şa'bî'nin Şüreyh'e rivâyetlerinin kaynağını sormayacak kadar güvendiğini de çalışmamızda ifade ettik.

c) İbrâhîm en-Nehaî: İbrâhîm en-Nehaî, Şüreyh'in önde gelen talebelerinden olup ondan birçok rivâyet nakletmiştir. Araştırmalarımız neticesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla Şüreyh'ten toplam 54 rivâyette bulunarak İbn Sîrîn ve Şa'bî'den sonra gelmektedir.

d) Ebû İshâk Hamedanî: Hocası Şüreyh'ten 33 tane maktû rivâyet nakletmiştir.

e) Hakem b. Uyeyne: Şüreyh'ten en çok rivâyet edenler arasında yer alan Hakem, toplam 30 rivâyet nakletmiştir.

İsmini zikrettiklerimiz yanı sıra İbn Ebî Leylâ, Meysere, Eş'as b. Süleymân, İsmâîl b. Ebî Hâlid, A'meş, Yahyâ et-Tâî, Alî b. Akmer, Abdi'l-A'lâ gibi mühim zatlar da Şüreyh'ten rivâyet nakledenlerin arasında yer almaktadırlar. İsmini zikrettiğimiz bu şahsiyetlerin, Şüreyh'in önde gelen ve en yakın talebeleri oldukları kanaati bizde oluştu. ***Gerek Şüreyh'in gerekse talebeleri ve tâbiî'nin önde gelen âlimlerin maktû rivâyetleri çokça nakletmeleri, o dönemde ve tâbiîn âlimleri arasında maktû rivâyetleri toplama geleneğinin olduğu anlaşılmaktadır. Nakledilen maktû rivâyetlerin çoğu merfû rivâyetlerle uyuştuğu görülmektedir. Fakat gerek Hz. Peygamber'e yalan isnat etmekten kaçınmaları, gerekse "men kezebe" hadîsinden çekindiklerinden dolayı doğrudan Hz. Peygamber'e isnat etmediklerini düşünüyoruz.***

2.4. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerin Şüreyh Hakkındaki Görüşleri

Bu kısımda, Şüreyh'in rivâyetleri ele alırken ne derece bir titizlikle ele aldığı ve sıhhat açısından bu ilmin ehli olan âlimler nazarında hangi boyutta olduğuna değinilecektir. Dolayısıyla Şüreyh'in sika ve güvenilir bir râvî olup olmadığı özellikle hadîs alanında şöhret bulmuş cerh ve ta'dîl bilginlerin görüşlerine yer verilecektir.

Kaynaklarda son derece dikkat çeken bir bilgi ise onun isnadlı rivâyetlere verdiği önemdir. Şüreyh, İsnatsız rivâyette bulunmayı şiddetle eleştirmiştir.[109] Hadîs uydurmacılığın başlamadan evvelki haber ve rivâyetlere ehemmiyet verdiği için, nakletmiş olduğu rivâyetlerde bihassa bu duruma çok önem verirdi.[110]

Kâdî Şüreyh, İbn Sa'd, Yahya b. Maîn ve İclî'ye (ö. 261/875) göre sika ve güvenilir bir râvîdir.[111] İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) *es-Sikât* isimli eserinde kendisinden bahseder.[112] *Cerh* eserinde ise Kâdî Şüreyh'in Hz. Alî ve Hz. Âişe gibi hatırı sayılır, güvenilir kişilerden rivâyette bulunduğunu, kendisinden de Nehaî, Şa'bî, İbn Sîrîn ve Temîm b. Seleme'nin rivâyette bulunduklarını belirtmektedir. Yahyâ b. Maîn'in Şüreyh'i sika kabul ettiğini hatırlatarak kendisinden gelen hadîslerin sahîh olduğunu ve dolayısıyla sika bir râvî olduğunu zikretmektedir.[113]

Kendisinden en çok rivâyette bulunanların içerisinde yer alan ve Şüreyh'e en yakın isim diye nitelendirebileceğimiz talebesi olan Şa'bî, Şüreyh'ten nakledilen haber ve rivâyetlerin kaynakları hakkında sual etmeyecek derecede güvenmekte idi. Şüreyh ayrıca İbn Zübeyr gibi o dönemin sair siyâsî cereyanlar dolayısıyla hakkında çok ziyade yanlış haber yayılan Hz. Alî'den yaptıkları rivâyetler hususunda kendilerine güvenilen az sayıdaki râvîler içerisinde yer almaktaydı denilebilir. İbn Hacer, Şüreyh'in sika olduğuna değinmektedir.[114]

Bedruddîn Aynî (ö. 855/1451) şerhinde Kâdî Şüreyh için bir kısım ayırarak kendisinin Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce gibi muhaddislerden rivâyette bulunduğunu ve Yahya b. Maîn'in Şüreyh'i sika kabul ettiğini ifade etmektedir.[115] Aynî, bunları ifade ederken Şüreyh'in sika olmadığına dair herhangi bir ifadeye yer vermemekle İbn Maîn'in görüşünü destekler ve kuvvet verir mahiyette hatırlatmada bulunmuştur. Bu sebeple onun Şüreyh'i sika kabul ettiği kanaati bizde oluştu.

Tabakât eserlerinde Şüreyh'in hadîs hafızı olmadığı ve rivâyetlerinin de az olduğuna dair rivâyetlere de rastlanılmaktadır.[116] Fakat araştırmalarımız neticesinde Şüreyh'in niye az hadîs rivâyet ettiği noktasında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ancak kendisinin bir hadîs hâfızı olmadığını ve ayrıca kadılık işiyle meşgul olması gibi durumları göz önünde bulunduracak olursak, kendisinden rivâyet edilen hadîslerin azlığı bu sebeplerden ötürü olması yüksek bir ihtimaldir. Nitekim İbn Sa 'd ve Azîm Abâdî de Kâdî Şüreyh'e ait rivâyetlerin azlıkta olduğunu ifade etmektedirler.[117]

---

[109] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 141; Vekî', a.g.e, c. II, s. 219.
[110] Vekî', a.g.e, c. II, s. 202-203.
[111] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 128; İbn Maîn, a.g.e, s. 38; Zehebî, ***Tezkiretu'l- Huffâz***, (Thk. Zekerîyâ Amîriyât) Beyrut, Dâru'l Kutubi'l İmiyye, 1419, c. IV, s. 48.
[112] İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. Menzirî et-Teymîmî, el-Hanzelî, er-Râzî, ***Tarîhu Esmâi's-Sikât***, s. 111.
[113] İbn Ebî Hâtim, ***el-Cerh ve't-Ta'dîl***, c. IV, s. 333. Beyrût, 1271.
[114] İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalanî eş-Şâfiî, ***Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi Buhârî***, c. XIII, s. 151. Beyrut, 1379.
[115] Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa b. Ahmed b. Huseyn Ğaytabî el-Hanefî Bedruddîn, ***Şerhu Süneni Ebî Dâvûd***, c. III, s. 289. Riyad, 1420.
[116] Zehebî, ***Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ***, c. V, s. 100-103.
[117] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 347; Azîmabâdî, Muhammed Şemsu'l Hakk Ebû Tayyip, ***Uyûnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd***, c. III, s. 323. Beyrût, 1415.

Kanaatimizce âlimlerin Şüreyh'in rivâyetlerinin azlığı hakkındaki görüşleri O'nun merfû ve mevkûf rivâyetleri hakkındadır. Zira araştırmalarımız neticesinde görüldüğü üzere Şüreyh'ten yüzlerce maktû rivâyet nakledilmiştir. Fakat merfû ve mevkûf rivâyetler sayıca azdır.

İbn Sîrîn'den nakledildiğine göre, İbn Sîrîn; "Ben Kûfe'ye vardığımda oranın âlimleri beş tane idiler" demektedir. İbn Sîrîn'in nazarında bu âlimlerin içerisinde Kâdî Şüreyh olmakla beraber diğerleri ise şunlardır; Alkame, Mesrûk, Abîde, Hârisi A'verî.[118]

Juynboll'un Schacht'tan nakline göre Schacht, Kâdî Şüreyh'i hayalî bir râvî olarak kabul etmektedir. Kendisi de onun isminin sonradan isnatlara eklendiğini ifade edip şunları kaydetmektedir:

> "İki Kûfe Kadısı vardır ki, kaynaklar bunlar hakkında muazzam ihtilâf içermektedir. Ricâl eserlerinde bunlar çok az hadîs rivâyet eden kişiler olarak tasvir edilmektedir. Yine de onlar, *Ahbâru'l-Kudât*'ta yüzlerce hadîs ve haber sahibi kişiler olarak sayılmaktadırlar. Bence aslında tüm bunlar daha geç bir döneme ait değerlendirmeler olarak kabul edilebilir. Şurayh b. Hâris (ö. 78/617 ile 99/718 arasında) iddiaya göre altmış yıllık kadıdır. O, Schacht'a göre tümüyle efsanevî bir kişiliktir.(krş. Origins, s. 228 vd.) Onun hadîsleri, eğer birden fazla ise, sadece Nesâî'nin Suneni ve Buhârî'nin el-Edebû'l-Müfredine alınmıştır. (Krş. Tehzîb, IV, s. 326. Sadece mürsel bir hadîs buldum, Nesâî, Umre 4, VI, s. 2**77.** Şurayh'ın kişisel kararları yaklaşık yirmi beş kez Kütüb-i Sittede geçmektedir.) Yine de Vekî', iki yüz sayfayı geçecek şekilde ondan gelen hadîs ve rivâyet saymaktadır. Diğer örnek ise meşhur Kâdî Abdullah b. Şubrume'dir (ö. 144/761). Benim teorime göre bu iki Kâdî'nin isimleri isnatlara ilk defa hicrî 3./9. yüzyılın ortaları gibi geç bir tarihte sokuşturulmuş olabilir."[119]

Juynboll bu ifade ve iddialarını ispat için şu delilleri ileri sürmektedir:

"Eğer biz isnadında bu kadıların geçtiği hadîs ve rivâyetlerin, Vekî'nin (ö. 306/918) eserinde bol miktarda varken İbn Hanbel'in (ö. 241/855) Müsned'i ve Buhârî'nin (ö. 256/870) Sahîh'i gibi eserlerde gerçekten olmadığını ortaya koyabilirsek bizce onların kabaca 250 ilâ 300/856-912 arasında ortaya çıktığını haklı olarak varsayabiliriz. Bu hadîslerin sözü geçen eserlerde yokluğunun onların zayıf sayılmasıyla açıklanabileceği ileri sürülebilir; fakat aslında onların hadîslerinin çoğunu, *Kütüb-i Sitte* ve diğer önemli eserlerde, bizim iki kadımızın zikredilmediği isnatlarla bulabilmekteyiz."[120]

Juynboll'un tenkitlerine değinerek bir tahlilde bulunacak olursak; O'nun, belli başlı bir kaynak ile hareket etmediği görülmektedir. Zira ifadelerinde de görüldüğü üzere hep olasılık ve varsayımlarda bulunmaktadır. Olasılık ve varsayımın da delil olmadığı, ispat yönünün de çok zayıf olduğu kabul edilmektedir.

Jynboll, ortaya attığı bu iddiayı ancak kuvvetli bir delil ile ispatlayabilir idi, aksi halde ispat kâideleri gereği söylediklerinin kesin doğru kabul edilmeyeceği daha kuvvetli hale gelebilmektedir.

Juynboll'un tenkitlerinde haklı olmadığını görmekteyiz. Zira O, Vekî'nin *Ahbâr*'ına atıfta bulunarak Şüreyh hakkında ele alınan kısmın tamamının hadîs ve haberlerden

---

[118] Vekî', a.g.e, c. II, s. 228.
[119] Juynboll, a.g.e, s. 119-120.
[120] Juynboll, a.g.e, s. 120.

ibaret olduğunu ifade etmektedir. Bu iddianın doğru olmadığı araştırmamızın üçüncü kısmında daha belirgin bir hale gelecektir. Yaptığı eleştirilerinin kimilerinde birbiriyle çelişen ifadeler sarf etmiştir. Mesela, Mısır kadılarını ele alırken onlardan yedisinin ricâl kitaplarında büyük fakîh olarak geçmekte olduğunu itiraf etmesine rağmen bunların hiçbirinin hiçbir şekilde iyi bir muhaddis olmadığını ileri sürmüştür.[121] Halbuki büyük ve iyi bir fakîh olmak, hadîs ilminde mütehassıslığı gerektirmezse de hadîse yönelik makul bilginliği gerektirmektedir. Zira fıkıh ilminin temel dayanak ve kaynaklarından biri de hadîstir.

Ayrıca Juynboll her ne kadar yaptığı araştırmayı tarafsız bir biçimde ele aldığını ileri sürmüş ise de Goldziher ve Schacht gibi müsteşriklerin fikirleri çatısı altında hareket ettiği izlenimi ortaya koymaktadır.

Juynboll, *Kütüb-i Sitte*'de Şüreyh'e ait yaklaşık yirmi beş kişisel kararlarının bulunduğunu iddia etmektedir. Araştırmalarımız neticesinde, *Kütüb-i Sitte* eserlerinde Şüreyh'e ait dokuz tane rivâyet yer almaktadır. İleride rivâyetler ile beraber ele alacağız.

2.5. Kadılığı Hüküm Verme Metodu ve Kaynakları

Kâdî Şüreyh'in, meşhûr kadı ve fakîhlerden olduğu bilinmektedir. İslâm Hukûk Târîhi'nde daha çok kadılığı ile bilinmektedir. Bu sebeple Kâdî Şüreyh'in İslâm Yargı Hukûku'nda ayırıcı bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmekte yarar vardır.[122] Zira kaynaklarda Şüreyh kadar uzun süre kadılık vazifesinde kalan başka herhangi birine rastlanılmamaktadır. Şüreyh'in kadılık vazifesi yaklaşık olarak 60 yıl sürdüğü ifade edilmekle beraber bu konuda birbirine yakın muhtelif rakamlar da mevcuttur. Vekî'in *Ahbâr*'da ifade ettiğine göre onun kadılık görevinin toplam 57 yıl sürmüş olması bu rakamlardan biridir.[123] Fakat İsfehânî'ye (ö. 322/934) göre ise Şüreyh'in kadılık müddeti 60 yıl sürmüştür.[124] Tabi şunu da hemen belirtelim Şüreyh İbn ez-Zübeyr ile ilgili vâkıaların olduğu dönemde yaklaşık olarak dokuz yıl görev yapmamıştır.[125]

Kaynaklarda belirtildiğine göre Şüreyh kadılık vazifesine Hz. Ömer devrinde başlamış, nihâyette ise Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervân döneminde Haccac'dan istifasını talep ederek ve takriben hicrî 79 yılına kadar bu vazifede kalmıştır.[126] Şüreyh, vefat etmeden bir ya da iki sene öncesine kadar kadılık görevinde bulunmuştur.

---

[121] Juynboll, a.g.e, s. 111.
[122] İbn. Halîlkân, Ahmet b. Muhammed, ***Vefeyatu'l-A'yân ve Enbâi' Ebnâi'z-Zaman***, c. I, Mısır 1367/1948, c. II, s. 167.
[123] Vekî', a.g.e, c. II, s. 397; Ebû Bekr b. Abdillah, ***Kenzu'd-Durer***, c. IV. s. 61.
[124] İsfehânî, İmâdudîn Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, ***el-Bustân Câmiu Cemi' Tevarihu ehl-i Zaman***, Beyrut 2002, I, s. 122; Şemsud'din Ebû Muzaffer, ***Merretu'z Zemân***, c. IX, s. 170.
[125] Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî, ***Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ***, c. IV, Mısır 1394/1974, s. 133; Ebû Bekr b. Abdillah, a.g.e, c. IV, s. 61.
[126] Ebû Bekr b. Abdillah, a.g.e, c. IV, s. 61; Taş, Aydın, a.g.m, s. 349.

Zehebî'nin naklettiğine göre Şüreyh vefat etmeden bir yıl öncesine kadar kadılık görevinden istifasını talep etmiş Haccac ise kabul etmiştir.[127]

Daha önce zikrettiğimiz üzere İslâmiyet'in ilk dönemlerinde yani Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kazâ işlerini Efendimiz bizzat kendisi yürütmüştür. Kendisinin bulunmadığı zaman ve durumlarda genelde ismen belirttiği kimseler dava veya kazâ işlemlerine bakardı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hulefâ-i raşidin ve ashâb-ı güzîn bu işlemi üstlenmişlerdir. Ancak daha sonra gerek fetihler ve gerekse İslâmiyet'in hızlı bir şekilde yayılmasıyla İslâm devletinin genişlemesi ve halîfenin yapması gereken işlerin ziyadeleşmesi ile halîfeler gerek hilâfet merkezinde ve gerekse vilâyetlerde kendileri namına insanların davalarına bakmak üzere özel görevliler göndermeyi gerekli görmüşlerdir.[128]

İfade edildiği üzere ihtiyaç halinde Efendimiz gerek Medine gerekse sair uzak yerlere çeşitli görevliler göndermiştir. Peygamberimizin görevlendirdiği bu görevlilerin üstlendikleri vazifelerden birisi ise gittikleri yerlerde Müslümanların arasında meydana gelen davaların çözüme kavuşturulmasıdır.

Bu hususta Peygamberimizin, Hz. Muâz ve Hz. Alî'yi Yemen'e gönderdiğini tarihimiz nakletmektedir. Hz. Peygamber bu kimseleri tayin ederken onlara, kendilerine gelen davaları nasıl çözüme kavuşturacaklarını da bizzat kendisi öğretiyordu.[129]

Fakat kimi rivâyetler, İslâmiyet'te yalnızca kazâ işini yapacak özel vazifelileri gönderen ilk kişinin Hz. Ömer olduğunu belirtmektedir. İşte Kâdî Şüreyh de, sözü edilen ve Hz. Ömer tarafından görevlendirilen bu ilk kişilerdendir.[130]

Şunu da belirtelim ki Şüreyh'in, gerek İslâm tarihinde bahsedildiği gibi Hz. Ömer tarafından kadılık ile görevlendirilen ilk kişilerden olması, gerek son zamanlarda istifasına rağmen en uzun süre bu vazifede kalan kişi ünvanına sahip olması ve gerekse İslâm Hukûku ile ilgili kaleme alınan en önemli ve seçkin kaynaklarda yer yer Şüreyh'e atıfta bulunmuş olmaları, onun İslâm Fıkhındaki ehemmiyetini de ortaya koymaktadır.[131]

İmâm Buhârî Şüreyh hakkında, Alkame'nin kendisinden ferâiz ve Fıkıh öğrendiğini, kendisinden de Şa'bî ve İbrâhîm'in rivâyette bulunanlar arasında yer aldığını ifade etmektedir.[132]

Şüreyh, hayatının ve özellikle kadılık sürecinin çoğunu Kûfe'de geçirmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın rivâyet kısmının önemli bir hususu da onun kimlerden rivâyet ettiğidir. Bu durumda kimden rivâyet ettiği ve kimlerin rahle-i

---

[127] Zehebî, ***Tezkîretu'l-Huffâz***, c. I, s. 47.
[128] Taş, Aydın, a.g.m, s. 357-359
[129] Ahmed b. Hanbel, ***el-Müsned***, c. I, s. 149
[130] Taş, Aydın, a.g.m, s. 358.
[131] Muhammed el-Hudarî, ***Târîhu Teşrîi'l-İslâmî***, Beyrut 1983, Bsk. s. 114
[132] Buhârî, ***Târîhu'l-Kebîr***, c. IV, s. 228-229.

tedrîslerinde bulunduğunu anlamak açısından Kûfe'ye miras bırakan sahâbî efendilerimizin de kimler olduğunu tespit etmemiz yerinde olur.

Nitekim Hz. Alî ve İbn Mes'ûd (ö. 32/652-53) başta olmak üzere kimi sahâbîler, Kûfe'de yaşamaları sebebiyle oraya kendilerinden südûr eden ilimleri miras olarak bırakmışlardır. Uzun müddet Kûfe'de kadılık vazifesini îfa edip bu sahâbelerden ilim alan Şüreyh, aynı zamanda ilk temsilcisi Hz. Ömer'in olduğu, Irak (Rey) ekolünün de ilk temsilcilerinden sayılmaktadır. Bu ekolün en büyük temsilcisinin ise İmâm A'zâm Ebû Hanîfe (ö. 150/767) olduğu bilinmektedir.[133] Şüreyh'in Hz. Ömer, Hz. Alî ve İbn Mes'ûd gibi sahâbîlerden hadîs rivâyetinde bulunmuş olması ve onlarla bilgi alışverişinde bulunması onun hadîs tarihindeki önemini ve ilmî yönünün kuvvetini ortaya koymaktadır. Şüreyh aynı zamanda bu bilgi alış-verişinin sürekliliğine büyük önem verirdi. Ona, bu ilmi nasıl elde ettiği sorulduğu takdirde ise *"Âlim kişiler ile bilgi alışverişinde bulunduğunu; onlardan bilgi alıp ve onlara bilgi verdiği zikrinde bulunarak"* cevaplamıştır. [134]

Mevzularına göre sistematik olarak ilk Fıkıh eserlerin Emevîler devrinde yaklaşık hicrî birinci yüzyılın sonlarında, ikinci yüzyılın başlarında kaleme alındığı görülmektedir. Fakat görüldüğü üzere bu zamanda kaleme alınan Fıkıh eserlerin hepsi bize ulaşmamıştır. Bu devirde Fıkıhla alakalı eser kaleme almış olduğu halde fakat henüz bize eseri ulaşmayan yazarlardan birisinin de Kâdî Şüreyh olduğu zikredilmektedir.[135]

Vekî' ed-Dabbî *Ahbâru'l-Kudât* kitabının II. cildinin 189-399 sayfaları arasını Kâdî Şüreyh ile alakalı bilgilere ayırmıştır. Hayrettin Kahraman, Vekî'nin eserinde yer alan Şüreyh ile alakalı bu kısmın, Şüreyh'in Fıkıh ile ilgili eserinin önemli bir bölümün naklî olduğunu ifade etmektedir.[136] Vekî'nin adını zikrettiğimiz eserinde yaklaşık 210 sayfalık bir kısmı Şüreyh'le alakalı bilgilere ayırmış olması bu görüşün kuvvetini ortaya koyar kanaatindeyiz.[137] Nakledildiğine göre Kâdî Şüreyh'in Hz. Ömer tarafından ilk olarak tayin edilişi, cereyan eden şu olaydan sonra olmuştur: Hz. Ömer, bir gün bir kişiden pazarlık ederek bir tane at satın alır. Hz. Ömer almış olduğu ata kendisinden başka birini bindirir ve atta bir aksaklık meydana gelir. Bu durumdan sonra Hz. Ömer, satın aldığı atı, atın sahibine geri iade etmek ister, ancak satıcı bu geri iadeyi almak istemez. Yaşanan bu olayın anlaşamamazlığa ulaşması halinde Hz. Ömer, atı satan kişiden aralarında adâletle hükmedecek bir kişiyi bizzat kendisinin belirlemesini ister. Satıcı da o dönemde bu hususta şöhret bulan Şüreyh'in aralarında hükmetmesini arzu eder.

---

[133] Abdulkadîr Şener, ***İslâm Hukûku Dersleri I***, İzmir 1987, s. 45.
[134] İbn Kesîr, İsmâîl b. Ömer, ***el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Târîh***, Matbaatu's-Saade, Mısır 1351/1932, c. IX, s. 23.
[135] Taş, Aydın, a.g.m, s. 356.
[136] Karaman, Hayrettin, ***İslâm Hukûk Tarihi***, s. 167.
[137] Vekî', a.g.e, c. II, s. 189-399; Taş, Aydın, a.g.e, s. 356-357.

Neticede Şüreyh olayı iyice dinledikten sonra Hz. Ömer'e nidâda bulunarak *"Ey Mü'minlerin emîri, satın aldığın atı nasıl ki sapasağlam bir tarzda aldıysan; yine aynı şekilde sapasağlam olarak geri iâde etmen gerekmektedir"*[138] der.

Daha sonraki hayatı için büyük önem arz eden ve başlangıcı sayılabilecek bir seviyede olan bu olay ile vermiş olduğu bu hüküm, Hz. Ömer'in takdirini kazanır ve onu ilk olarak kendisi bizzat Kûfe'ye kadı olarak görevlendirir. Bu olay bazı muhtelif ifadelerle çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir.[139] Hz. Ömer'in Şüreyh'i ilk defa o gün tanıdığı da nakledilen rivâyetler içerisinde yer almaktadır.[140]

Şüreyh'in ilk olarak hicrî 13 yılı civarında kadı olarak tayin edildiğini varsayarsak buradan da bu olayın Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk yılında meydana geldiğini tarihsel olarak anlamış oluyoruz. Zira Hz. Ömer'in halîfeliği hicrî 13 yılında başlayıp, hicrî 23-24 yılında da sona ermiştir.[141] Zaten buradan da anlaşılan o ki birini kadı olarak tayin eden devlet başkanıdır. Devlet başkanı dışında böyle bir yetkiye sahip kimsenin de olmayışını hatırlayacak olursak Hz. Ömer, eğer o dönemin devlet başkanı olmasaydı Şüreyh'i kadı olarak tayin etme yetkisine sahip olamazdı denilebilir.[142]

Aydın Taş'ın naklettiğine göre Corci Zeydân (1914), Kâdî Şüreyh'in ilk olarak Hz. Ömer tarafından Kûfe'ye değilde Basra'ya[143] tayin ettiğini ifade etse de Fahrettin Atar[144] ve Aydın Taş'ın da ifade ettiği gibi bu doğru bir tespit değildir. Zira araştırmalarımız neticesinde bu konuda birçok başka rivâyet Zeydân'ın tespitine muhâlif olarak Kûfe'ye tayin edildiğini ortaya koymaktadır. Fakat kaynaklarda Kâdî Şüreyh'in kadılık döneminin bir yılını Basra'da yaptığı belirtilmektedir.[145] Kanaatimizce Zeydân'ın böyle bir yanılgıya düşmesinin sebebi Şüreyh'in bir yıl da olsa Basra'da görev yapmış olmasıdır.[146]

Kâdî Şüreyh, iki istisna hariç devamlı olarak kadılık görevinde bulunmuştur. Bunlardan birincisi; Hz. Alî ile bir zımmî-Yahûdî arasında meydana gelen bir ihtilâfla ilgilidir. Vâkıanın şöyle cereyan ettiği nakledilmektedir: Hz. Alî at üzerinde bir grup insana doğru gelir. İnsanlar, Hz. Alî'ye doğru heyecanlı ve sevinçlerini ifade ederek yürümeye başlar ve kendisini karşılarlar. Hz. Alî'ye doğru gitmekte olan insanların içerisinde bir Yahûdî vardır ve İslâm halîfesini küçümser ifadelerle onun bulunduğu ortama doğru gider. Tam o sırada yerde bir kalkan bulur ve kalkanın da Hz. Alî'ye ait olduğunu fark eder. Sözünü ettiğimiz zımmî bulduğu kalkanın kıymetli olduğunu anlayarak halîfe'nin yanına gitmekten vazgeçer ve kalkanı çarşıda satıp karşılığında para almak için yola koyulur. Kalkanı tam satacağı sırada Hz. Alî onu görür ve kalkanın kendisine ait olduğunu fark ederek kendisine geri vermesini

---

[138] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132; Şemsuddin Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX, s. 170.
[139] İsfehânî, Ebu'l-Ferec, ***el-Eğâni***, Matbaatu't-Tekaddum, Mısır (t.y.) , c. VI, c. XVI, s. 35-36.
[140] Vekî'a.g.e, c. II, s. 189; İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132; İbn Kesir, ***Bidâye***, c. IX, s. 22.
[141] Üçok, Bahriye; ***İslâm Târîhi Emevîler-Abbasiler***, Sevinç Matbaası, Ankara 1968, s. 177.
[142] Taş, Aydın, a.g.m, s. 358.
[143] Taş, Aydın a.g.m, s. 361.
[144] Atar, Fahreddin, ***İslâm Adliye Teşkilatı Ortaya Çıkışı ve işleyişi***, Ankara 1979, s. 18-19.
[145] İbn Hacer, ***Tehzîbu't-Tehzîb***, c. V, s. 287; Şemsuddin Ebû Muzaffer, a.g.e, c. IX, s. 170.
[146] Zehebî, ***Siyeru A'lami'n-Nubelâ***, c. V, s. 101.

Yahûdî'den talep eder. Yahûdî'nin bunu bir başkasından para karşılığında satın aldığını söylemesi üzerine ihtilâf çıkar. Çıkan ihtilâftan dolayı ihtilâfın giderilmesi için dönemin kadısı olan Kâdî Şüreyh'e giderler. Bunun üzerine Şüreyh, Hz. Alî'ye şâhidinin bulunup bulunmadığını sorar ve Hz. Alî şâhitlerin olduğunu söyler. Şüreyh şâhitlerin kimler olduğunu sorunca Hz. Alî; kölesi Kamber ve oğlu Hasan diye cevaplar. Kâdî Şüreyh, Hz. Alî'nin oğlu Hz. Hasan'ın babası lehine yapacağı şâhitliğin İslâm yargı hukûku gereği câiz olmadığını ifade ederek uygun bir dil ile Hz. Hasan'ın şâhitliğini kabul etmeyerek reddetmiştir. Bunun üzerine Hz. Alî ile Kâdî Şüreyh arasında durumun hakikatı ile ilgili karşılıklı sual ve cevaplar cereyan eder ve Hz. Alî, Şüreyh'in kendisi hakkında verdiği karara razı olur. Fakat bu sırada Yahûdî şaşkınlık içerisinde kalarak kalkanın Hz. Alî'ye ait olduğunu itiraf edip o esnada İslâmiyet'in yüceliğini kabul ederek Müslüman olur.[147] Hz. Alî ile Kâdî Şüreyh arasında münâzara mahiyetinde bir durum olur.[148]

Kimi kaynaklarda bu olaydan sonra Hz. Alî'nin Şüreyh'i kadılıktan azlettiğini ve çok geçmeden Şüreyh'in haklılığını anlayarak görevine tekrar iâde ettiği de yer almaktadır.[149] Fakat Şüreyh hakkında en kapsamlı ve geniş bilginin ihtiva ettiği Kadı Vekî'inin *Ahbâr*'ında böyle bir bilgiye rastlayamadık. Bilakis Hz. Alî'nin Şüreyh'i Arapların en iyi kadısı olmakla nitelendirdiği ifade edilmektedir.[150]

Fakîhlerin şâhitte aradıkları şartları muhtasar manada daha evvel zikretmiştik. Hz. Hasan'ın şâhitliğinin reddedilmesine sebep olan duruma da değinmemiz yerinde olacaktır diye düşünmekteyiz. Zira Hz. Alî'nin oğlu Hz. Hasan'ın, babası lehine şehâdetinin kabul edilmeyişinin sebep ve hikmeti de bu şartlar içerisinde yer almaktadır. İslâm hukûkçuları şâhitliğin Allah için yapılması gerektiği özelliği ile çelişeceği ve hakkı ortaya koymada şâibenin ortaya çıkacağı düşünülmesinden dolayı şâhitlik eden kimsenin töhmetten uzak kalması gerektiğini ifade etmişlerdir. Hz. Alî lehine oğlu Hz. Hasan'ın şehâdetinin Şüreyh tarafından kabul edilmeyişinin hikmeti bu töhmet meselesinden ibarettir. Zira bir kimse için töhmet endişesi, kendisi hakkında şâhitlikte bulunduğu kişi ile sosyal-hukûkî ilişkiler ile kan bağının bulunması ile alakalıdır.[151]

Töhmet endişesini doğuran birden çok sebebin varlığından bahsetmek mümkündür. Bunların bir kaçını şöyle özetleyebiliriz: Şâhidin yaptığı şâhitlik ile bir menfaat-yarar kastetmesi, kendisinde dalgınlık ve dikkatsizliğin ziyade olması, kendisine ilişkin ve utandırıcı olan bir durumu giderme çabası içerisinde olması, mahkemeye çağırılmadığı halde şâhitlik için gitmek istemesi, şâhitlik husûsunda çok talepli olması, şehâdette bulunan kişi ile taraflardan biri arasında hüsûmet veya aralarında usûl-furû ilişkisinin bulunması gibi sebepler yer almaktadır. Hz. Alî ile oğlu Hz.

---

[147] Vekî', a.g.e, c. II, s. 200.
[148] Vekî', a.g.e, c. II, s. 195.
[149] Serahsi, Muhammed b. Ahmed, ***el-Mebsût***, C. XVI, Beyrut (t.y.) s. 122, Atar, ***İslâm Adliye Teşkilatı***, s. 114.
[150] İbn Ebi Hâtim, ***el-Cerh ve't-Ta'dîl***, c. IV, s. 333; Vekî'. A.g.e, s. 195-198.
[151] Apaydın, M. Yunus, Şâhit, c. XXXVIII, s. 279, **DİA**, İstanbul, 2010.

Hasan arasında gerek kan bağı ve gerekse usûl-furû ilişkisinin bulunmuş olması birbirleri hakkında olan şâhitlik taleplerinin reddedilmesine sebeptir.

a) Şüreyh'in Şâhitlik ile İlgili Metotları

Şüreyh şâhitliğe çok önem verir ve en önemli delil olarak şâhitliği kullanırdı. Bununla birlikte şâhitlere haktan yana bulunmalarını tenbih ederdi.[152]

İslâmiyet şâhitliği benimser ve ehemmiyet verir. Bu hususla ilgili *Ahbâru'l-Kudât*'ta nakledildiğine göre Şüreyh şöyle demiştir: *"Kazâ işinde görevli bulunmak bir ateşten başka bir şey değildir, bu ateşi ise iki değnek mahiyetinde olan iki şâhit ile birbirinden uzaklaştırır."*[153]

Önemine binâen şunu belirtelim ki; Kâdî Vekî'nin eserinde yer alan bir bilgiye göre Şüreyh, oğlun baba için olan şehâdetini câiz görmektedir.[154] Böyle bir bilgi de kendisinden nakledilmektedir.

Ebû Dâvûd'da kaydedilen bir rivâyete göre Rasûl-i Ekrem, aralarında düşmanlık var olan kimselerin birbirlerinin aleyhte olan şâhitliği ve bir ev efrâdının yardımı ile bir kimsenin o ev sâkinleri lehine yönelik olan şâhitliği reddedilmiştir.[155]

Şunu da belirtelim ki; Vekî'nin *Ahbâr*'ında yer alan ve Şa'bî'den rivâyetle gelen bir bilgiye göre Kâdî Şüreyh, bir erkek kardeşin diğer bir erkek kardeş için olan şehâdetinin câiz olduğunu savunmuştur.[156]

Şüreyh'in burada vermiş olduğu fetvânın, kardeşin kardeş için olan şehâdetin cevâzının mahiyetini kaynaklarda tespit edemedik. Zaten kanaatimizce bununla ilgili açık bir izah bulunmuş olsaydı hükmün hemen akabinde yer alırdı.

Şüreyh, Yahûdî'nin Hristiyan için olan şehâdetini ve Hristiyan'ın da Yahûdî için olan şehâdetine cevâz vermemiş ve kabul etmemiştir. Şâhitliğin geçerliliği ancak kendi dindaşı hakkında olmalıdır kanaatindedir. Fakat Müslümanları bundan müstesna kılıp diğer dinlerdeki kimseler için olan Şehâdetlerini geçerli sayardı. Gayr-i Müslim birinin Müslüman hakkındaki şehâdeti kabul görülmemiştir.[157]

Şüreyh suçluların kendilerine şâhit olarak gösterdikleri yardımcıları da kabul etmemektedir. Bunların tasallutları altına girmeyeceğini de açıkça beyan ederek aralarını bu şekilde bulmaya çalıştığını ifade etmektedir.[158]

---

[152] İbn Sa'd, a.g.e, s. 93-94.
[153] Vekî',a.g.e, c. II, s. 288.
[154] Vekî', a.g.e, c. II, s. 276.
[155] Ebû Dâvûd, Akdiyye, 16. Elbânî bu hadîs için hasendir demiştir.
[156] Vekî', a.g.e, c. II, s. 252.
[157] Vekî', a.g.e, c. II, s. 256.
[158] Vekî', a.g.e, c. II, s. 229.

Şüreyh, a'mâ birinin gözü gören birisi için olan şehâdetinin câiz olduğunu ifade etmektedir. Fakat bir kayıt ortaya koymaktadır o da; a'mâ olan kişinin sesleri birbirinden ayırt edebilir olmasıdır. Yani hakkında şâhitlik edeceği kişinin kim olduğunu sesinden tanıyıp şehâdette bulunabilmesidir.[159]

Şâhitlere yanlış beyanda bulunmamayı öğütlemekten geri kalmayan Şüreyh âdil bir delili, fâcirin yemininden üstün tutar ve bu durumda âdil olan delili haklı taraf olarak görmektedir.[160]

Şüreyh şâhitlik hususunda çok hassas davranırdı. Hac hırsızın şehâdetini kabul etmemekle beraber kabul edilmesini de câiz görmemiştir.[161] Böyle bir bilgi de kendisinden nakledilmektedir.

Şüreyh kendisine getirilen bir suçluya yönelik, suçlunun hasmını kendisi lehine delil olarak kabul etmeyeceğini hasmının aynı zamanda kendisinin kölesi mahiyetinde olduğunu ifade ederek şâhitliğini reddetmiştir. Şâhit olarak vücut a'zâlarına itibâr ederek suçluya senin şâhitlerin dudaklarındır deyip başka şâhit kabul etmeyeceğini ifade etmiştir.[162] Şüreyh bu hükmü ile Kıyâmet günü gerçekleşecek olan şu olayı hatırlatmaktadır; *Dillerin, ellerin ve ayakların şâhitlik edeceği*[163] başka bir âyette; *ağızların mühürleneceği, ellerin ve ayakların şâhitlik edeceği*[164] bildiriliyor.

Şüreyh ve Mesrûk kadının şehâdetini çok itibara almayıp; kadının şehâdetini bir çocuğun şehâdeti gibi görürlerdi.[165] Bilindiği üzere meşhur müdâyene âyetinde kadının şehâdeti hakkında şunlar zikredilmektedir; "…*Sizden erkek olanlarınızdan iki kişiyi de şâhitlik için getirin. Eğer sizin şâhitleriniz iki erkek olmazlar ise, razı olacağınız şâhitlerden biri erkek olmak üzere-iki tane de kadın olsunlar ki biri yanıldığında bir diğeri ona hatırlatsın*…"[166] Kanaatimizce Şüreyh'in burada kadının şehâdeti hakkında ortaya koyduğu hüküm ile kadının şehâdetini bir erkeğin şehâdetinin yarısı ile mukâyese etmektedir. Zira temyiz çağını geçmiş fakat bülûğ ve rüşt sahibi olmayan bir çocuğun şehâdeti ile tam edâ ehliyetine sahip bir erkeğin şehâdeti aynı değildir.

İkincisi; Daha önce de değindiğimiz üzere, Kâdî Şüreyh, İbn Zübeyr ile alakalı hâdiselerin ortaya çıkması üzerine kaza işini yürütmekten çekinmiş. Hicrî 65 senesinde Haccâc'dan istifasını istemiştir.[167] Şüreyh'in istifa etmesinin nedeni ise siyâsî yönden karışık olan bu denli bir durumda kendi ictihâdı ile vereceği fetvâ ve kaza çalışmalarına yöneticilerden müdahale olunacağı gibi düşüncelerinin olduğu

---

[159] Vekî', a.g.e, c. II, s. 251.
[160] İbn Sa'd, a.g.e, s. 136; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî, ***es-Sünenu'l-Kubrâ***, Haydarabad, 1344. c. II, s. 182.
[161] Vekî', a.g.e, c. II, s. 231.
[162] Vekî', a.g.e, c. II, s. 229.
[163] Nûr, 24/24.
[164] Yâsîn, 36/65.
[165] Vekî', a.g.e, c. II, s. 234.
[166] Bakara, 2/282.
[167] Taberi, ***Târîhu'l-Umem***, c. III, s. 615; Ebû Bekr b. Abdillah, a.g.e, c. IV, s. 61.

zikredilmektedir.[168] Aynı zamanda Şüreyh, yaklaşık olarak dokuz sene fitnelerin cereyan ettiği zaman dâhilinde bulunduğu halde hiçbir şekilde bu durumlarla ilgili ne bir konuşması ne de buna dair herhangi bir haber yaydığı görülmediği nakledilmektedir.[169]

Önemine binâen iki mesele üzerinde de durmak istiyoruz, Birincisi; Şüreyh'in kadılık vazifesinde iken maaş alması ve sair ilim ehlinin buna tepki göstermesidir. Bu konu gönümüzde de gündemde olduğu için değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Kâdî Şüreyh'in gerek bazı arkadaşları ve gerekse aynı tabakada yer aldığı kimi insanlar tarafından, icrâ ettiği vazifesi hasebiyle aldığı maaştan ötürü eleştirildiği, *"Keşke karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek bu görevi îfa etse"* dedikleri nakledilmektedir. Kâdî Şüreyh ise cevap olarak o kimselere; "Fetvâ işi ile vazifedâr olduğunu ve maaş almaya da muhtaç olduğunu, hazineden maaş alamaması durumunda ise günlük hayatının devamı için rüşvete başvurmak zorunda kalacağını ifade eder."[170]

Şunu da belirtelim ki Şüreyh, almış olduğu maaştan veya kendi şahsî malından yetim ve yoksullara pay ayırarak onlara ikramda bulunmayı ihmal etmemiştir. Hatta bu hususta Allah'ın emrini hatırlatarak, ihtiyaç sahiplerine ikramda bulunmayı sâir insanlara da tavsiyede bulunmuştur.[171]

Gerek Kâdî Şüreyh gibi bir zat ve gerekse Hz. Ömer gibi bir İslâm kahramanının bu durumdan haberdar olması ve kendisinin de bizzat Şüreyh'e maaş bağlaması bu konuda maaş almanın cevâzını ortaya koymaktadır. Nitekim İmâm Buhârî bu duruma değinerek Şüreyh'in görevinin karşılığında ecir (maaş) aldığını ifade etmektedir. [172]

Şa'bîden rivâyet edildiğine göre Şüreyh, vazifesinde bulunduğu görev münasebetiyle her ay 500 dirhem maaş alırdı.[173] Şüreyh'in rızkı, yani gelirinin îfa etmiş olduğu görevden geldiği ve başka bir ek gelirinin olmadığı rivâyetlerde yer almaktadır.[174] Maaşın hak edilmesi de bu durumun önemli ve ayrı bir husûsudur. Halîfelerden Hz. Alî'nin maaş olarak Şüreyh'e 1000 dirhem verdiği yine kaynaklar içerisinde yer almaktadır.[175] Hüseyn b. Sâlih ve İbn Ebî Leylâ'dan nakledildiğine göre ise Hz. Alî Şüreyh'e aylık 500 dirhem vermiştir.[176]

İkincisi; Kâdî Şüreyh'in hüküm vermede takip ettiği metodunu tespit etme noktasında Hz. Ömer'den kendisine gönderilen şu mektup bizim için önemli bir

---

[168] Atar, ***İslâm Adliye Teşkilatı***, s. 111.
[169] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 141.
[170] Serahsi, ***Mebsût***, c. XVI, s. 102.
[171] Vekî', a.g.e, c. II, s. 295.
[172] Buhârî, Rızku'l Hukkâm, 9.
[173] Vekî', a.g.e, c. II, s. 227.
[174] Vekî', a.g.e, c. II, s. 227.
[175] Vekî', a.g.e, c. II, s. 266.
[176] Vekî', a.g.e, c. II, s. 227.

kaynaktır. Bu mektup çok az farklılıkla birkaç yerde geçmektedir.[177]

Mektup şu şekildedir;

Şüreyh'ten nakledildiğine göre Hz. Ömer, ona şöyle bir mektup gönderdi: -Sana herhangi bir mes'ele veya hâdise intikal ettiğinde- Allah'ın Kitabında yer alan hüküm ile hükmet. Eğer Allah'ın kitabında bulamaz isen Rasûlullah'ın sünneti ile hükmet. Eğer sana gelen olay ile ilgili ne Allah'ın kitabında ne de Rasûlullah'ın sünnetinde olayla ilgili herhangi bir hüküm bulamaz veya göremezsen sâlihlerin bununla ilgili olan icmâlarına uy. Eğer ne Allah'ın kitabında ve Peygamber'in sünnetinde ve ne de sâlihler'in icmâlarında bununla ilgili hüküm bulamazsan o vakit dilersen kendi rey'in ve ictihadın ile hükmet. Dilersen hemen ictihatta bulunmayıp hüküm vermeyi te'hir et ve o mevzu husûsunda bana danış, böylesi senin için daha iyidir. Allah'ın selamı üzerinize olsun.[178]

Elbânî bu mektup için sahîhtir demektedir. Aynı zamanda mektubun mevkûf olduğunu da ifade etmektedir.[179]

Bu mektubun aslı kanaatimizce Hz. Peygambere aittir. Zira Efendimiz'in meşhur Muâz hadîsinde de görüldüğü üzere daha önce Peygamber Efendimiz bu durumun aslını kendisi ifade etmekte ve Fıkıhta olduğu gibi yargı usûlünün de kaynağını teşkil eder kanaatindeyiz. Bununla beraber Elbânî, Hz. Muâz b. Cebel'in Yemene Kâdî olarak gönderilmesine yönelik olan hadîsin zayıf olduğunu ifade etmektedir.[180]

Hz. Ömer'in Şüreyh'e gönderdiği mektupta da ifade edildiği gibi sünnet ile hüküm verilirken dikkate alınması bakımından Kur'ân'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Zaten bizim için de önemli olan bu idi. Şüreyh her ne kadar bir Kâdî olsa da kaynaklarda muhaddis olduğu da ifade edilmektedir. Bundan dolayıdır ki hüküm verme hususunda sünnet kendisi için ciddi manada önem arzetmektedir.

b) <u>Şüreyh'in Örfü Metot Olarak Kullanması</u>

Şüreyh, muteber ve genel itibariyle bilindik olan örfe itibar ederken daha özel ve belli bir kavim veya toplum arasında ma'rûf olan örf ve âdet üzere genel bir hüküm bina etmezdi. Zira bir mesele hususunda kendisine gelen bir kısım insanlar hakkında cereyan eden hükümde bu husus gözükmektedir. Şüreyh onlar hakkında gerekli hükmü verir, karşı tarafın "*bizim sünnetimizde böyle*" demesi üzerine kendilerine;

---

[177] İbn Kesir, ***Bidâye***, c. IX, s. 24; Vekî', a.g.e, c. II, s. 189-190; Ebû Nu'aym, ***Hilye***, c. IV, s. 136.
[178] Nesâî, ***es-Sünenu'l-Kubrâ*** (Şuayb Arnaûd), c. III, s. 468; Beyhakî, ***es-Sünenu'l-Kubra ve fî Zeylihi el-Cevheru Nakî***, Haydarabad, 1344, c. X, s. 115;Taş, Aydın, a.g.m, s. 363-364.
[179] Nesâî, Kazâ, s. 231.
[180] Ebû Dâvûd, Akdiyye, 11.

Sizin sünnetiniz sizin aranızda bizim sünnetimiz de bizim aramızda deyip genele yönelik hareket etmiştir.[181]

Burada dikkat edilmesi gereken bir husûs daha var. Ulemâ arasında "*Sünnet*" kavramının sadece Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz, fiil ve takrîrlerini ihtiva edip etmemesi mes'elesinde bir ihtilâf yer almaktadır. Kimisi sadece Hz. Peygamber'e mahsus kılarken, kimisi Hz. Peygamber'in dışındaki insanların örf veya adetleri için de kullanılabilir demektedirler. Kâdî Şüreyh bahsini ettiğimiz ikinci gruptan yer almalıdır ki kendisine gelen bir kısım insanlar için "*Sünnet*" kavramını onların örfü manasında kullanmaktadır. Şüreyh daha evvel zikrettiğimiz gibi kendisine ulaşan olay hakkında âyet ve hadîste bir çözüm yolu bulunduğu müddetçe asla kıyâsa başvurmazdı.[182]

c) Şüreyh'in Delîl ve Yemîni Metot Olarak Kullanması

İbn Sa'd'ın nakletmiş olduğu bir rivâyete göre Şüreyh, yargılamada taraflardan ellerinde bulunan delil ile beraber yemin etmelerini de istemiştir.[183] Rivâyette yemini elli'ye tamamlattırıp öylece hüküm verdiği de geçmektedir.[184] Tarafların delilsiz sözlerine ehemmiyet vermezdi.[185] Zaten şeriatta da asıl olan delil olmadan hâkim'in hiçbir hüküm verememesidir. Bu şekilde olması gerekmekte, aksi takdirde hem davalı hem de davacı kendilerinin haklı olduğunu ileri süreceğinden dolayı, kâdî'nin olayı âdil bir şekilde çözüme kavuşturması mümkün olmazdı.

Şüreyh mahkemede olmayan kişi hakkında hüküm vermekten kaçınırdı.[186] Şüreyh'in bu durumda son derece isabetli bir karar aldığını söylemek gerektir. Zira kendisi mahkemede hazır bulunmayanın hakkında herhangi bir hükmün verilmiş olması, son derece yanlış ve sakıncalıdır. Dolayısıyla her iki tarafı da karşılıklı olarak iyice dinleyip ondan sonra karar veya hükmün verilmesi gerekmektedir.

Şüreyh mahkeme meclisinde söz hakkını ilk önce davacıya verir. Daha sonra ise davalıya verir idi. Davacıya delil, davalıya ise yemini gerekli görürdü.[187] Bu metodun kaynağı Hz. Peygamber tarafından uygulanan bir hususdur.[188] Hz. Ömer, Şüreyh'e gönderdiği başka bir mektubunda delil ile hükmetmesini emretmiş ve bunun ehemmiyetini dile getirmiştir.[189] İslâm hukûkunda kasâme diye adlandırılan yeminleşme husûsu, suçlunun kesin delîl ile belirlenemediği bir cinâyet veya suç işlemesi durumunda suç mahallinden olacak şekilde sınırlı sayıda bir kesim hakkındaki cinâyet suçlamasını bertarâf etmek ya da öldürenin akrabalarının suç isnadında bulunmak maksadıyla mahkemede yapılan özel yeminler diye tanımlanır.

---

[181] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 136.
[182] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 94; Vekî', a.g.e, c. II, s. 194, 214, 236.
[183] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132; Vekî', a.g.e, c. II, s. 232.
[184] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 136.
[185] İbn Sa'd, a.g.e, s. 92; Vekî', a.g.e, c. II, s. 306, 373.
[186] Vekî', a.g.e, c. II, s. 289.
[187] Vekî', a.g.e, c. II, s. 307.
[188] Buhârî, Rehn, 6; Tirmizî, Ahkâm, 12.
[189] Vekî', a.g.e, c. II, s. 191.

Şüreyh delilden oluşmayan hiçbir zan üzere hüküm vermezdi. Velev ki zanda veya tahminde bulunan bizzat kendisi dahi olsa yine zan ile hüküm vermeyi tercih etmez ve zann'ı bir beyyine olarak görmezdi.[190]

Şüreyh peşin ve acele ile hüküm vermekten sakınırdı. Kendisine gelen davalı ve davacıları iyice dinler sonra kendilerinden delillerini ortaya koymalarını talep eder öylece hüküm verirdi.[191]

Şüreyh'in taraflara yönelik kullandığı metotlardan biri de karşı taraflara li'ân metotunu kullanmasıdır. Nitekim bir olayda kendisi taraflara yönelerek; "*Allah yalan söyleyene lanet etsin*" diye hitapta bulunmaktadır.[192]

d) Şüreyh'in Hapsi Metot Olarak Kullanması

Kâdî Şüreyh yargılarken tamamen tarafsız ve âdil bir şekilde arayı bulup hakkı ortaya koyan biri idi. Yargılamada kullanmış olduğu yöntemlerden biri de hapistir. Zira Kâdî Şüreyh'in oğlu bir alacak mes'elesinde başka birine kefil olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Bunun üzerine kefil olduğu kişiden yana sıkıntı çıkar ve alacaklı Şüreyh'in oğlundan şikâyetçi olarak kâdî'nin kapısını çalar. Dönemin kadısı olan Şüreyh, olayın akabinde oğlunu hapis ile cezalandırır.[193] Bu sırada oğlu hapisteyken kendisine yiyecek ve içecek götürmeyi de ihmal etmemiştir.[194] Hatta rivâyette vardır ki; Şüreyh oğlunu hapse attıktan sonra kendisine, ***"seni ben değil, yalnızca hak hapsetti"***[195] demektedir. Bu ifadesi ile Şüreyh, karşısındaki olayda herhangi bir hısımlık durumunu göz önüne almadan, tamamen her iki tarafa tarafsız bir şekilde ve aynı zamanda tek gayesinin hakk'ı ortaya çıkarmak olduğu açıktır.

Şüreyh suç işleyenlere hapis cezası verdiği gibi kimisini para vermekle de tecziye ederdi. Nitekim günümüzde de bir kısım ceza-i müeyyideler para ile yapılmaktadır. Şüreyh'in suçluya yönelik uygulamış olduğu bu metotların izini Hz. Peygamber döneminde ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında da görmek mümkündür. Zira rivâyete göre Hz. Peygamber zamanında, Müslüman bir kimsenin gayr-i müslim zannedilerek öldürülmesinde öldüren kişiye kısâs cezası yerine diyet cezası verilmiştir.[196]

Şüreyh'ten meselelerin çözümüne dâir şu fetvâ ve metotlar da nakledilmektedir;

Bir adam husumetli olduğu birinden şikâyetçi olarak Şüreyh'in yanına gelerek şikâyette bulunur. Kâdî Şüreyh ise şikâyette bulunan kimseye yönelerek; "*Sen, hasmınla senin yerini değiştirmemi ister misin?*" diyerek sorunun halline bu şekilde çözüme başvurmuştur.[197]

---

[190] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 132.
[191] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 134.
[192] İbn Sa'd, a.g.e, s. 135.
[193] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 134.
[194] İbn Sa'd, a.g.e, c. II, s. 134.
[195] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 92; Vekî', a.g.e, c. II, 276, 279, 281.
[196] Buhârî, Diyat, 10.
[197] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 134.

Şüreyh yargılama ve kazâsı ile etrafındaki insanları çok etkilemelidir ki, kendisine intikal eden bir husus hakkında altı ay boyunca yanında yer alıp da hiçbir şeyi sormayıp sadece Şüreyh'in kazâları ile meselelere yönelik çözümleri bulan bir şahsın varlığı nakledilen rivâyetler içerisinde yer almaktadır.[198] Araştırmalarımız neticesinde bu şahsın Mekhûl olduğu anlaşılmıştır.[199]

Şüreyh, genelde vermiş olduğu kararlarda isabetli davranır verdiği karardan da hiç geri dönmezdi.[200] Şüreyh bulunmuş olduğu döneme yönelik sorunların çözümleri için sürekli yeniliklere açık biri olup bir kısım problemlere karşı yeni ve uyumlu şartlar ile çözümler getirmiştir. Bu yönü ile klasik yöntemleri de ele almakla beraber yenilikçi bir tavır sergilediği de görülmektedir.

Kâdî Şüreyh, kendi dönemimdeki vakıalara binaen bir kısım problemlere yeni şartlar ve çözümler getirmiştir. Bulunduğu dönemde yalancı şâhitlerin çoğalması üzerine Şüreyh, gizli soruşturmayı başlatmıştır. İslâm tarihinde ilk gizli soruşturma metodunu başlatan kişi olarak tarihe geçmiştir. Bu metoda yönelik gelen eleştirilere cevaben ***"İnsanların kimi yeni yeni icatlar ortaya çıkartınca ben de bazı yeni şeyleri ortaya çıkarttım."*** diyerek bu hususta kendisini böylece savunmuştur.[201]

Şunu da belirtelim ki; Şüreyh'ten nakledildiğine göre Yahûdî, Hristiyan ve Mecûsîlerin Müslüman kimseler üzerine şuf'a hakkı olmadığını ifade etmektedir.[202] Şuf'anın ise sadece akar ve arz yani arsadan ibaret olduğunu onun dışında herhangi bir şeyde şuf'anın olmadığını belirtmektedir.[203]

Şüreyh verdiği hükmün karşı taraftan kesin bir şekilde kabul edilmesini ve bu hususta teslim olmalarını şiddetle istemektedir. Zira edinilen bilgiye göre Şüreyh; "*Kim bizim fetvâ ve kazâlarımıza teslim olur da kabul ederse bu ne güzeldir, her kim ki kabul etmezse onu hapse atmakla hükmettiririz ta ki bizim fetvâlarımızı kabul edene kadar*" demektedir.[204]

Şüreyh beraberinde bulunan bir erkek münasebetiyle câriyenin kırbaçlanmasını hoş görmediğini ve bunu yapmaya kendisinin de muktedir olmadığını söylemektedir. Kâdî Şüreyh, câriyenin talâkını onun satılmış olmasına bağlamaktadır. Yani bir câriye satılmış ise bu aynı zamanda talâk edilmiş demektir.[205]

Bilindiği üzere İslâmiyet gelmeden önce câhiliye Arap toplumunda, İslâm'ın da ilk yıllarında köle ticareti yapılabilmekte idi. Şüreyh bu ticarete de değinerek satan kişi kölede bir sıkıntı olmadığına dair müşteriye garanti vererek bir köle sattığında, alan kişinin köleyi aldıktan sonra kölede bir ayıp görmesi halinde geri iade edilebileceği ve sorumluluğun da satan kişiye ait olduğuna hükmederdi. Burada Şüreyh'in İslâm hukûkunda ticarette yer alan ayıp muhayyerliğine itibâr ettiği de anlaşılmaktadır.[206]

---

[198] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 138.
[199] Vekî', a.g.e, c. II, s. 228.
[200] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 92-93; Vekî', a.g.e, c. II, s. 283.
[201] İbn Sa'd, a.g.e, s. 133; Vekî', a.g.e, s. 318, 369.
[202] Vekî', a.g.e, c. II, s. 249.
[203] Vekî', a.g.e, c. II, s. 253.
[204] Vekî', a.g.e, c. II, s. 229.
[205] Vekî', a.g.e, c. II, s. 230.
[206] Vekî', a.g.e, c. II, s. 235.

Malumdur ki kişi geride bıraktığı malın üçte birini tasadduk edebilmektedir. Fakat Şüreyh'e kişi malın üçte birsinden fazlasını vârislerinin rızalarını alarak tasadduk ederse bu mes'ele hakkında ne düşünüyorsun diye gelen soruya karşılık olarak bunun onların ihtiyarı dâhilinde olduğu ve olabilir dediği nakledilir.[207]

Rivâyette bir kadın ile kocası tartışır halde Şüreyh'e gelmişlerdir. Kadın kocasından şikâyetçi olarak kocasının kendisini boşadığını fakat ric'at hakkında bilgilendirilmediğini söyler. Bu halde iken iddetini bitirir ve başkası ile evlenir. Şüreyh adama yönelerek; kadına boşamayı öğrettiğin gibi ric'ayı da öğretmedin mi? Diye sorarak kadının kendisine dönmesine cevâz vermemiştir.[208] Şüreyh kocası ölmüş hamile kadına infâk edilebileceği ve kocasının geride kalan mallarının kadının tasarrufunda bulunması gerektiğine hükmederdi.[209] Ölümden sonra defnin ne zaman yapılması gerektiği hususunda âlimler arasında ve mezhepler bazında ihtilâflar yer almaktadır. Kimisi gece ve akşam defin işleminin yapılması mekrûhtur derken kimisi ölünün hemen defnedilmesi gerektiğini savunarak gece de olsa defnedilmesi lazım demektedir. Şüreyh, oğlu Abdullah'ı geceleyin defnetmiştir.[210]

Yargılama ve hüküm vermede genelde mekân olarak kadılık meclisini kullanan Şüreyh, kaynaklarda belirtildiğine göre yağmurlu günlerde kendi evinde davalara bakardı.[211] İmâm Buhârî, Şüreyh'in kaza için mescidi kullandığını nakletmektedir.[212]

2.6. Şüreyh'in Şâirliği

Kaynaklarda Şüreyh'in birden çok mahârete sahip olduğu bilgisi çokça yer almaktadır. En çok kadılığı ile bilinen Şüreyh için adâlet, şecâat, fesâhat ve şâirlik gibi birçok yeteneği sıralamak mümkündür. Kendisinden bahsedilen eserlerin tümünde şâirlik yönü özellikle belirtilmektedir.[213] Kendisine ait olduğu belirtilen uzun uzun beyitlerden oluşan şiirler de nakledilen rivâyetler içerisinde yer almaktadır.[214]

Nitekim Şüreyh hakkında Kâdî Vekî', şâirlik yönü üzerinde durmakta ve bunun için ayrı bir bölüm oluşturulmuştur. Biz de önemine binâen ve Şüreyh hakkında daha geniş çaplı bir çalışma oluşturmak adına şiirlerinden bir kaç beyit'i buraya alıyoruz.

Yer verdiğimiz metin, öncesi ve sonrası olan uzun bir şiirden oluşan aynı zamanda karşılıklı bir muhâvereyi, bir olayı ihtiva eden kâfiyeli birkaç paragraftan oluşmaktadır. Dolayısıyla buradaki metnin ana temasını buradan anlamak pek mümkün olmamaktadır. Zira çalışmamızın ana konusunu oluşturmadığı için zihin dağınıklığı olmasın diye olayın sadece bir kısmına değindik. Ancak ondan istihrâc

---

[207] Vekî', a.g.e, c. II, s. 234.
[208] Vekî', a.g.e, c. II, s. 235.
[209] Vekî', a.g.e, c. II, s. 238.
[210] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 143.
[211] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 134.
[212] Buhârî, Kazâ, 2620.
[213] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 131; Zehebî, ***Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ***, c. V, s. 100.
[214] Vekî', a.g.e, c. II, s. 204.

ettiğimiz kısmın tamamı ile ele alındığı takdirde tam manasıyla anlaşılabilir hale gelebilmektedir. Burada ele aldığımız şiir yaşanmış bir olayın Şüreyh tarafından şiir haline getirilmesidir.

Mezkûr metnin içeriğine kısaca değinmek yerinde olacaktır: Burada bir olay anlatılmaktadır. Dul bir kadının yetim ve tek olan bir çocuğu var. Kadın çocuğuna yardım edebilecek, onun yalnızlığını ve ihtiyaçlarını giderebilecek birini arar ve onun ile evlenir. Bunun üzerine çocuğun dedesi çocuğu almak ister. Anne tarafı ile dede arasında tartışma çıkınca sorunun çözümü için hâkim olan Kâdî Şüreyh'e giderler. Şüreyh de kendilerini iyice dinler ve kararı büyükanneden yana verir. Metinden anlaşıldığı kadarıyla çocuğun dedesi illetli yani hasta biri olduğu için Şüreyh'in verdiği hüküm onun aleyhine olmuştur.

Şiirin muhtevâsı şu şekildedir;

Anne dedi:

Ey Hâkim… Daha önce büyükanne demişti

–Beyit'in bundan önceki kısmına ithafen-

Öyleyse beni dinle… Cevabıma engel olma

Tek başına öksüz, kayıp… Babasız bir erkek çocuk

Ona hayır yapabilir birisiyle… İyi niyet ile evlendim

Oğlumdan yana sabrım nasıl olur… Karaciğerimin onun karaciğerini taşıdığı… Ve Şüreyh dedi: Hâkim ikinizi de işitti… Kararını aldı, aranızdaki hükmü belirledi Hâkim muvaffak olmuşsa… İctihadı ile alınan karar âdildir. Ey büyükanne çocuğu göster… Oğlunu hasta olan zat'tan al. Sabır ederse onda kalır… Onun sonrası yemin bedeli verdirilir.

Ahmed b. Mansûr Ramadî o da Ebû Seleme'den o da Ebû Avvâne'den o da Eş'as b. Süleymân'dan naklettiğine göre: Dedesi ve Annesi çocuk için şikâyette bulundular, Büyükanne dedi ki: Ebû Ümeyye sana geldik… Kadın olarak geldik oğlum ve annesi ile sana geldik… İkimiz onun için kurban oluruz… Çocuk felakete düşmesin diye… İyi niyetle evlendim Ey Kâdî… Bu benim hikâyem. Anne dedi: Ey hâkim… Daha önce büyükanne demişti. Öyleyse beni dinle… Cevabı için beni bekletme… Kendimden daha değerli gördüğüm oğlum… Karaciğerini taşıdığım... Ve öksüz ve tek başına… Benim evimde iken evlendim… Ona iyi bakabilecek ile hayır… Ümitlenerek evlendim… Ve onun ile empati kurar… Boşlukları doldurur… Ve Şüreyh de: Hâkim ikinizi de işitti… Kararını aldı aranızdaki hükmü belirledi… Hâkim aranızdaki durumda muvaffak olmuşsa… İctihâdı ile alınan karar âdildir… Ey büyükanne çocuğu göster… Sonra çocuğunu hasta olan zat'tan al… Sabrederse onda kalır… Onun sonrası yemin bedeli verdirilir.

2.7. Vefatı

Şüreyh'in vefat tarihi ile ilgili tam bir tarih bilinmemekle beraber birbirinden muhtelif ondan ziyade tarih söylenmektedir. Çoğunluk itibariyle hicrî 72 ile 99 yılları arasında değişen rakamlar zikredilmektedir.[215] Bunlar arasında ise en çok öngörüleni 78, 79 ve 80 tarihleridir.[216] Genel kabule göre Kâdî Şüreyh'in hicrî 77 senesinde görevinden ayrıldığı ve bundan bir sene sonra da ahirete irtihâl ettiği bildirilmektedir. Buna bakıldığında ise onun hicrî 78/79 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra Kâdî Şüreyh'in kadılık görevini bıraktıktan iki sene sonra vefat ettiği rivâyette yer alsa da bu rivâyetin çok kuvvetli olmadığını söylemek mümkündür.[217] Nakledilen bu rivâyet kabul edilirse Şüreyh'in hicrî 79/80 senesinde vefat ettiği varsayılır.[218]

Günümüz müellif ve fıkıhçıların çoğuna göre Şüreyh'in vefat tarihinin hicrî 78 yılı olduğu ifade edilmektedir.[219] Fakat Şüreyh'in kadılıktan istifası yıllarına göre ele alınan bir tespite bakıldığında ise vefat yılının hicrî 79/80 olduğu ve kadılık yaptığı Kûfe'de vefat ettiği söylenmektedir.[220] Başka bir rivâyette de Şüreyh'in Rabîülevvel ayında vefat ettiği ve Bağdat'ta defnedildiği zikredilmektedir.[221]

Kâdî Şüreyh'in kaç yaşında iken vefat ettiği konusunda da belli bir tarih bilinmemektedir, dolayısıyla farklı tarihler bu durumda da ortaya çıkmaktadır. Bu konuda 100 ile 180 yaşları arasında muhtelif yedi farklı yaş grupları zikredilmektedir.[222]

Kimi söylemlere göre Şüreyh 180 yaşında vefat etmiştir.[223] Fakat Aydın Taş bunun abartılı bir sayı olduğunu ifade etmektedir.[224] İçerisinde Buhârî'nin de yer aldığı Şüreyh'in yaşı ile ilgili rivâyetlerin ekseriyeti, O'nun 120[225] veya 108 yaşlarındayken vefat ettiğini göstermektedir. En ziyade kabul görüleni de 120 rakamıdır. Kâdî Şüreyh'in yaşına dair rakamlar içerisinde rivâyetlerde 140 rakamı da yer almaktadır.[226]

Bunun yanı sıra Şüreyh'in Hz. Ömer tarafından ilk defa vazifeye getirildiğinde kendisinin o sırada 40 yaşında olduğu rivâyete dayanılacak olunursa; Kâdî olarak göreve başlaması ile vazifeden ayrılması arasında yaklaşık 66 yıl geçmiştir.

---

[215] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 99-100; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, ***ed-Dineverî el-Maârif*** (Terc. Hasan Ege) Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul (t.y.), s. 301.
[216] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 145; Buhârî, ***Târîhu'l-Kebîr***, c. IV. s. 228-229.
[217] İbn Hacer, ***Tehzîbu't-Tehzîb***, c. IV, s. 327.
[218] Taş, Aydın, a.g.m, s. 353.
[219] Bilmen, Ömer Nasuhi, ***Hukûku İslâmiyye ve Istılahâtı Fıkhiyye Kamusu***, İstanbul 1985, c. L, s. 459; Hayrettin Karaman. İslâm Hukûk Tarihi; İstanbul 1989, s. 16.
[220] Taş, Aydın, a.g.m, s. 358.
[221] Zehebî, ***Târîhu'l-İslâm***, c. XLIII, s. 118.
[222] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 99; İbn Kesîr, ***Bidâye***, c. IX, s. 22.
[223] Vekî', a.g.e, c. II, s. 199; İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 144; Zehebî, ***Târîhu'l-İslâm***, c. XI. s. 363; İbn Mende, ***Şerhu Mezâhîbi Ehli Âsâr***, s. 61.
[224] Taş, Aydın, a.g.m, s. 354.
[225] Buhârî, ***Târîhu'l-Kebir***, c. IV, s. 228-229; İbn Maîn, ***Târîh***, c. III. s. 416; ez-Zehebî, ***Târîhu'l-İslâm***, c. III, s. 416; Vekî', a.g.e, c. II, s. 199.
[226] İbn Mende, a.g.e, s. 61.

Görevden ayrıldıktan bir sene sonra da ahirete irtihâl ettiğine göre 107/108 yaşı civarında vefat ettiği ortaya çıkmaktadır. Zaten az evvel zikrettiğimiz gibi onun yaşı hususunda rivâyetler içerisinde 108 yaşı da yer almaktadır.[227]

[227] Taş, Aydın, a.g.m, s. 354.

3. BÖLÜM

Bu bölümde daha önce zikredildiği üzere Kâdî Şüreyh'in rivâyetleri ele alınıp değerlendirilmesi yapılacaktır. Rivâyetlerin sıhhati üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda ele alınan rivâyetlerin farklı versiyon ve kaynaklarına da ulaşılabildiği kadarına değinilecektir. Hadîs metin veya isnadlarında Kâdî Şüreyh genelde ***"Şureyhu'l-Kâdî"*** diye geçmektedir.

Kâdî Şüreyh'in rivâyetlerini tahrîc eden hadîs kaynaklarını günümüze ulaşan en eski eserlerinden itibaren ortaya koymaya çalışacağız. İlk olarak hangi eserde ve kaç tane rivâyetin yer aldığına dair bir sayısal veriye yer verilecektir. Daha sonra da rivâyetler Arapça, tercüme ve değerlendirmeleri ile beraber zikredilen rivâyetlerin altında ele alınacaktır. Bu eserleri ise *Kütüb-i Sitte* öncesi eserleri ve *Kütüb-i Sitte* ile sınırlayacağız. Ancak bir eseri bu sınırlandırmadan istisna tutacağız. O eser Kâdî Vekî'nin *Ahbâru'l-Kudât'*ı olup Şüreyh'in rivâyetlerinin hepsini toplayan tespit edebildiğimiz kadarıyla tek eserdir.

3.1. Kütüb-i Sitte Öncesi Eserlerdeki Rivâyetler

Bu kısımda bahsinde bulunacağımız ve rivâyetleri istihrâc edeceğimiz eserler hadîs ilim ve edebiyatında itibar edilen, ilk dönem eserleri olup mühim bir konumda yer alan eserlerdir. Hadîs Literatüründe en çok muteber olan ve genelde sahîh hadîslerin ihtiva edildiği altı eser olan *Kütüb-i Sitte* kitaplarından tarihsel olarak daha önce te'lif edilmişler.

Bu bağlamda ilk dönem kaynakları özelliğine sahip olan bu eserler aynı zamanda hadîs ulemasınca mu'teber olarak görülmüştür.

3.1.1. Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)

Tam ismi; Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî'dir. Eseri Câmi'nde Şüreyh'e ait sadece bir rivâyete ulaştık.[228]

[228] Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî es-San'ânî, ***Câmi'***, Beyrut, 1403, c. II, s. 447, 488.

3.1.2. Mâlik b. Enes (ö. 179/795)

Tam ismi; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İmâm Mâlik'in *Muvattâ'* adlı eserinde Şüreyh'ten nakledilen merfû hiçbir rivâyet yoktur. Fakat Hz. Ömer'in Şüreyh'e mektup gönderdiğine dair olan rivâyetine değinmektedir.[229]

3.1.3. Tayâlisî (ö. 204-819)

Tam ismi; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tayâlisî'nin Müsned'inde Şüreyh'ten nakledilen herhangi bir rivâyet yoktur.

3.1.4. Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27)

Tam ismi; Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Hımyerî'dir. Hemmâm'ın *Musannef*'inde birinci cilt sayfa 246'dan başlayıp on birinci cilt sayfa 76'ya kadar Şüreyh'ten nakledilen 264 tane maktû rivâyet yer almaktadır.

3.1.5. Humeydî (ö. 219/834)

Tam ismi; Ebû Bekr b. Ez-Zübeyr b. Îsâ el-Kureşî el-Humeydî'dir. Humeydî'nin *Müsned*'inde de Şüreyh'ten nakledilen herhangi bir rivâyet yoktur.

3.1.6. İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)

Tam ismi; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Musannef*'te birinci cilt 335. Sayfadan başlayarak yirmi birinci cilt sayfa 179'a kadar Şüreyh'ten tekrarlar ile birlikte toplam 365 tane maktû rivâyet nakledilmektedir.

---

[229] Mâlik b. Enes, ***Muvattâ'***, c. II, s. 452.

3.1.7. İshâk b. Râhûye (ö. 238/853)

Tam ismi; Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî'dir. İshâk b. Râhûye'nin *Müsned*'inde Şüreyh'e ait bir rivâyete ulaştık.[230]

3.1.8. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Tam İsmi; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî el-Mervezî'dir. İbn. Hanbel'in *Müsned*'inde Şüreyh'ten nakledilen herhangi bir rivâyet tespit edemedik

3.1.9. Dârimî (ö. 255/869)

Tam İsmi; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî'dir. Dârimî'nin *Sünen*'inde biri miras, biri de şuf'a hakkında olmak üzere Şüreyh'ten nakledilen iki rivâyet tespit ettik.[231]

3.2. Kütüb-i Sittede ve Ahbâru'l Kudât'ta Yer Alan Rivâyetleri

Bu başlık altında Hadîs Literatürünün temel kaynaklarını oluşturan *Kütüb-i Sitte*'de Şüreyh'in tespit edebildiğimiz rivâyetlerini ele alacağız.

3.2.1. Buhârî (ö. 256/870)

Tam İsmi; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî'dir. Şüreyh'in Buhârî'de iki rivâyetini tespit edebildik.[232]

---

[230] İbn. Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzelî el-Mervezî, ***Müsned,*** (Thk. Abdulğafûr b. Abdilhak el-Belûşî). Mektebetu'l-Îmân, Medine, 1402, c. I, s.164; Nesâî, 134.
[231] Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân Ebû Muhammed, ***Sünenu'd-Dârimî***, (Thk. Fevâz Ahmed Zemrelî) Beyrut, 14707. Dâru'l Kitabi'l-Arabî, c. II, s. 491; Dârimî, ***Sünen,*** c. IV, s. 62.
[232] Buhârî, Beyyine, 951.

3.2.2. Müslim (ö. 261/875)

Tam ismi; Ebû'l Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Müslim'de Kâdî Şüreyh'ten nakledilen herhangi bir rivâyet yoktur.

3.2.3. İbn Mâce (ö. 273/887)

Tam ismi; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî'dir. Araştırmalarımız neticesinde İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Şüreyh'in herhangi bir rivâyetini bulamadık.

3.2.4. Ebû Dâvûd (ö. 275/889)

Tam İsmi; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Şüreyh'ten nakledilen üç rivâyet vardır.[233]

3.2.5. Tirmizî (ö. 279/892)

Tam ismi; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî'dir.[234] Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tirmizî'de Şüreyh'ten nakledilen bir rivâyet mevcuttur.[235]

3.2.6. Nesâî (ö. 303/915)

Tam ismi; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî'dir. Nesâî'de, Şüreyh'ten nakledilen üç tane rivâyet tespit ettik.[236]

---

[233] Ebû Dâvûd, Fiten, 158.
[234] et-Tirmizî'nin hayatı ve eserlerinin ele alındığı iki müstakil çalışma yapılmıştır. 1. Köycü, Erdoğan, *Sünenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2013. 2. Köycü, Erdoğan, Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî'nin Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar, Araştırma Yayınları, Ankara, 2016.
[235] Tirmizî, ***Sünen***, 86.
[236] Nesâî, Tahâret, 148; Hüküm, 239; İshâk b. Râhûye, ***Müsned***, c. III, s.1035.

3.2.7. Kâdî Vekî‘ (ö. 306/918)

Eserin müellifi Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî‘ ed-Dabbî’dir (ö. 306/918). Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber kendisinin 253-254 (867-868) yıllarında Bağdat şehrinde hadîs öğrendiğini ifade etmesine dayanılarak yola çıkılacak olunursa onun 240 (854) senesinden evvel Bağdat şehrinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.[237]

Özellikle hicrî üçüncü asrın nihâyetine kadar değişik mıntıkalarda vazife üstlenen kadıların biyografisini ele almıştır. Kendisi de kadılık yapmıştır. Vekî‘nin eseri, yapmış olduğumuz araştırmanın neticesine göre kadılık hakkında yazılmış en eski eser olma özelliğini taşımaktadır. Eserin ismi kimi kaynak eserlerde “*Ahbâru’l-Kudât ve Tevârîhuhum ve Kitabu Ahbâri’l-Kudât ve Târîhihim ve Ahkâmihim*” diye de geçmektedir.

Gerek çalışmamız hususunda önemli bir kaynak olan ve gerekse Kâdî Şüreyh hakkında en kapsamlı ve genel bilgileri ele alan tek kişi Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî‘ ed-Dabbî’dir.

Kâdî Vekî‘nin ele almış olduğu eserin konumuz itibariyle büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmek gerektir. Dolayısıyla *Ahbâru’l-Kudât* adlı eser, tarih açısından ve özellikle kadılık tarihini, kadıların hayatı ve kadılardan rivâyet edilen, aynı zamanda kadıların da rivâyet ettikleri hadîslere yer vermesi noktasında son derece önem arz etmektedir. Bu kapsamlı konuları ihtiva eden kitaplar içerisinde tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk sırada yer almaktadır.

Vekî‘ *Ahbâr*’ında, Şüreyh hakkında iki yüz sayfayı aşkın bir bölüm oluşturmuştur. Oluşturulan bu bölüm tamamen hadîs ve rivâyetlerden oluşmamaktadır. Vekî‘nin Şüreyh hakkında ele aldığı bu kısım toplam on yedi ana başlık ile her biri ayrı bir hususu konu edinmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere tespit edebildiğimiz kadarıyla Şüreyh’in rivâyetlerini toplayan tek eser bu kitaptır. Bu eserde Şüreyh’ten nakledilen toplam 907 tane rivâyet yer almaktadır. Bu rivâyetlerden dokuz tanesi merfû -bunlardan ikisi mübhem merfû ikisi de mürseldir-, yirmi dokuzu mevkûf, yaklaşık 869 tanesi de maktû olarak gelmektedir. Yine bu eserden tespit ettiğimize göre Şüreyh’ten rivâyet eden râvîlerin toplam sayısı ise 180’i aşkındır.

Ahbâr’da yer alan, Şüreyh hakkındaki bölümün ana başlıkları şu şekildedir;

Alî b. Ebî Tâlip ile Şüreyh arasında geçen bir olayı anlatan ilk kısım; **أخباره مع علي بْن أبي طالب رضي الله عنه.**[238]

Şüreyh’in neseb ve yaşını konu edinen ikinci kısım; **نسب شريح وسنه.**[239]

[237] Vekî‘, a.g.e, c. III, s. 197-198.
[238] Vekî‘, a.g.e, c. II, s. 196-198.
[239] Vekî‘, a.g.e, c. II, s. 198-200.

Müsned'de Şüreyh'ten rivâyet edilenler olarak üçüncü kısım; **ما روى عَن شريح القاضي من المسند.**[240] Merfû ve mevkûf rivâyetlerin birçoğu bu kısımda yer almaktadır.

Şüreyh'in haberleri ve şiirlerini ihtiva eden dördüncü kısım; **أخبار شريح ونوادره وشعره.**[241]

Şüreyh'in kazâ ve fıkhını nakleden beşinci kısım; **ذكر قضايا شريح وفقهه.**[242]

Basralıların Şüreyh'ten olan rivâyetlerinin zikredildiği altıncı kısım; **ما رواه البصريون عَن شريح.**[243]

Şa'bî'nin Şüreyh'ten olan rivâyetlerinin ihtiva edildiği yedinci kısım; **تمام ما رواه الشعبي من قضايا شريح.**[244] Bu kısım çoğunluk itibariyle Şa'bî'nin rivâyetlerinden oluşmak ile beraber azda olsa başkalarından da rivâyetler yer almaktadır.

Hakem b. Uyeyne'nin Şüreyh'ten olan rivâyetlerini ele alan sekizinci kısım; **ما روى الحكم بْن عيينة عَن شريح.**[245]

İbrâhim en-Nehaî'nin Şüreyh'ten naklettiği rivâyetleri içeren dokuzuncu kısım; ما **رواه إبراهيم النخعي عَن شريح.**[246]

Sair Kûfe ehlinin Şüreyh'in kazâ ve fıkhı ile ilgili Şüreyh'ten rivâyet ettikleri onuncu kısım; **ما رواه سائر أهل الكوفة عَن شريح من قضاياه وفقهه.**[247]

Kâsım b. Abdirrahmân ile ilgili olan on birinci kısım; **القاسم بْن عَبْد الرحمن.**[248]

Yahyâ et-Tâi'nin olduğu on ikinci kısım; **يحيى الطائي.**[249]

Muhammed b. Sîrîn'in yer aldığı on üçüncü kısım; **مُحَمَّد بْن سيرين.**[250]

Eyyub'un Muhammed b. Sîrîn'den, İbn Sîrîn'in de Şüreyh'ten olan rivâyetlerinin yer aldığı on dördüncü kısım; **أيوب عَن مُحَمَّد.**[251]

Enes b. Sîrîn'in Şüreyh'ten olan rivâyetlerinin yer aldığı on beşinci kısım; **أنس بْن سيرين.**[252]

---

[240] Vekî', a.g.e, c. II, s. 200-204.
[241] Vekî', a.g.e, c. II, s. 204-227.
[242] Vekî', a.g.e, c. II, s. 227-244.
[243] Vekî', a.g.e, c. II, s. 244-245.
[244] Vekî', a.g.e, c. II, s. 245-264.
[245] Vekî', a.g.e, c. II, s. 265-277.
[246] Vekî', a.g.e, c. II, s. 277-287.
[247] Vekî', a.g.e, c. II, s. 287-291.
[248] Vekî', a.g.e, c. II, s. 291-293.
[249] Vekî', a.g.e, c. II, s. 293-326.
[250] Vekî', a.g.e, c. II, s. 326-330.
[251] Vekî', a.g.e, c. II, s. 331-381.
[252] Vekî', a.g.e, c. II, s. 382-383.

Halas b. Amr'dan gelen rivâyetlerinden oluşan on altıncı kısım; **خلاس بْن عَمْرو**.[253]

En son olarak da on yedinci kısmı oluşturan; **عبيدة السلماني**.[254]

Görüldüğü gibi durum, Juynboll'un ileri sürdüğüne göre hepsi hadîs rivâyetlerinden oluşmamaktadır. Zira ele aldığımız ana başlıkların hepsi hadîs ve haberlerden ibaret olmayıp, Şüreyh'in hayatı, yaşı, kazâsı, fıkhı, şiirleri ve fetvâlarının da dâhil olduğu birçok konuyu içermektedir.

3.3. Şüreyh'ten Nakledilen Merfû Mevkûf ve Maktû Rivâyetler

Daha önce ifade ettiğimiz üzere burada Şüreyh'ten nakledilen rivâyetler ele alınacaktır. Rivâyetlerin Arapça hali, tercüme ve değerlendirmelerine değinilecektir. Burada ele alacağımız kaynaklar tarihsel olarak ilk eserlerden itibaren başlanılacaktır. Bu kısımda zikredeceğimiz rivâyetler dört merfû sekiz mevkûf dört mürsel iki maktû ve bir muallak olmak üzere toplam on dokuz tanedir. Şüreyh'ten nakledilen merfû ve mevkûf rivâyetlerin sayıca az olduğunu daha önce ifade etmiştik

3.3.1. Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i

Bu eserde merfû herhangi bir rivâyete ulaşamadık. Ma'mer b. Râşid'in Câmi'inde tespit ettiğimiz rivâyet, mevkûf bir rivâyet olup şöyledir:

عَنْ شُرَيْحٍ، قَالَ: **سَمِعْتُهُ يَقُولُ لِرَجُلٍ: «يَا عَبْدَ اللَّهِ، دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ، فَوَاللَّهِ لَا يَدَعُ عَبْدٌ لِلَّهِ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَيَجِدُ فقده.**[255]

Bir adama söylerken onun şöyle dediğini işittim: "*Ya Abdallah şüphe ettiğinden çekinip emin olduğuna git, yemin ediyorum kim bunu yaparsa kaybını bulur.*"

Şüphe hakkında nakledilen hadîslere şu rivâyetleri örnek olarak verebiliriz: *"Kendisinde şüphe barındıranı terket, herhangi bir şüphe barındırmayanı ise al."*[256]

---

[253] Vekî', a.g.e, c. II, s. 383-388.
[254] Vekî', a.g.e, c. II, s. 398-406.
[255] Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî, ***Câmi'***, Beyrut, 1403, c. II, s. 447,488.
[256] Buhârî, Buyû, 3; Tirmizî, Kıyâme, 60.

Mezkûr hadîs, haram olmayan ancak şüphe bulunduran işlerden çekinmeyi emretmektedir. Nu'mân b. Beşîr'den nakledilen diğer bir hadîste bu husus şöyle teyit edilmektedir: *Allah Rasûlü'nü şunları zikrederken duydu: "Muhakkak ki helâl olan bellidir, haram olan da. Bunlar içerisinde haram olduğu bilinmeyen bir kısım şüphe bulunduran şeyler vardır; Ben bu durumu sizlere bir örnek ile anlatacağım: Elbette Cenâb-ı Hak içine girilmesi yasak edilen bir koruluk kurmuştur. Muhakkak bilin ki, Allah Azze ve Celle'nin –girilmesini yasakladığı- haram kıldığı şeylerdir. Muhakkak ki hayvanlarını ateşin çevresinde otlatan bir kimse, her an oraya girebilir. Hiç şüphe yok ki şüphe bulunduran şeylerde kişi de her an (harama) girebilir.*[257]

3.3.2. İshâk b. Râhuye'nin Müsnedi

Bu eserde mürsel bir rivâyet tespit ettik:

عن شريح قال : **قضى رسول الله صلى الله عليه و سلم في العمرة أنها جائزة.**[258]

Şüreyh'ten rivâyet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.) *"hayat boyu hibe etmenin câiz olduğunu belirtmiştir."* Bu hadîs Kâdî Şüreyh'in sahâbe olmadığı rivâyetine dayanılarak mürsel olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.3. Dârimî'nin Süneni

Dârimî'de biri mevkûf bir diğeri maktû olmak üzere iki rivâyet mevcuttur.

<u>Birinci rivâyet</u>

عن أيوب بن الحارث قال : اختصم إلى شريح في بنتين وأبوين وزوج فقضى فيها فأقبل الزوج يشكوه في المسجد فأرسل إليه عبد الله بن رباح فأخذه وبعث إلى ...[259]

---

[257] Buhârî, Îmân, 39.
[258] İbn. Râhûye, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzelî el-Mervezî, ***Müsned,*** (Thk. Abdulğafûr b. Abdilhak el-Belûşî). Mektebetu'l-Îmân, Medîne, 1402, c. I, s.164; Nesâî, 134.
[259] Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân Ebû Muhammed ed-Dârimî, ***Sünenu'd-Dârimî***, (Thk. Fevâz Ahmed Zemrelî) Beyrut, 14707. Dâru'l Kitabi'l-Arabî. c. II, s. 491.

Şüreyh) b. Hâris'ten rivâyet edildiğine göre; İki kız çocuğu, ebeveyn ve koca üzerinde tartıştıkları miras meselesi hakkında danışmak için ve onlar hakkında fetvâ versinler diye Şüreyh'e geldiler. Adam mescitte öne çıkarak şikâyette bulundu. Abdullah b. Rebbâh onu alarak Şüreyh'in yanına götürdü. Dedi ki: "Beni iyiliğe, benim de onu kötülüğe götürdüğüm, şikâyetin ortaya çıktığı, başka kararlara da sövüldüğü bu durum hakkında ne diyorsun?" Adam Şüreyh'e dedi ki: "Sen iki kız çocuğu, ebeveyn ve koca hakkında ne düşünüyorsun?" Şüreyh Dedi ki: Koca için malın tamamından dörtte biri, Ebeveyn için altıda bir, geride kalanlar da çocuklar (İki kız çocuğu) içindir. Adam dedi ki: "Benden neyi noksanlaştırdın? Şüreyh dedi ki: Ben senden bir şey eksiltmedim. Allah Teâlâ seni bu konuda noksan kılmıştır."

İslâm Hukûkunda terikenin nasıl paylaşılacağı hususunda geniş bir şekilde Kur'ân-ı Hakîm'de, Nisâ Sûresi 11-12. âyetlerinde ve aynı Sûrenin nihayetindeki 176. âyetinde genişçe beyân edilmiştir. Şüreyh'in buradaki miras taksimatı belli ki karşı tarafı hoşnut etmemiştir. Fakat Şüreyh, verdiği hükmün kendi şahsi kararı olmayıp, Cenâb-ı Hakk'ın vermiş olduğu bir hüküm olduğunu ifade ederek şu âyeti hatırlatmaktadır; *"Yapılacak vasiyet ve borçtan sonra, eğer sizin eşlerinizin geride bırakacakları evlatları yok ise onlardan kalanların yarısı sizlere aittir. Geride çocukları olduğu takdirde ise dörtte biri sizin içindir. Aynı şekilde eğer sizin çocuklarınız bulunmaz ise sizlerin de, yapacağınız vasiyet ve borçlarınızın akabinde, geride bıraktığınız malınızın dörtte biri onlara aittir. Geride bırakacak çocuklarınız olduğu takdirde ise sizden kalanın sekizde biri onlara aittir. Eğer sizden bir erkek veya bayanın, anne, baba ve evlatları olmadığı takdirde geride bıraktıkları mal mirasçılarına intikal eder ise bir erkek veyahut bir kız kardeşi var ise, vasiyet ve geride bıraktıkları borçtan sonra her birine düşen pay* ***altıda bir****'dir…"*[260]

İkinci rivâyet

عن أبي بكر بن حفص عن شريح القاضي قال: **أمرني عمر أن أقضي للجار بالشفعة.**[261]

Ebû Bekr b. Hafs'tan nakledilen bir rivâyete göre, Şüreyh şöyle dedi: Hz. Ömer, bana komşu için şuf'aya hükmetmemi emretti.

Hz. Peygamber'den rivâyetle gelen hadîslerle bu husus şöyle delillendirilebilir: Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un Semûre'den naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Bir evin komşusu olan kimse o komşunun evine veyahut tarlasına diğer kimselere göre daha çok onları alma hakkına sahiptir."*[262] Şerîd (r.a.)'nın rivâyet ettiğine göre: *"Bir kimse, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek: "Ey Allah'ın Elçisi bende bir tarla var, başkasının bu tarlamda herhangi bir ortaklığı ve hissesi yok, fakat benim komşum var" dedi. Allah Resûlü (s.a.v.): "Komşu olan kimse, ona yakın olan ev veya tarlaya daha ziyade hak sahibidir"*[263] buyurdu.

---

[260] Nisâ, 4/12. Geniş bilgi için bkz; Aynı Sûre, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 176. Âyetler; Buhârî. Cenâiz, 36, Vesâya 2, Nefekât 1, Ferâiz 6.
[261] Dârimî, ***Sünen***, c. IV, s. 62.
[262] Tirmizî, Ahkâm, 31; Ebû Dâvûd, Buyû', 75.
[263] Nesâî, Buyû', 109.

3.3.4. İmâm Buhârî'nin Sahîhi

Şüreyh'in İmâm Buhârî'nin *Sahîh*'inde biri muallak biri maktû olmak üzere iki rivâyeti mevcuttur.

Birinci rivâyet

...شريح **البينة العادلة أحق من اليمين الفاجرة.**[264]

Buhârî'de yer alan bir rivâyete göre Şüreyh'ten şöyle nakledilmiştir; âdil bir kimsenin delili, fâcir(günahkâr) olanın yemininden daha evlâdır.

Fâsık kimselerden gelen haberler husûsunda, dinimiz çok hassas davranmakta ve âyette bu durum şöyle ifade edilmektedir: *"Ey Mü'minler! Farkına varmadan başkalarına zarar dokundurup ta bu yaptığınızdan sonra pişmanlık duymamanız için, hak'tan -sapanın- fâsık olan kimse sizlere bir haber ile geldiğinde hakikatını araştırın."*[265] Âyetin, güvenilmez birilerinden gelen rivâyetlerin, hakikatını araştırmadan olduğu gibi almanın doğru bir davranış olmadığı manasındaki mana ve hükmü genel olup her vakit ve makamda geçerliliği söz konusudur.

İkinci rivâyet

وقال شريح القاضي وسأله إنسان الشهادة فقال ائت الأمير حتى أشهد لك وقال عكرمة قال عمر لعبد الرحمن بن عوف لو رأيت رجلا على حد زنا أو سرقة وأنت أمير فقال شهادتك شهادة رجل من المسلمين قال صدقت...[266]

[264] Buhârî, Beyyine, 951.
[265] Hucûrat, 49/6.
[266] Buhârî, Şehâdât, 9.

Biri Şüreyh'e şehâdet konusunda soru sordu. Kâdî Şüreyh dedi ki: Sen emir olur ve ben de sana şâhitlik edersem… İkrime, Hz. Ömer'in Abdurrahmân b. Avf'a şöyle dediğini nakletti: Sen Emîr olduğun halde bir adamı zina haddi üzere veya hırsızlık yaptığını görürsen. Senin şâhitliğin sadece Müslüman bir kişinin şehâdeti yerine geçer. –Emîr olman şahtilik dereceni yükseltmez-. Abdurrahmân b. Avf doğru söyledin dedi. Hz. Ömer dedi ki: Eğer insanlar Ömer Allah'ın kitabında olmayan bir şey icat etti derlerse; recim âyetini ben kendim kendi ellerimle yazdım. Hz. Peygamberin yanında bir kadın zina yaptığını dört kez ikrar etti. Hz. Peygamber, Orada hazır bulunanları şâhit kıldığını demeden, onun recmedilmesine hükmetti. Hammâd; eğer hâkim'in karşısında bir kere ikrâr ederse recmedilmesi gerekir demektedir. Hükkâm ise bu sayının dört olmasını gerekli görür.

Bu hadîsin kısaca değerlendirmesine değinecek olursak; Şüreyh kendisine yöneltilen soruya yönelik bizzat Hz. Ömer'i dayanak göstererek, Hz. Ömer'in talîmat ve tasviplerinden oluşan bir olay ile cevap vermektedir. Hz. Ömer de şâhitlikte, emîr olmanın herhangi bir etki ve üstünlüğün olmadığını ifade etmekle adâlet ve eşitliğin bu hususta da yer alması gerektiğini vurgulamaktadır. Gerek Hammâd ve gerekse Hükkâm'ın ulaşmış oldukları kanaatin de bu rivâyete dayandığını ifade etmenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

3.3.5. Ebû Dâvûd'un Süneni

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Şüreyh'e ait üç rivâyet yer almaktadır. Buradaki rivâyetlerin hepsi de merfû'dur. Rivâyetler şu şekilde geçmektedirler:

Birinci rivâyet

عن شريح عن أبى مالك - يعنى الأشعرى - **قال قال رسول الله -ﷺ- « إن الله أجاركم من ثلاث خلال أن لا يدعو عليكم نبيكم فتهلكوا جميعا.**[267]

قال الشيخ الألباني : **ضعيف**

Şüreyh'in Ebî Mâlik'ten -el-Eşa'rî- naklettiğine göre, Allah Rasûlü (s.a.s.) şunları söyledi: Cenâb-ı Hak, sizleri üç felaketten muhafaza etti: Bir; Peygamberiniz, sizin hakkınızda beddua edip, sizin hep birlikte helâk olup yok olmanızdan, iki; şer ehlinin, hak ehline galip gelmesinden, üç; aşırılık üzere birbirinizden kuvvet almanızdan.

Elbânî bu hadîsin zayıf olduğu kanaatindedir.

İbn Hanbel'den gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *Allah'tan dört şey talep ettim; üçünü kabul etti, birisini etmedi; Rabbim'den benim ümmetimi kötülük üzere ittifak etmemelerini talep ettim, kabul buyurdu. Allah'tan,*

[267] Ebû Dâvûd, Fiten, 158.

daha önceki toplulukları topyekûn helâklarına hükmettiği gibi ümmetimi kıtlık ile yok edip helâk etmemesi için dua ettim, bu duamı da kabul buyurdu. Cenâb-ı Hak'tan, ümmetime düşman olan kimselerin onlara galip gelmemesini de istedim, bunu da benden kabul buyurdu. Sonra Rabbim'den ümmetimin arasında ayrılığın girmemesini, onların aralarında birbirlerine -iç çatışmalarla- zarar vermemelerini talep ettim, bunu ise benden kabul buyurmadı.[268]

Rahmeten lil'âlemîn olarak gönderilen Efendimizin, ümmetine olan şefkat ve merhameti nihâyetsiz derecededir.[269] Kemâl-i şefkat ve muhabbetinden, ümmeti hakkında herhangi bir bedduada bulunmadığı bilinmektedir.

Hak ehlinin ehl-i dalâlete galip gelmesi hakikat cihetindendir. Zira tarihte birçok vakıa veya savaşlarda görüldüğü gibi bazen ehl-i bâtıl hak ehline gâlip gelebilmektedir. Fakat bu bâtıl ehlin haklı olduğu veya bir hakikat üzere olduğundan değildir.

Hikmet gözü ile bakıldığında her zaman ver her yerde hak ehli, eğer gâlip gelmiş olsa idi imtihan sırrına muhâlif düşer ve akl-ı beşerin ihtiyarı elinden alınmış olunurdu. Bu ise Cenâb-ı Hakk'ın adâletine muhâlif düşerdi. Dolayısıyla ehl-i hakkın kimi zaman olan ihtilâfı hakikatsizlikten gelmediği gibi, ehl-i gaflet ve dalâletin de ittifakı hakikatdarlıktan gelmemektedir.

Hz. Peygamber başka bir rivâyette; ***"Ümmetim, dalâlet üzerine birleşmez"***[270] demektedir. Bu rivâyet Şüreyh'ten ve İbn Hanbel'den nakledilen rivâyetleri kuvvetlendirmektedir.

İkinci rivâyet

عن شريح عن أبى مالك الأشعرى قال قال رسول الله -ﷺ-**إذا ولج الرجل فى بيته فليقل اللهم إنى أسألك خير المولج وخير المخرج بسم الله ولجنا وبسم الله.**[271]

قال الألباني: ضعيف

Şüreyh'in Ebî Mâlikten olan rivâyetine göre Allah Resûlü şöyle buyurdu: Kişi evine girdiğinde şöyle desin: Rabbim, senden girişlerin hayırlısını (girilen yerin hayrını) ve çıkışların hayırlısını (çıkılan yerin hayrını) talep ediyorum. Senin ismin ile girdik ve senin ismin ile çıktık, Rabbimiz olan Allah'a tevekkül kıldık. Sonra da ehline selâm versin.

Elbânî bu hadîsin zayıf olduğu kanaatindedir.

Hz. Peygamber'in bu hadîs'inde anlaşılan o ki; Cenâb-ı Peygamber ümmetine, evine veya herhangi bir yere giriş çıkışların nasıl olması gerektiğini öğretmektedir. Dolayısıyla bu hadîs, bir adap ve üsûl dersini bizlere izah eder mahiyetini taşımaktadır. Her işe Allah'ın ismiyle başlamayı tavsiye ve emir buyurması, o işin

[268] İbn Hanbel, ***Müsned***, c. XLV, s. 200.
[269] Enbiyâ, 21/107.
[270] Tirmizî, Fiten, 7; İbn Mâce, Fiten, 8.
[271] Ebû Dâvûd, Ma Yekûlu Recul İza Dehale Beytihi 4.

insanı alakadar eden cihetinin hayırlı neticelere vesile olmasını arzu etmektedir. Zira Allah'ın adı ile yani bismillah ile başlanan her şey hayırdır ve aynı zamanda her hayrın da başı bismillah'tır.

Kişi kendi istidat ve kabiliyeti nisbetinde elinden geleni hakkıyla ve makul, aynı zamanda müspet bir sûrette yapmakla vazifedardır. Bâkide kalan kısmında ise, insanın herhangi bir kesbi söz konusu değildir. İşte burada tevekkül devreye girer. Fakat ifade ettiğimiz gibi tembelkârane bir tevekkül değil, müctehidâne elinden gelen bütün imkânları değerlendirerek, hayırlı neticeleri talep edecek bir tarzda kesp etmekle olur.

Üçüncü rivâyet

عن شريح عن أبي مالك **قال قالوا يارسول الله حدثنا بكلمة نقولها إذا أصبحنا وأمسينا واضطجعنا فأمرهم أن يقولوا " اللهم فاطر السموات والأرض ..."**[272]

قال الشيخ الألباني ضعيف

Şüreyh'in Ebî Mâlik'ten rivâyetine göre Hz. Peygamber'e*; "Ey Allah'ın Elçisi bize öyle kelimeler (dualar) öğret ki sabahladığımızda, gecelediğimizde ve yattığımızda söyleyelim (okuyalım) dediler. Hz. Peygamber onlara şöyle söylemeyi emretti: Ey yerleri ve gökleri yaratan, bilinenlere ve gayba muttâlî olan Rabbim! Sen bütün her şeyin Rabbisin. Senden başka ilah bulunmadığına tanık olan meleklerin Rabbisin, biz nefislerimizin kötülüğünden sana sığınıyoruz ve kovulmuş şeytanın şerrinden ve şirkinden, nefislerimize karşı bir günah işlemekten ya da bir Müslümana kötülük yapmaktan sana sığınıyoruz."*

Elbânî bu hadîsin zayıf olduğu kanaatindedir.

Mü'minin her hali ve fiili dua ile olmalıdır. Zira dua bir sırdır. Mü'minin, şer ve müstekreh şeylere karşı en isabetli silahı duasıdır. Dolayısıyla; "*Duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var*"[273] diye kutsî bir nidâ ile muhatap halindeyiz.

Dolayısıyla inanarak ve güvenerek dua'da bulunan kimse bilmelidir; ettiği duaya karşı her zaman bir cevap vardır. Hadîste de ifade buyurulduğu gibi; Allah'a duâ eden herkese Cenâb-ı Hak duasına karşılık verir. Fakat bu karşılık, ya dünya hayatında hemen verilir ya da ahiret yurduna bırakılır veyahut dua ettiği sürece günahından bir hafifletme şeklinde olur. Şu var ki günahı istememiş veya sıla-ı rahmin kopukluğunu talep etmemiş olsun ya da bu hususta aceleye gelmemiş olsun.[274]

[272] Ebû Dâvûd, Ma Yekûlu İza Esbahe, 4.
[273] Furkân, 25/77.
[274] Buhârî, Deavât, 22.

Fakat bu îcab aynı isteği vermekle eş değer bir durum değildir. Nass ile kat'îdir ki her duaya cevap vardır.[275] Fakat aynı arzuyu vermek veya vermemek veya kaza edip daha sonra vermek ise insanın hatıratı kalbini işiten ve bilen bir Zât'ın hikmetine tabidir. Zira Cenâb-ı Hak, talep edilenin insan hakkında hayırlı olup olmadığını, insanı insandan daha iyi bilen bir Zât'tır.

3.3.6. İmâm Tirmizî'nin Süneni

Tirmizî'de bir tane mevkûf rivâyet yer almaktadır.

قال شريح بن الحرث الكندي أبو أمية القاضي قد روى عن علي وكلهم من أصحاب علي قوله **أن نستشرف أي أن ننظر صحيحاً.**[276]

قال الشيخ الألباني : ضعيف

Tirmizî'de geçen bir rivâyete göre; Şüreyh: *"Biz her neye bakarsak sahîh-doğru-bir şekilde bakalım"* denilmektedir.

Elbânî bu rivâyetin zayıf olduğunu ifade etmektedir.

3.3.7. İmâm Nesâî'nin Süneni

Nesâî'de biri mürsel ikisi mevkûf olmak üzere toplam üç tane rivâyet yer almaktadır.

Birinci rivâyet

عن شريح عن عائشة رضي الله عنها : سألتها هل تأكل المرأة مع زوجها وهي طامث قالت نعم كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يدعوني فآكل معه وأنا عارك وكان يأخذ العرق ....[277]

قال الشيخ الألباني : صحيح الإسناد

Şüreyh'ten nakledildiğine göre; Şüreyh, Hz. Âişe'ye (r. Anh.): "Bir kadın hayız olduğu zaman eşi ile beraber bir şeyler yiyebilir mi?" diye sorduğu vakit. Âişe

[275] Mümin, 60/70.
[276] Tirmizî, Mâ yekrahu mine'l-Edâhî, 4.
[277] Nesâî, Tahâret, 148; İshâk b. Râhûye, ***Müsned***, c. III, s.1035

annemiz; Evet dedi, ben hayızlı iken Resûlullah (s.a.v.) beni çağırır benle birlikte yemek yerdi. (Bu sırada) etin kemikli olan kısmını alır, (bana uzatırdı ve önce benim başlamamı talep ederdi) almam için de bana yemin ettirirdi. Ben de aldıktan sonra biraz yer (daha sonra Allah'ın Rasûlün'e doğru uzatırdım). O da alır ve benim yediğim yerden dişleyerek yerdi. Bazen içecek bir şey talep ettiği olur, getirdiğimde ondan önce içmemi isterdi. Bu isteği üzerine ben de elimdeki kaptan biraz içerdim, sonra bırakırdım. Bu sefer o alır ve tam içtiğim yerden içmeye başlardı.

Elbânî: Bu hadîsin isnadı sahîhtir.

Zâhiren bakıldığında hadîs'in ana teması, insan elinde ve iktidarı dâhilinde olmayan bir husus'tan dolayı mes'ul tutulmaz ve maruz görülür. Zira Cenâb-ı Hakk'ın adâleti bunu gerektirmektedir. Hadîsten anlaşıldığı gibi hayız dönemi bir bayan için ayıp verici bir durum değildir.

İkinci rivâyet

عن شريح : **أنه كتب إلى عمر يسأله فكتب إليه أن اقض بما في كتاب الله فإن لم يكن في كتاب الله فبسنة رسول الله صلى الله عليه و سلم فإن لم يكن في كتاب الله ولا في سنة رسول الله صلى الله عليه و سلم ...**[278]

قال الشيخ الألباني : صحيح الإسناد موقوف

Şüreyh'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer, Şüreyh tarafından kendisine sorulan soruya cevaben: "*Allah'ın kitabında olduğu gibi hükmet eğer kitapta yoksa Resûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ile. Eğer Kitap ve Sünnette yoksa sâlihler nasıl hükmetmiş ise öyle hükmet. Eğer Kitapta ve Sünnette yok sâlihler de hükmetmemişlerse ister yap ister yapma ama benim görüşüm yapmamanda sana hayır vardır.*"

Elbânî: İsnâdı sahîh ve mevkûftur.

Bu hadîsin daha geniş bir şekilde ihtiva ettiği konuyu tezimizin ikinci bölümünde de ele almıştık.

[278] Nesâî, Hüküm, 239.

Üçüncü rivâyet

عن شريح قال **قضى نبي الله ﷺ أن العمرة جائزة.**[279]

قال الشيخ الألباني : صحيح

Daha önce zikrettiğimiz üzere bu hadîs İshâk b. Râhûye'nin *Müsned*'inde de geçmektedir. Muhammed b. Sîrîn tarîkiyle gelen bir rivâyete göre Şüreyh'ten şöyle bir rivâyet nakledilmektedir; *"Hz. Peygamber (s.a.s.), kayd-ı hayat şartı ile hibe câizdir"* demektedir. Elbânî bu hadîsin sıhhatı için sahîhtir demektedir.

3.3.8. Kâdî Vekî'nin Ahbâru'l-Kudât'ında Yer Alan Rivâyetler

Bu kısımda Vekî'nin *Ahbâr*'ından Kâdî Şüreyh'e ait biri merfû ikisi mürsel iki tanesi de mevkûf olmak üzere beş tane rivâyete yer vereceğiz. Ele alacağımız hadîslerden tekrarlı olan iki hadîs mürseldir.

a) Birinci Rivâyeti

عَن شريح، عَن عُمَر **أن النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لعَائِشَة: إن الذين فارقوا دينهم وكانوا شيعاً أصحاب البدع وأصحاب الاهواء....**[280].

Şüreyh'ten nakledilen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) hitaben: Ya Âişe (r. Anh.) dinlerini bölenler ve kendileri de grup grup ayrılmış olanlar, onlar bu Ümmetin bid'aya, nefislerinin hevasına ve sapkınlığa düşenleridirler. Onların tevbeleri kabul edilmez. Ey Âişe (r. Anh.) her insanın tevbesi kabul edilir. Bid'a ve sapkınlığa düşenlerin tevbeleri hariç. Onların tevbeleri kabul edilmez. Ben onlardan beriim-uzağım.

Hz. Peygamber burada bid'a ehlinin vaziyetini bizlere aktararak onlardan uzak durduğunu ifade etmektedir. Bu hususta bid'a ehlinin şerrinden onun ümmetinin de uzak durması gerektiğini bizlere hatırlatmaktadır. Özellikle Hadîs Literatüründe bid'at sözcüğünün çok genişçe yer aldığını söylemek mümkündür. Konu ile alakalı rivâyetlere bakıldığında daha sonradan ortaya çıkan her şeyin bid'at olduğu, bid'at olan her şeyin de bir sapıklık olduğu ifade edilmiştir.

---

[279] Nesâî, Umra, 6.
[280] Vekî', ***Ahbâr***, c. II, s. 201.

Zikrinde bulunduğumuz hadîse uygun bir şekilde âyette şöyle geçmektedir; *"Şüphesiz ki; o dinlerini gruplara ayırıp (parça parça) edenler var ya, onlarla hiçbir alakan yok. Onların emri ancak Allah'a aittir. Allah daha sonra kendilerine yapmış olduklarını mutlaka bildirecektir."*[281]

e) İkinci Rivâyeti

اختصم إِلَى شريح في عُمَرى، فقضى بها شريح للذي أ عُمَر، فكأن الرجل لم يفهم، فقال: كيف قضيت يا أبا أمية، فَقَالَ: لم أقض لك، ولكن قضى به رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من ملك شيئاً حياته فهو لوارثه من بعده.[282]

Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edildiğine göre: Biri Şüreyh'e bir köle hakkında şikâyette bulundu. Şüreyh kölenin sahibine ait olduğunu yani vefat eden kölenin malı efendisinde kalır diye hükmeder. Şikâyette bulunan kişi anlamamış gibi Şüreyh'e; Ey Ebû Ümeyye nasıl hüküm verdin dedi. Şüreyh ise ben hüküm vermedim. Fakat bununla Resûlullah (s.a.s.) hüküm verdi dedi. Şöyle ki: Kim bir şeyin hayatına sahip ise ölümünden sonra da onun vârisidir. Daha evvel zikrettiğimiz gibi bu rivâyet mürseldir.

Beyhakî'de Abdullah b. Ömer'den rivâyetle gelen mevkûf bir hadîste Rasûl-i Ekrem'in şöyle dediği nakledilmiştir: *"Köle malı ile birlikte efendisine aittir. O takdirde köle sahibinin kölenin malından bir şey almasında herhangi bir beis veya sakınca yoktur"*[283] denilmektedir.

f) Üçüncü Rivâyeti

شريح فَقَالَ: شريح: اِلعُمَرَي ميراث لأهلها، فقام الرجل فقال: يا أبا أمية ما قضيت لي.قال: ليس أنا قضيت لك، ولكن قضى لك النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، من ملك شيئاً في حياته فهو لورثته إذَا مات.[284]

İbn Sîrîn'den rivâyet edildiği üzere: Kör adamın biri bir köle hakkında Şüreyh'e şikâyette bulundu. Şüreyh, -bir önceki rivâyette belirtildiği gibi- "Kim bir şeyin hayatına sahip ise vefatından sonra da onun vârisidir." Durumunu hatırlatarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu hususta hükmünü ifade etmektedir.

Bu da mürsel bir rivâyettir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Şüreyh, kendilerinden rivâyette bulunduğu bir sahâbînin ismini zikretmemektedir. Şüreyh rivâyet ettiği kişinin Hz. Peygamber'in ashâbı olduğunu söylemekle iktifa etmiştir. Araştırmamız neticesinden çıkan sonuca göre o (Mübhem) kişinin Ebû Hureyre olduğu anlaşılmıştır. Buraya alacağımız hadîslerin ikisi de aynı olup tekrarlı bir şekilde geçmektedir. Bu rivâyet

---

[281] En'âm 6/159.
[282] Vekî', a.g.e, c. II, s. 326.
[283] Beyhakî, ***es-Sünenu'l-Kubra***, c. VI. s. 534.
[284] Vekî', a.g.e, c. II, s. 362.

Vekî‘dekinden farklı bir versiyon ve daha kapsamlı olarak tam metin halinde Buhârî, Müslim ve Tirmizî’de de geçmektedir. Biz bunlardan Buhârî’de geçen versiyonuna da yer vermeyi tercih ediyoruz. Nakledilen rivâyetleri önce Arapça metin olarak verip sonrasında tercümesini de yaparak değerlendirmede bulunacağız. Mezkûr rivâyetler şu şekildedirler;

g) Dördüncü Rivâyeti

عَن شريح قال: حَدَّثَنِيْ رجل من أصحاب النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبل أن تلطخ الأحاديث أن الله عز وجل يقول: قم إلي أمش إليك وامش إلي أهرول إليك.[285]

Şüreyh’in bir Sahâbî’den naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “*Allah Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır: Kalk ve bana gel, ben sana koşarak gelirim.”*

e) Beşinci Rivâyeti

عَن شريح، قال: حَدَّثَنِيْ رجل من أصحاب النَّبِيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبل أن تلطخ الأحاديث عَن النبي صلى الله عليه إن الله عز وجل يقول. يا ابن آدم قم إلي أمش إليك وامش إلي أهرول إليك.[286]

Şüreyh’in bir Sahâbî’den naklettiğine göre Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle dediği zikredilmektedir: “*Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: Ey Âdemoğlu kalk ve bana gel, ben sana koşarak geleyim.”*

<u>Buhârî’deki hadîs metni ise şu şekildedir:</u>

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال النبي ﷺ **يقول الله تعالى أنا عند ظن عبدي بي وأنا معه إذا ذكرني فإن ذكرني في نفسه ذكرته ...**[287]

Ebû Hureyre’den gelen bir rivâyete göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: “Ben kulumun zannı üzereyim. O, beni andığı müddetçe ben onunlayım, beni ne kadar zikrederse ben de onu daha fazlasıyla zikrederim. Kulum beni bir toplulukta hatırlarsa, ben de onun hatırlamasından daha hayırlı bir şekilde bir toplulukla zikrederim. O bana bir karış yaklaştığında, ben ona mukâbil bir arşın daha yakın olurum.

[285] Vekî‘, a.g.e, c. II, s. 202.
[286] Vekî‘, a.g.e, c. II, s. 203.
[287] Buhârî, Tevhîd, 50; Müslim, Zikr, 2; Tirmizî, Da‘vât, 142. Ebû Îsâ bu hadîsin; hasen sahîh olduğunu belirtmektedir.

Eğer o bana bir arşın kadar yaklaşır ise, ben de bu sefer ona bir kulaç kadar yakın olurum. Onun bana yürüyerek gelmesi halinde ise, ben ona hızlı adımlar ile yürürüm." Bu hadîs görüldüğü üzere kudsî bir hadîstir.

Şüreyh'ten nakledilen hadîste "قبل أن تلطخ الأحاديث" tabiri yer almaktadır. Bu ise hadîslere yalan ve uydurmalar sıçramadan-karışmadan- önce demektir. Şüreyh belli ki kendisinden rivâyet edilen hadîslerin uydurmalardan arınmış olduğunu ifade etmektedir. Bu tabirin, Şüreyh'in hadîsleri naklederken ne derece titiz ve dikkatli davrandığının bir kanıtı olduğu kanaatindeyiz.

Kanaatimizce bu rivâyette, ümidin korkuya mağlup olmamasına yönelik bir teşvik görülebilir. Burada Cenâb-ı Hak, kendisini kuluna yaklaşmakla tavsif ederek kulunu da kendisine yaklaşmak ile tavsif etmiştir. Kulun Allah'a karşı olan taati, Allah'ın kuluna verdiği ecir ve sevâba nispeten az gelmektedir. Dolayısıyla kulun Allah'a yürümesi onun taatini, Hz. Peygamber'e olan ittibaını göstermektedir. Allah'ın kuluna koşarak gelmesi onun madden değil mecâz anlamındadır. O'nun manen kuluna, itaat ve ittibaına karşılık olarak vereceği sevap ve ecrin ifade edilişidir.

3.4. Şüreyh'ten Nakledilen Maktû Rivâyetlerin Kaynakları

Her ne kadar Şüreyh'ten nakledilen merfû ve mevkûf rivâyetler az olsa da kendisinden rivâyetle gelen maktû rivâyet sayısı çoktur. Araştırmalarımız neticesinde elde edebildiğimiz kadarıyla sadece *Ahbâru'l-Kudât*'ta 869, İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde 365, Abdurrezzâk b. Hemmâm'ın *Musannef*'inde ise 264 olmak üzere toplam 1400'ü aşkın maktû rivâyet nakletmiştir. Şüreyh'ten nakledilen maktû rivâyetleri incelediğimizde bu rivâyetlerin genellikle sair merfû ve mevkûf rivâyetler ile büyük oranda tetâbuk ettiğini görmekteyiz. Senet itibari ile her ne kadar maktû olarak kabul görülseler de mana itibari ile merfû ve mevkûf rivâyetlerden çokta geride değillerdir. Biz de bu kısımda Şüreyh'in maktû rivâyetlerinin merfû ve mevkûf rivâyetler ile ne oranda uyuştuğunu ortaya koymaya gayret edeceğiz.

3.4.1. Kaynağı Kur'ân Olan Rivâyetleri

Şüreyh kazalarında vermiş olduğu fetvâları yeri geldiğinde doğrudan âyet ile delillendirirdi. Nitekim îlâ hakkında Şüreyh'e gelen soru üzerine Şüreyh, îlâ'ya dair âyeti okuyarak cevaplandırmıştır.[288] Kâdî Şüreyh, *"Bizler hadîsleri onlara yalan ve uydurmalar sıçramadan önce işittik"*[289] derdi. Bundan dolayı Şüreyh vakıf olduğu

[288] Vekî', a.g.e, c. II, s. 236.
[289] Cuyuşî, Muhammed İbrahîm, ***A'lâmu'l Kadâ fi'l-İslâm***, Dâru'l-İttihâdi'l-Arabî, Mısır, 1978. s. 11.

rivâyetlere çok önem verirdi. Kendisine ulaşan durum hususunda âyet ve hadîs bulunursa bu takdirde hiçbir şekilde kıyâsa gitmez, âyet ve hadîsler ile yetinirdi.[290]

Kâdî Şüreyh'in hadîse verdiği değer burada da bir kez daha kendini göstermektedir. Zira ifade edildiğine göre Şüreyh, şek ile hükmetmezdi.[291] Hz. Peygamber de nakledilen rivâyetlere göre şüphe ile hükmedilmemesini talep etmiştir. Affetmede yanlış yapmanın cezada yanlış yapmaktan daha hayırlı bir iş olduğunu zikretmektedir.[292]

Şüreyh, yanında hukûkçular ve bu ilmin erbâbı olduğu halde davaları yürütür onlarla istişarede bulunurdu.[293] Verdiği hükümlerde bunun izini görmek mümkündür. Zira Şa'bî'den gelen bir rivâyete göre Şüreyh, hüküm veya fetvâ verirken asırdaşı ve o dönemin ileri gelen âlimlerinden olan Mesrûk (ö. 63/683) ile meşveret ederdi.[294] Burada da Şüreyh'in istişâreye verdiği önem ortaya çıkmaktadır. İstişâre, bilindiği gibi hem Kur'ân'ın hem de Hz. Peygamberin tasvip ettikleri ve bir nebze emrettikleri bir hususdur. İstişâre İslâmiyette önemli bir yere sahiptir. İşin ehli olan kimselerin veya heyetin düşüncelerine danışmak ve fikirlerini almak olan istişâre aynı zamanda Efendimizden bize gelen önemli bir sünnettir.

Bu husus Şûra Sûresinde şöyle ifade edilmektedir: O kimseler, Rablerinin buyruğunu kabul edip namaz kılarlar; "*işlerini kendileri arasında danışarak çözerler…"* Hz. Peygamber kendisine vahiy indirilmesine ve her şey Allah tarafından bizzat kendisine bildirilmesine rağmen ashâbı ile istişâre etmekten asla geri durmamıştır. Ebû Hureyre bu durumu şöyle nakleder; "Ben, Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) ashâbı ile daha çok meşveret eden başka kimseyi görmedim" demiştir.[295] Abdurrahmân b. Ğanem'den nakledilen rivâyete göre; Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer "Bir meşverette siz ikiniz müttefik olsanız ben sizlere hilâf hareket etmem"[296] diyerek meşveretin ehemmiyetini zikretmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere Şüreyh, hadîse muvâfık hareket etmektedir.

Şüreyh boşamanın büyük bir durum olduğunu ifade ederek bu hususta yeteri kadar bilgi edinmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Şüreyh, titiz ve azimli bir çalışma ile konuyu nihâyete erdirerek Allah Te'âlâ'nın boşamayı açık bir şekilde beyân ettiğini ifade etmektedir. Eğer kesin olarak boşamış ise bu bid'âdır demektedir. Bu boşamanın neticesinde kocayı, karısına nafakayı vermekle de mükellef kılmaktadır. Boşamanın ise ne niyet üzere yapıldığının önemine değinerek eğer tek talâka niyet etmiş ise bir talâk üç talâka niyetlenmiş ise bunun üç talâk olduğuna hükmetmektedir.[297] Kur'ân ve Sünnette boşamanın meşrûiyyeti açık bir şekilde beyân edilmekle beraber[298] evliliğin meşrû bir neden olmadıkça keyfî bir surette nihayete erdirilmesi tavsiye edilmemiştir. *Allâh katında en sevimsiz helâl,*

[290] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, 94; Vekî', a.g.e, c. II, s. 196, 214.
[291] Vekî', a.g.e, c. II, s. 343, 363.
[292] Tirmizî, Hudûd, 2/1424, c. V, s. 112-113; İbn Mâce, Hudûd; 5/2544-2545, c. II, s. 750.
[293] Vekî', a.g.e, c. II, s. 228, 229, 316.
[294] Vekî', a.g.e, c. II, s. 229.
[295] Tirmizî, Cihâd, 34.
[296] İbn Hanbel, ***Müsned***, c. IV, s. 227.
[297] Vekî', a.g.e, c. II, s. 232.
[298] El-Bakâra, 2/228-232; et-Talâk, 65/1-2; Buhârî, Talâk, 1-4.

boşanmadır.[299] Şüreyh'in vermiş olduğu hükme dair rivâyette şöyle bir vakıa nakledilmektedir; *Sahâbîden Rukâne b. Abdi Yezîd, bir ara eşini tek defada üç talâk ile boşamıştır. Fakat yaptığı bu talâktan dolayı çok üzülmüştür. Yaşadığı bu durumu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bildirerek ve "Vallâhi ben bir talâktan başkasına niyetlenmedim" demiştir. Buna binâen Hz. Peygamber (s.a.v.), "Sen tek boşamadan fazlasını kastetmediğine yönelik Allah adına yemin ediyorsun, öyle mi?" diye sorduğunda Rükâne, "Evet, vallâhi sadece tek boşamayı kastettim" diye yeminini tekrarlayınca, Hz. Peygamber (s.a.v.) Rükâne'ye karısını geri göndermiştir.*[300]

3.4.2. Kaynağı Merfû Hadîs Olan Rivâyetleri

Şüreyh rehn'in tanımına değinerek onun, karşılığında bir şey alınması demek olduğunu ifade etmektedir. Rehn'in mukâbilinde alınan şeyin yerine getirilmesi ile de son bulduğunu zikretmektedir.[301] Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledildiğine göre; Allah Rasûlü buyurdu ki: Rehn'in karşılığında bırakılan hayvana, ücreti karşılığında binilebilir. Sağlam olan bir binek için rehin karşılığında bırakılmış ise sütü onun nafakası karşılığında içilebilir. Nafakaya gelince binen kişi ve sütü içene aittir. Rehin, mukâbilinin verilmesi ile geri alınır.[302] Görüldüğü üzere Şüreyh, rehn konusunda da sağlam hadîslere dayanarak hüküm vermektedir.

Şüreyh zâhir olan ayıba itibâr ederdi. Gizli olanı ise temâyül ve herhangi bir karîne ile desteklenip desteklenmemesine bağlı kılarak ona binâen hüküm icrâ ederdi.[303] Nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber şöyle demiştir; Ben kalplerini yarmakla ve iç hallerini deşmekle emrolunmadım.[304] Başka bir hadîste de Üsâme b. Zeyd'e hitâben "Sen gerçekten onun Lâ İlahe İllallâh'ı deyip demediğini bilmek için onun kalbini yardın mı?[305] Demektedir. İmâm Nevevî bu hadîsteki olayın şerhine yönelik şunları zikreder; Rasûlullah'ın (s.a.v.) "Kalbini açıpta baktın mı?" kavlinde Fıkıh ve Usulde *"hükümler zâhire göre binâ edilir, kişinin niyet ve murâdı ise Allah'a aittir"* kâidesine bir işaret vardır.[306]

Hadîste geçen manayı ise şu şekilde şerh etmektedir: "Ya Üsâme sen, sadece ortada olana göre ve dilin telaffuz ettiği şeylere hükmedebilirsin. Kalpte ise; senin için onun içindekini bilmen için bir yol yoktur…"[307] Diye nakledilmektedir.

---

[299] Ebû Dâvûd, Talâk, 3.
[300] İbn Hanbel, ***Müsned***, c. I, s. 266.
[301] Vekî', a.g.e, c. II, s. 230.
[302] Buhâri, Rehn, 4; Tirmizi, Büyû', 4; Ebû Dâvûd, Büyû', 78. Bu rivâyet merfûdür.
[303] Vekî', a.g.e, c. II, s. 231.
[304] Müslim, Havâric, 1064. Bu rivâyet merfûdür.
[305] Buhârî, Meğâzî, 45; Müslim, İmân, 158. Bu rivâyet merfûdür.
[306] Nevevî, ***Şerhu Müslim*** (Dâru'l-Menâr), c. I, s. 282.
[307] Nevevî, a.g.e, c. I, s. 280.

Kâdî Şüreyh kadının kocaya tâbi olması hususuna değinerek kadının malından bir şeye salâhiyet sahibi olması ile kocasının iznine bağlı olarak hareket edebileceğini ifade etmektedir. Eğer kocanın izin verdiği kısım belirsiz ise hepsi belirsiz hale gelir görüşündedir. Şüreyh, bunu şüpheye benzeterek azı şüpheli olanın çoğunun da şüpheli olduğunu zikretmektedir.[308]

Bu husus, Buhârî ve Müslim'de şöyle ifade edilir; Esmâ'dan (r. Anh.) nakledildiğine göre bizzat kendisi Allah Rasûlün'e gelip; *Yâ Resûlullah! (Eşim) Zübeyr'in bana emânet ettiklerinin dışında benim herhangi bir mal varlığım yoktur. Bana emânet ettiklerinden sadaka versem herhangi bir günahı olur mu? Demesi üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu; "Senin kocanın razı olacağı miktar tasaddukta bulunmanda bir sakınca yoktur."*[309]

Şüreyh'in davalarda şâhitlerle beraber yemin de ettirdiği nakledilen rivâyetler arasında yer almaktadır.[310]

Şüreyh'in yemin konusunda da hadîsleri kaynak olarak kullandığını göstermek adına şu rivâyeti örnek olarak gösterebiliriz; İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre: *Hz. Peygamber yemin ettirdiği bir kimseye şöyle dedi: "Haydi! Ondan ğayrı İlâh bulunmayan Rabb'e yemin ederek iddia eden kişinin senin yanında herhangi bir malı bulunmadığına kasem et!"*[311] Şeklinde yemin ettirmiştir.

Malûmdur ki mehir mes'elesi İslâmiyette önem arz eden bir husus olup gereğince yerine getirilmediği takdirde kimi cezâ-i müeyyideleri gerektirmektedir. Kâdî Şüreyh de mehr'e çok önem vermektedir. Kaynaklar Şüreyh'in, kızının mehr'i hakkında bir kişiyi hapse attığını nakletmektedirler.[312]

Mehr'in ehemmiyetini Hz. Peygamber, kendi döneminde birçok defa anlatarak sahâbîlere bu hususun önemini sürekli telkin etmiştir. Ukbe b. âmir'den nakledilen bir rivâyete göre Rasûl-i Ekrem mehr'in liyâkatını bir hadîsinde şöyle anlatmaktadır; *Yerine getirilmesi gereken ve buna da çok layık ve müstahak olan şart, ferçleri helâl yapmak için sizin kabullendiğiniz şartlardır.*[313]

3.4.3. Kaynağı Mevkûf Hadîs Olan Rivâyetleri

İmâm Buhârî'de yer alan bir rivâyete göre Abdullah b. Utbe (r.a.) Hz. Ömer'in şöyle buyurduğunu işitmiştir:

"Allah Rasûlü zamanında insanlar durumları vahye göre belirlerdi. Bu zamanda ise vahiy yoktur. Bu durumda sizlerin durumlarını ancak zâhir olan ile yargılayabiliriz.

---

[308] Vekî', a.g.e, c. II, s. 231.
[309] Buhârî, Defn, 1425; Müslim, Tasadduk, 1024. Merfû bir rivâyettir.
[310] Vekî', a.g.e, c. II, s. 230.
[311] Ebû Dâvûd, Akdiyye, 24. Merfû bir rivâyettir.
[312] Vekî', a.g.e, c. II, s. 231.
[313] Buhârî, Nikâh, 52; Müslim, Nikâh, 63; Tirmizî, Nikâh, 31. Merfû bir rivâyettir.

Her kim ki bize güzel ameller gösterirse bizler onu güvenilir görürüz. Onun içindeki muradını bilmek bize kalmamıştır. Bu konuda onun işi ancak Allah'a havale edilir. Her kim de bize bir kötülük ile gelirse, maksadının güzel olduğunu ifade etse dahi biz ona ne güvenir ne de inanırız.[314]

Nuzhetu'l-Muttakînde ise bu rivâyetle alakalı şunlar kaydedilmektedir; Hadîs ilmi, İslâmi hüküm ve kuralların insanoğlunun ortada olanlara ve kendilerinden meydana gelen muamelata göre verileceği ifade edilmektedir. Murad ve maksadın iyi olması had cezalarına ve kısasa hükmedilmesine bir engel olamaz.[315]

Hadîs metin ve şerhlerinde de görüldüğü gibi Şüreyh vermiş olduğu hükümde sünnet ile uygunluk içerisindedir. Hadîste kastedilen manaya yönelik ve muvafık hareket etmektedir.

Yine aynı hususun ehemmiyetini ifade eder manasında İbnu'l-Müseyyeb ile rivâyetle geldiğine göre; Hz. Ömer (r.a.) "*Nikâhta perdeler indirildi mi mehir vâcip olur*" diye hükmetmiştir.[316]

Mehir konusunda da görüldüğü üzere Şüreyh, tamamen hadîslere muvafık hüküm icra etmiştir. Verilen hükümlerin sünnete olan uygunluğu aynı zamanda Şüreyh'in hadîsleri kaynak olarak kullanırken ne kadar titiz davrandığını göstermektedir. Şüreyh'in verdiği hüküm ile nakledilen hadîs rivâyetlerine bakıldığında, adeta hadîsin bir manası imiş gibi anlaşılmaktadır. Bu da Şüreyh'in hüküm verirken sünneti kaynak olarak kullanıp asıl maksadına göre hareket ettiği anlamına gelmektedir.

3.4.4. İcmâ veya Kendi İctihâdı Olan Rivâyetleri

a) <u>Miras Hukûku ile İlgili Fetvâları</u>

Miras hukûku hususunda da muazzam bir bilgiye sahip olan Şüreyh, döneminde köle olan Eş'as b. Kays sahibi öldüğünde Eş'as'ın oğul ve torunları arasında miras konusunda bir münakaşa çıkması üzerine Şüreyh bu durumda hepsinin eşit paylara sahip olduğuna hükmeder.[317]

Şüreyh miras hususunda her hak sahibine hakkının verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kim hakkaniyetli davranıp büyüğünü, küçüğünü nazara alarak vasiyette bulunursa o kişinin vasiyetine cevâz verilir demektedir.[318]

---

[314] Buharî, Kitabu'ş-Şehadât, 2641. Bu rivâyet mevkûftur.
[315] Nevevî, ***Riyâzu's-Sâlihîn Şerhu Nuzhetu'l-Muttakîn***, c. I, s. 306.
[316] İmâm Mâlik, ***Muvattâ'***, c. II, s. 5285. Mevkûf bir rivâyettir.
[317] Vekî', a.g.e, c. II, s. 233.
[318] Vekî', a.g.e, c. II, s. 234.

b) Av ile İlgili Fetvâları

Şa'bî'den nakledildiğine göre adamın biri bir av öldürür ve Şüreyh'e gelerek kendisi hakkında hüküm vermesini ister. Şüreyh, adama daha önce böyle bir şey öldürüp öldürmediğini sorması üzerine adam hayır cevabını verince Şüreyh onun hakkında hükmeder. Fakat daha önce böyle bir hata yapmış olsaydın senin hakkında hüküm vermez ve seni Allah'a havale ederdim taa ki senden intikam alınmış olsun demektedir.[319] Burada da anlaşıldığı üzere gereksiz ve sırf öldürme kastı ile av dahi olsa bir hayvanın canına kıymayı Şüreyh, ma'kûl görmemiştir.

Şüreyh av konusunda hayvanların haklarına riâyet ederek lüzumsuz avlanmanın İslâmî bir tavır olmadığını hatırlatmaktadır. Bu konuyu ele alan şu hadîs-i şerîf ile örtüşür durumdadır; "Her kim ki haklı olmadığı halde küçücük bir serçeyi, hatta ondan da daha küçük olan bir mahlûkun ölmesine sebep olursa o hayvan hesâbın görüleceği gün davayı o günün sahibi olan Allah'a götürür ve "Ya Rabbim! Falanca zat beni, herhangi bir hakikate dayanmaksızın öldürdü" der.[320] Yukarıda da zikredildiği üzere Şüreyh'in *"Allah'a havale ederdim taa ki senden intikam alınmış olsun"* dediğini ifade etmiştik. Hadîste yer alan *"o hayvan ahiret günü davayı Allah'a götürür"* cümlesi ile ele aldığımızda birebir örtüştüğünü ve aynı mananın kastedildiği görülecektir.

Şüreyh, vermiş olduğu hükümlerin kimisinde Hz. Ömer'i dayanak olarak gösterip icra ettiği kazayı kuvvetlendirirdi. Bu hususta şöyle bir olay zikredilmektedir: Bir gün bir adam karısını bir daha dönmemek üzere boşar ve Urve b. Muğîre'ye gelerek durumu anlatır. Muğîre'ye karısına geri dönüp dönemeyeceğini sorması üzerine olay Şüreyh'e aktarılır ve kendisinin bu konuda fetvâ vermesini talep etmeleri üzerine Şüreyh, Hz. Ömer'in uygulaması ile hareket etmektedir.[321]

c) Namaz ile İlgili Fetvâ ve Uygulamaları

Şüreyh Cuma namazı ve hutbenin ehemmiyetine değinerek Cumaya vakar ve ağır başlılık ile gelip hakkıyla hutbeye yetişen, imâm hutbesini bitirene kadar yüzü ile imâma müteveccih olanın, sağ ve soluna dönmeyen kişinin günahının affedileceğini zikretmektedir.[322] Şüreyh'in bu hususta ciddiyet ve titizliği sünnete dayanır zira bu tavır sünnettir. Hutbenin irad edildiği esnada kelam etmek veya edene de sus demek veyahut namaz eda etmekle meşgul olmak kerih görülmüştür. Hutbede hazır bulunanların iki tarafa dönmeleri de aynı şekilde mekrûhtur.[323]

Cuma günü hatip hutbedeyken dinleyen cemaatin hareket etmemesi konusunda da bir açıklık getiren Şüreyh, Cuma günü camiye gelince yerinde oturarak hiçbir şekilde lüzumsuz hareketlerde bulunmazdı.[324]

Önemine binâen şunu ifade etmekte yarar vardır; bilindiği üzere normal şartlarda ikindi namazından sonra herhangi bir namaz kılınmaz. Nafile namazın kılınmasının

---

[319] Vekî', a.g.e, c. II, s. 233.
[320] Nesâî, Sayd, 34.
[321] Vekî', a.g.e, c. II, s. 231
[322] Vekî', a.g.e, c. II, s. 229.
[323] Şeyh Nizâmuddin vd. ***el-Fetâvâ'l Hindiyye***, Beyrut, 1400. c. I, s. 146-147,
[324] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 138.

mekrûh olduğu ittifaken belirtilmektedir. Fakat Ebû İshâk'tan (ö. 177/794) rivâyetle gelen içerisinde Şüreyh'in de yer aldığı, Amr b. Meymûn (ö. 74/694) ve Esved b. Zeyd (ö. 75/695) gibi âlimlerin ikindi namazına müteâkip iki rekât namaz kıldıkları zikredilmektedir.[325]

Bu hususla alâkadar Ebû Saîd el-Hudrî'den (ö. 74/693-94) gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demektedir: "*İkindi namazına müteakip güneş batıncaya kadar, sabah namazından sonra ise güneşin doğmasına kadar namaz kılmak yoktur*."[326]

Muhammed b. Sîrîn'den rivâyet edildiğine göre Şüreyh, birçok namazı aldığı bir tek abdest ile kılardı.[327]

Ebû Talha'dan nakledilen bir rivâyete göre Şüreyh, mescitten geri döndüğünde evine girer günün yarısına kadar orada kalırdı. İnsanlar Şüreyh'in o saate kadar namaz ile meşgul olduğunu zannederlerdi.[328] Şüreyh, bir cenaze olduğunda önde yürürdü.[329]

[325] Vekî', a.g.e, c. II, s. 275.
[326] Müslim, Müsâfirîn, 288.
[327] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 142.
[328] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 142.
[329] İbn Sa'd, a.g.e, c. VI, s. 142.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tezimizin ana temasını oluşturan "Kâdî Şüreyh ve Hadîs İmindeki Yeri" adlı çalışmamızı genel ve geniş açıdan ele almaya gayret ettik. Çalışmamızın ilk kısımlarında kadılık hususuna, genel bilgilere yer verip kazâ kavramı üzerine durarak İslâmiyet'teki konumuna değindik. Kazânın meşrûluğu üzerinde de durarak Kitap, Sünnet ve İcmâ'ya göre meşrûluğunu delillendirmeye çalıştık.

Kadılık müessesesinden yola çıkarak kadılık ve teşekkül sürecini ele alıp çalışmamızın kapsamını genişletmeye gayret gösterdik. Kadılar hakkında genel ve muhtasar bir değerlendirmede bulunduk. İslâm'da önde gelen kadılar ve tezimizin de ana konusu olan Kâdî Şüreyh'in hayatı, ilmî mevkii ve kadılığını inceledik. Bu bağlamda Kâdî Şüreyh'in kadılığında ileri sürmüş olduğu Fetvâlarında muhaddislik yönünü de kullanarak fetvâlarına kaynaklık eden hadîslerin esas maksatlarına uyumlu bir tarzda ele almasının da ayrı bir öneme haiz olduğunu belirttik.

Bilhassa hicrî ikinci ve üçüncü asırda kadılık yapan ve o dönemin önde gelen kadıların kimler olduğunu tespit ederek mühimlerini zikrettik.

Bu çalışmamızda amacımız Kâdî Şüreyh'in hadîs ilmindeki yeri ve rivâyetlerini ele alarak bu manada hadîs ilmine katkıda bulunmaktır. Kadıların tarihi süreç içerisinde İslâmî açıdan konumları önem arz etmektedir.

Kadıların sorunu çözmede kullandıkları metodun kaynak değerinin ne olduğunun bilinmesi ve bunun sıhhat açısından ele alınmasının gerekliliğini belirttik. İslâmiyet'in iki ana kaynağından biri olan Hadîs veya Sünnet, kadıların vazgeçilmez başvuru kaynakları hâline gelmiştir.

Belirtildiği gibi kadıların İslâmiyet'i anlama ve kimi anlaşılmazlıkları çözmedeki rolleri kayda değer bir konumdadır. Tarihî süreç içerisinde birçok kadı görev almıştır. Bununla beraber her bir kadının yöntemi, hadîsleri ele alması aynı olmadığını, kimi kâdî'nin fıkhî açıdan verdiği fetvâlar ile aslında hadîs ilmi açışından bir sorun haline geldiğini ifade ettik.

Araştırmamızın konusu olan Kâdî Şüreyh'in bu noktadaki konumunun daha da farklı olduğunu belirterek bunun üzerinde hassasiyet ile durduk. Çünkü fetvâ verirken ve fıkhî konulara açıklama getirirken kaynak olarak kullandığı hadîsleri maksatlarından uzak tutmadan ve hadîse halel getirmeden kullandığını göz önünde bulundurarak hadîslere olan bağlılığını hadîs örnekleri ile delillendirmeye çalıştık. Buna binâen Hz. Ömer tarafından tayin edilen bir kadı olması hasebiyle de sünnete olan titiz yaklaşımının anlaşılması hususunda pozitif bir durum olduğunu ifade ettik.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde, daha önce var olan kimi örf ve âdetler, İslâmî bir yaşama uygun gelecek tarzda biçimlendirilerek Müslümanlar arasında da kullanılmıştır. Özellikle câhiliyye toplumunda da yer alan hakemler, İslâmiyet'teki adı ile kadılar ve kabile reisleri olarak sözü geçerli ileri gelenlerinin üstlendiği re'ye, o zamanın örf ve âdetlerine istinaden şifâhî yargılama usûlünün İslâm

döneminde Kur'ân'a muvâfık bir biçimde ıslah edilerek belli esaslara da bağlı kılınarak kamu vazifesi haline getirildiğini arzettik.

Kadılık müessesi İslâmiyet'in ilk yıllarında henüz te'sis edilen bir müessese haline gelmemiş olsa da, Hz. Peygamber'in döneminde de görüldüğü gibi İslâm toplumunun genişlemesi ve görülecek dava sayılarının ziyadeleşmesi ile Hz. Ömer, Amr b. Âs, Ukbe b. Âmir ve Muâz b. Cebel gibi kimi sahâbilere yargı yetkisi verildiği, bazısını ise cezaların infazında vazifeli olarak şehir ve mıntıkalara idârî işleri yürütmek sûretiyle vâlîler görevlendirerek onlara yargı vazifesi de verildiği malumdur. Dolayısıyla bu manalara değinerek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetiştirdiği kadılardan Hz. Ömer, Hz. Alî ve Hz. Muâz b. Cebeli örnek vererek çeşitlilik kazandırmaya gayret gösterdik.

Kadılık üzerine yapılan araştırma ve yazılan eserleri de araştırarak bu hususta daha sağlam bilgilerin ilk kaynaklarından elde edilebilirlik oranını yükseltmeye çalıştık. Yapmış olduğumuz bu araştırma neticesinde kadılık üzerine yazılan, basımı yapılan ve hali hazırda kaleme alınan eserlerin ekseriyet itibariyle Arapça olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yazılmış eserlerin ilklerine ulaşmaya gayret etmekle; *Ahbâru'l-Kudât, el-Kâdî Şüreyh el-Kûfî, Edebu'l-Kâdî, Şerhu Edebi'l-Kâdî, el-İhkâm fî Temyîzi Fetavâ ani'l Ahkâm ve Tasarrufatu'l-Kâdî ve'l-İmâm* gibi eserleri de müdakkik nazarlara arzettik.

Hicrî ikinci ve üçüncü asırda görev yapan mühim kadılardan bazılarına değinerek konuyla ilgili Juynboll'un bir çalışmasının varlığından söz ettik. Juynboll kadıları nispet edildikleri yerlere göre tasnîf etmektedir. Tezimizin de konusu olan Kâdî Şüreyh, Kûfî (Kadılığının çoğunu Kûfe'de geçirmiş) olması hasebiyle Juynboll da araştırmasında Kâdî Şüreyh'i Kûfe kadıları arasında saymaktadır.

Tezimizin geri kalan kısmının muhtasar manada şunları ihtiva ettiğini ifade etmemiz mümkündür; Kâdî Şüreyh'in hayatı, Şüreyh'in ismi hakkında ihtilâfın yer alması, cerh ve ta'dil âlimlerin Şüreyh hakkındaki görüşleri, Şüreyh'in kadılık süreci, Hz. Ömer'in Şüreyh'e gönderdiği mektup, vefatı, hocaları, talebeleri, Şüreyh'in kendilerinden rivâyet ettikleri, Şüreyh'ten rivâyette bulunanlar ile beraber ilmi mevkii, yargılamadaki usûlü, şâirliği, fıkhî yönü ve hadîs ilmindeki yerini de ele almış olduk.

Cerh ve Ta'dil âlimlerinin Şüreyh hakkındaki görüşlerine yer verdik. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İbn Hacer Askalânî ve İclî gibi mühim muhaddislerin Şüreyh'i güvenilir gördüklerini, hadîste sika bir râvî olarak kabuk ettiklerini zikrettik.

Kâdî Şüreyh'in *Kütüb-i Sitte* öncesi eserlerde ve *Kütüb-i Sitte'*deki rivâyetlerini inceleme fırsatını bulduk. Zehebî'nin de ifade ettiği üzere Şüreyh'ten nakledilen hadîsler oldukça azdır. Fakat bu az ifadesinin Şüreyh'in merfû ve mevkûf rivâyetlerine dair olduğu kanaatindeyiz. Zira Şüreyh'ten, yüzlerce maktû rivâyetin nakledildiği görülmektedir. Şüreyh'ten bu denli fazla maktû rivâyetin nakledilmesinden, tâbiîn âlimleri arasında maktû rivâyetlerin toplama geleneğinin var olduğu neticesine ulaştık.

Kütüb-i Sitte eserlerinden Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'de Şüreyh'ten nakledilen rivâyetler mevcuttur. Şüreyh'ten nakledilen rivâyetler; merfû, mürsel, mevkûf ve maktû olarak gelmektedirler. Ekseriyet itibariyle maktû rivâyetlerden

oluşan bu haberler yaklaşık yirmi dokuz tanesi mevkûf, dokuz tanesi de merfûdur. Şüreyh'ten iki yüze yakın kişinin rivâyette bulunduğunu ifade ettik. Ricâl ve Tabakât âlimlerin, "*Şüreyh'in az rivâyet naklettiği*" sözlerinin tespitini de bu vesile ile yapmış olduk.

Şüreyh'in gerek fetvâ ve kazalarında ve gerekse rivâyetinde bulunmuş olduğu maktû rivâyetlerin kaynaklarına da değinerek sair merfû ve mevkûf hadîsler ile büyük oranda uyuştuğu görülmektedir. Bu uyuşmalar neticesinde nakledilen maktû rivâyetlerin sıhhat açısından merfû ve mevkûf rivâyetlerden farksız olduğu kanaatine varmış bulunmaktayız. Bu hususun delillendirilmesi mahiyetinde son olarak Şüreyh'ten nakledilen maktû rivâyetlerin kaynakları çalışmasını da gerekli görerek çalışmamızın sonuna ekledik. Bu hususta nakledilen maktû rivâyetlerin kaynak değerlerini ortaya koyma amacı ile kaynağı Kur'ân olan rivâyetleri âyetlerden örnekler ile delillendirdik. Merfû ve mevkuf hadîslerden müteşekkil örnek ve rivâyetlerle de örneklendirerek kaynak değerinin önemini ortaya koymaya gayret ettik.

Kâdî Şüreyh'in muhaddisliği de ele alınarak fetvâ ve kazalarında başvurduğu hadîslerin kaynaklık değeri ve manalarına uygun ifadelerde bulunması, yani fıkhın kendisinden ziyade hadîslere bağımlı kalarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ifade etmek istediği maksada uygun bir tarzda fetvâ vermeleri dikkat çekmekte olup önemli bir konumda olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte İslâm ilimlerinden fıkıh ve hadîsin birbirine zıt veya uzak değil hadîslerin maksadına bağlı kalındığı sürece aynı çatı altında yer aldığı ve birbirinden ayrı görülmesinin mümkün olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Atar, F. (1979). *İslâm Adliye Teşkilatı Ortaya Çıkışı ve işleyişi*. Diyanet İşleri Başkanlığı.

....., (2001). *Kâdî.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Aynî, E. M. B. (h. 1420). *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. (Riyad.)

....., (h. 1427). *Meğâni'l-Ahyâr Fî Şerhi Esâmî Ricâli Meâni'l Âsâr.* (Thk. Muhammed Hasan Muhammed İsmâîl). Dâru'l-Kutubi'l İmiyye.

Aydınlı, A. (1999). *İbn Râhûye.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Azîmabâdî, E. A. (h. 1415). *Avnu'l Ma'bûd Şerh-u Sünen-i Ebî Dâvûd.* Beyrût. (y.y.)

Beyhakî, E. B. A. (h. 1414). es-*Sünenü'l-Kübra.* (Thk. Muhammed AbdulKâdîr Ata). Mektebetü Dâru'l-Bâz.

....., (h. 1344). *Sünenü'l-Kübra ve fî Zeylihi el-Cevheru Nakî.* Haydarabad.

Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukûku İslâmiyye ve İstilahâtı Fıkhiyye Kamusu*. Bilmen Basımevi.

Buhârî, E. A. M. (h. 1407). *Tarihu'l Kebir.* (Thk. Mustafa Tayyip el-Beğğa) Haydarabad: Dâiretu'l-Muârefu Osmânî.

....., (t.y.). *Târîhu's- Sağîr*. Beyrut. (y.y.)

....., (2013). *el-Camiu's-Sahîh*. Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Cuyûşî, M. İ. (1978). *A'lâmu'l-Kadâ fî'l-İslâm*. Mısır: Dâru'l-İttihâdi'l-Arabî.

Dârimî, E. M. A. (h. 1407). *Sünenü'd-Dârimî*. (Thk.Fevaz Ahmed Zemreli). Dâru'l Kitabi'l-Arabî.

Devâddârî, E. B. A. (h. 1402). *Kenzu'd-Durer ve Câmiu'l Ğurer*. (Thk. Muhammed Saîd Cemâlüddîn vd.). y.y.

Ma'mer b. Râşid, E. U. B. (h. 1403). el-*Cami'*. (Habîburrahmân el-A'zâmî) Meclisu'l-İlmî Pakistan & Tevzîu'l-Mektebi'l-İslamî.

Ebû'l-Mehâsin, C. (h. 1348). *en-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve'I-Kahire*. Matbaâtu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye.

Ebû Dâvûd, S. B. E. (2009). *Sünen.* (Thk. Şuayb el-Arnavûd & Muhammed Kâmil Karabelli). y.y. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.

Ebû Muzaffer, Y. K. A. (h. 1434). *Merretu'z Zemân fî't-Tevârîh'l A'yân*. (Thk. Muhammed Berkât vd.) Dımeşk: Dâru'r- Risâleti Âlemî.

Efendioğlu, M. (2006). *el-Musannef.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Ebû Nu'aym, İ. (h.1394). *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ.* Mısır.

Ebû Zehrâ, M. (1981). *Ebû Hanife* (Çevr. Osman Keskioğlu). İstanbul. (y.y.)

Hatîb, E. B. A. (h. 463). *Târîhu'l-Bâğdâd.* el-Mektebetu's Selefiyye.

Fayda, M. (1999). *İbn Sa'd.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. TürkiyeDiyanet Vakfı Yayınevi.

Fesevî, Y. S. E. (1981). el-*Ma'rifetu ve't-Tarîh*. Beyrut. (y.y.)

Hançer, A. (2017). *İhtisas Eğitim Merkezi Ders Notları.* Karina Yayınevi.

Karaman, H. (1999). *İslâm Hukûk Tarihi.* İz Yayınevi.

İbn Sa'd, E. A. M. Z. (1968). *et-Tabakâtu'l-Kubrâ.* (Thk. İhsân Abbas) Dâru Sâdır.

İbn Râhûye, E. Y. İ. (h. 1402). el-*Müsned.* (Thk. Abdu'l-Ğafûr b. Abdu'l-Hakk el-Belûşî). Mektebetu'l-Îman.

İbn Halîlkân, A. M. (h. 1367). *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-zaman.* Mısır. *(y.y.)*

İbn Kuteybe, E. M. A. M. (t.y.). *el-Meârif.* (Terc. Hasan Ege). Fatih Gençlik Vakfı Matbaası.

İbn Ebî Hâtim, E. M. A. *Târîhu Esmâi's-Sikât. (y.y.)*

.....,(h.1271).el-*Cerh ve't-Ta'dîl.* Hindistan: Dâiretu'l-Meârifi'lOsmâniyye.

İbn Abdilberr, E. U. Y. (h. 1319). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb.* Haydarabad: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Mearif en-Nizâmiyye.

İbn Hanbel, A. (h. 1420). *el-Müsned.* (Thk. Şuayp Arnaûd vd.). Müessesetür'r-Risâle.

İbn Mâce, E. A. M. Y. K. (1998). es-*Sünen*. Daru'l Ma'rife.

İbn Kesîr, E. F. İ. *el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Tarih*, (1351/1932). Matbaatu's-Saade.

İbn Hişâm, A. (1955). *es-Siretü'n-Nebeviyye.* (Thk. Mustafa es-Sekka vd.). Şirketü Mektebe ve Matbaâti Mustafa.

İbn Hacer, E. F. Ş. A. (h. 1379). *Fethu'l Bârî bi Şerhi Sahîhi'l- Buhârî*. Beyrut. (y.y.)

....., (h. 1325). *Tehzîbu't-Tehzîb.* Hindistan: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Meârif en-Nizâmiyye.

İbn Asâkir, E. A. A. (h. 1415). *Târîhu'd-Dımeşk*. Daru'l-Fikr.

İbn Mende, E. A. M. (t.y.). *Şerh-u Mezâhîbu ehli'l- Âsar.* y.y.

İbn Maîn, E. Z. Y. M. (h. 1399). *Tarîhu İbn Maîn.* (Thk. Ahmed Muhammed Nur S eyf). Mekke: Merkezu Bahsi'l İlmi ve İhayâi't-Türâsi'l İslâmî.

İsfahanî, İ. E. M. (2002). *el-Bustân Camiu Cemi' Tevârihu Ehli'z-Zaman.* Beyrut.

Juynboll, G. H. A. (2002). *Hadîs Tarihinin Yeniden İnşası.* (Trc. Salih Özer). Ankara Okulu Yayınları.

Kandemir, M. Y. (2006). *el-Müsned.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

....., (1993). *el-Câmiu's-Sahîh*. Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

....., (2010). *es-Sünen.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

....., (2002). *el-Kemâl.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

....., (2010). *Şa'bî*. Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Karaman, H. (1990), *İslâm Hukûk Tarihi.* İrfan Yayınevi.

Köycü, E. (2017) "Hadislerin Hz. Peygambere (s.a.s.) Âidiyetini Tespitte Hz. Ömer'in Kullandığı İstişhad Metotunun Hadis İlmine Katkısı", İnternational Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS). 3 (Special Issue). 404-421.

....., (2017). İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışına Dair Bazı Mülâhazalar, İnternational Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS). 3 (Special Issue). 422-439.

....., (2013). *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*. Araştırma Yayınları.

....., (2016). *Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî'nin Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar*. Araştırma Yayınları.

Meydânî, A. T. H. (t.y.). *el-Lübâb.* Kahire. (y.y.)

Muhammed b. Sâlih, M. U. (t.y.). *Şerh-u Riyâzu's-Sâlihîn.*

Muhammed el-Hudarî, (1983). *Târîhu Teşrîi'l-İslâmî.* Beyrut. (y.y.)

Müslim, B. H. (t.y.). *el-Câmiu's-Sahîh*. (Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî). Dâru İhayâi't-Turâsui'l-Arabî.

Nesâî, E. A. A. (h. 1406). es-*Sunenu'l- Kubra (Şuayb Arnaûd).* Mektebu'l Metbûati'l-İslâmî.

Nevevî, E. Z. M. (1996). *Tehzîb-u'l-Esma' ve'l-Luğât*. Dâru'l Fikr.

....., (h. 1392). *Şerhu Müslim*. Daru İhyâi't-Turâsi'l Arabî.

Özen, Ş. (2006). *Nehaî.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

.....,(2001). *Kâdî Şüreyh*. Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Serahsî, M. A. (t.y.). *el-Mebsût*. Beyrut. (y.y.)

Şener, A. *İslâm Hukûku Dersleri*. I. 1992. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Şeyh Nizamuddin vd, (h. 1400). el-Fetâvâ'l Hindiyye Beyrut. (y.y.)

Taberî, E. C. M.Y. (1407). *Tarîhu't-Taberî*. Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye.

....., (1357). *Târihu'l-Umem ve'I-Mulûk.* Matbaatu'l-İstikâme.

Taş, A. (1996). *Şureyh'in Hayatı, İlmi Mevkii ve Kadılığı*. Elazığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. I. 349-376.

Tirmizî, M. B. İ. (Yezîd) (1975). *Sünen.* (Thk. Ahmed Muhammed Şakir vd.). Şirketu Mektebi ve Matbaâtu Mustafa.

Üçok, B. (1968). *İslâmTârîhi Emeviler-Abbasiler*. Sevinç Matbaası.

Vekî', E. B. M. D. (1947). *Ahbâru'l- Kudât.* (Thk. Abdülazîz el-Merâgî). el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kübra.

Yücel, A. (1998). *Humeydî.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

....., (1999). *İbn Sîrîn.* Diyanet İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Zehebî, E. A. Ş. (h. 1407) . *Tarîhu'l- İslâm ve Vefâyâtu'l-Meşâhir ve'l-A'lâm.* (Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmurî). Dâru'l-Kitabî'l-Arabî

.....,(1985). *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ.* (Thk. Şuayb el-Arnaûd). Müessesetü'r-Risâle.

.....,(h. 1419). Tezkiretu'l-Huffâz. (Thk. Zekeriya Amîrât). Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye